

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΕΥΕΛΙΚΤΕΣ ΜΕΘΟΔΟΙ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ»

**«Η συμμετοχή των πολιτών στη λήψη αποφάσεων στους
Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης (ΟΤΑ) στην Ελλάδα: Η
περίπτωση του Δήμου Τρικκαίων».**

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΚΑΛΟΓΕΡΟΠΟΥΛΟΥ ΒΑΣΙΛΙΚΗ

Πηγή: Παγιαβλά, 2020

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΣΥΡΑΚΟΥΛΗΣ ΚΛΕΑΝΘΗΣ

ΛΑΡΙΣΑ, ΜΑΙΟΣ 2025

Υπεύθυνη δήλωση

«Δηλώνω υπεύθυνα ότι η συγκεκριμένη μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία για τη λήψη του μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών του ΠΜΣ Πλήρους Φοίτησης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας «Ενέλικτες Μέθοδοι Διοίκησης» έχει συγγραφεί από εμένα προσωπικά και δεν έχει υποβληθεί ούτε έχει εγκριθεί στο πλαίσιο κάποιου άλλου μεταπτυχιακού ή προπτυχιακού τίτλου σπουδών, στην Ελλάδα ή στο εξωτερικό. Η εργασία αυτή έχοντας εκπονηθεί από εμένα, αντιπροσωπεύει τις προσωπικές μου απόψεις επί του θέματος και το κείμενο είναι γραμμένο με τα δικά μου λόγια και δεν αποτελεί προϊόν λογοκλοπής από τρίτες πηγές. Οι πηγές στις οποίες ανέτρεξα για την εκπόνηση της συγκεκριμένης διπλωματικής αναφέρονται στο σύνολό τους, δίνοντας πλήρεις αναφορές στους συγγραφείς, συμπεριλαμβανομένων και των πηγών που ενδεχομένως χρησιμοποιήθηκαν από το διαδίκτυο».

Λάρισα, 23 Μαΐου 2025

Η δηλούσα,

ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΚΑΛΟΓΕΡΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η υλοποίηση του παρόντος Μεταπτυχιακού Προγράμματος καθώς και της εν λόγω Μεταπτυχιακής διατριβής αποτέλεσε ένα σημαντικό στοίχημα με τον εαυτό μου, για την επίτευξη των οποίων είμαι πολύ περήφανη. Οι δυσκολίες πολλές, ομοίως και οι προκλήσεις, αλλά και οι γνώσεις και οι ευκαιρίες για διεύρυνση των πνευματικών μου οριζόντων μέσω του Προγράμματος σημαντικές και αναντικατάστατες και σε αυτό το ταξίδι στη γνώση στάθηκε καθοριστικός ο ρόλος του διδακτικού και διοικητικού προσωπικού στο οποίο οφείλω ένα μεγάλο ευχαριστώ.

Θα ήθελα, από καρδιάς, να ευχαριστήσω ιδιαίτερος τον φίλτατο επιβλέποντα καθηγητή μου, κ. Συρακούλη Κλεάνθη, για την αμέριστη υποστήριξη και ακάματη καθοδήγηση καθόλη τη διάρκεια της συγγραφής. Χωρίς τη βοήθειά του και τις πολύτιμες συμβουλές του, η υλοποίηση της διατριβής μου θα ήταν κάθε άλλο παρά εύκολη και επιτυχής. Με υπομονή, έμφαση στη λεπτομέρεια, και επιμονή με καθοδήγησε με φροντίδα και σεβασμό στις επιλογές μου, ώστε να φέρω εις πέρας το εγχείρημά μου αυτό.

Επιπλέον, αισθάνομαι την ανάγκη να ευχαριστήσω τους αιρετούς του Δήμου Τρικκαίων (Δημάρχους – νυν και πρώην, Αντιδημάρχους, Πρόεδρο Δημοτικής Επιχείρησης καθώς και Επικεφαλής Αντιπολιτευτικής Παράταξης) που με εμπιστεύθηκαν και δέχτηκαν να μου παραχωρήσουν συνέντευξη για την πραγματοποίηση της πρωτογενούς έρευνας της διπλωματικής μου. Η γνώμη και η αυτοδιοικητική τους εμπειρία ήταν πραγματικά πολύτιμες και οδήγησαν στην εξαγωγή σημαντικών συμπερασμάτων.

Για το τέλος, αφήνω την υπέροχη οικογένειά μου, στην οποία ειλικρινά θέλω να εκφράσω την πιο βαθιά μου ευγνωμοσύνη. Χωρίς την έμπρακτη στήριξη του συζύγου μου, Δημήτρη, και του γιου μου Γιώργου, την αγάπη τους, την υπομονή και την κατανόηση για τις ατελείωτες ώρες που δεν μπορούσα να είμαι όσο θα ήθελα κοντά τους, αλλά και την ενθάρρυνσή τους, δεν θα είχα πραγματοποιήσει τον συγκεκριμένο στόχο μου. Σας ευχαριστώ θερμά!

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η εν λόγω διπλωματική εργασία πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο διερεύνησης του βαθμού που οι πολίτες του Δήμου Τρικκαίων εμπλέκονται στη λήψη αποφάσεων επί σημαντικών ζητημάτων που αφορούν τον εν λόγω Δήμο και κατά πόσο οι δημόσιες διαβουλεύσεις τους κινητοποιούν, ώστε να συμμετάσχουν. Τα ερευνητικά ερωτήματα που πηγάζουν από τον σκοπό αυτό έχουν ως εξής: α) Υφίσταται η συμμετοχή των πολιτών στη λήψη αποφάσεων του Δήμου Τρικκαίων και σε ποιο βαθμό; Θα επιχειρηθεί να μελετηθεί η τελευταία δεκαετία, β) Ποιοι είναι οι παράγοντες που επηρεάζουν τη συμμετοχή ή μη των Τρικαλινών; και γ) Ο Δήμος Τρικκαίων δίνει κίνητρα και ολοκληρωμένη πληροφόρηση στους πολίτες για τη συμμετοχή τους στη λήψη των αποφάσεων;

Στο θεωρητικό μέρος της εργασίας, ουσιαστικά στην ανασκόπηση της βιβλιογραφίας, έγινε προσπάθεια να καλυφθούν σημαντικοί όροι και παράμετροι όπως οι έξυπνες πόλεις (μιας και τα Τρίκαλα χαρακτηρίζονται έτσι), η διαδικασία της συμμετοχής των πολιτών στην αστική διακυβέρνηση και αναφορά στον συμμετοχικό προϋπολογισμό, η αναφορά στα υπόλοιπα εξίσου σημαντικά ενδιαφερόμενα μέρη (stakeholders), οι παράγοντες που επηρεάζουν θετικά ή αρνητικά τη συμμετοχή των πολιτών στις συμμετοχικές διαδικασίες των Δήμων, και η ισχύουσα κατάσταση στην Ελλάδα.

Η ερευνήτρια για την έρευνα πεδίου βασίστηκε στο Δήμο Τρικκαίων ως μελέτη περίπτωσης και στο άρθρο των Barbera et al. (2016), και ειδικότερα στο μοντέλο τους «the Double R and the Double I», για να σχεδιάσει τις εννέα (9) ημι-δομημένες ερωτήσεις του οδηγού συνέντευξης, που χρησιμοποιείται ως ερευνητικό εργαλείο. Οι συμμετέχοντες στην έρευνα ήταν δέκα (10) αιρετοί του Δήμου Τρικκαίων, μεταξύ των οποίων ο απερχόμενος και ο νυν Δήμαρχος Τρικκαίων, Αντιδήμαρχοι, Πρόεδρος Δημοτικής Επιχείρησης καθώς και επικεφαλής παράταξης της Αντιπολίτευσης .

Τα αποτελέσματα της πρωτογενούς έρευνας έρχονται σε μεγάλη συμφωνία με αυτά της δευτερογενούς, βιβλιογραφικής έρευνας και ανάλυσης. Αναφορικά με το πρώτο ερευνητικό ερώτημα, διαφαίνεται πως ο Δήμος Τρικκαίων είναι από τους πρωτεργάτες στην προσπάθεια ώθησης των πολιτών του να λαμβάνουν μέρος σε συμμετοχικές διαδικασίες και διαβουλεύσεις, αλλά υπάρχει ακόμη αρκετός χώρος για βελτίωση. Σχετικά με το δεύτερο ερευνητικό ερώτημα, οι παράγοντες που επηρεάζουν τη συμμετοχή ή μη των Τρικαλινών είναι άμεσοι και έμμεσοι, και κυρίως θεσμικοί, οικονομικοί, κοινωνικοί και ψυχολογικοί. Τέλος, όσον αφορά το τρίτο ερευνητικό ερώτημα, ο Δήμος Τρικκαίων πράγματι δίνει κίνητρα και όσο το δυνατόν πιο ολοκληρωμένη πληροφόρηση στους πολίτες του, ώστε να μπορούν να συμμετάσχουν και στη λήψη αποφάσεων, υπάρχει όμως ακόμη ψηφιακό χάσμα μεταξύ των πολιτών, καθώς και ανάγκη να αυξηθούν οι οικονομικοί του πόροι και να κατανέμονται σε πιο συμμετοχικά projects.

Λέξεις-κλειδιά: συμμετοχικές διαδικασίες, συμμετοχικός προϋπολογισμός, Δήμος Τρικκαίων, παράγοντες επιρροής συμμετοχής των πολιτών, Μοντέλο «the Double R and the Double I».

ABSTRACT

The present dissertation was carried out in the context of an investigation into the extent to which citizens of the municipality of Trikala, Greece, are involved in the decision-making process on important issues concerning the municipality in question, and whether public consultations motivate them to participate. The research questions that stem from this purpose are as follows: a) Does the participation of citizens in the decision-making of the municipality of Trikala exist and to what extent? An attempt will be made to study the last decade; b) What are the factors that affect the participation or non-participation of the people of Trikala? and c) Does the municipality of Trikala provides incentives and comprehensive information to the citizens for their participation in decision-making?

In the theoretical part of the study, essentially in the literature review, an attempt was made to cover important terms and parameters such as smart cities (since Trikala is characterized as such), the process of citizen participation in urban governance and reference to the participatory budget, the reference to the other equally important stakeholders, the factors that positively or negatively affect the participation of citizens in the participatory processes of municipalities, and the current situation in Greece.

The researcher for the field research was based on the municipality of Trikala as a case study and on the article written by Barbera et al. (2016), in particular on their model “the Double R and the Double I”, in order to design the nine (9) semi-structured questions of the interview guide, used as a research tool. The participants in the survey were ten (10) elected members of the municipality of Trikala including the former and the current Mayor of Trikala, Deputy Mayors, a President of a Municipal Corporation, as well as the head of an opposition party.

The results of primary research come into great agreement with those of secondary, literature review research and analysis. Regarding the first research question, it appears that the municipality of Trikala is one of the pioneers in the effort to encourage its citizens to take part in participatory processes and consultations, but there is still plenty of room for improvement. Regarding the second research question, the factors that influence the participation or non-participation of the people of Trikala are direct and indirect, and mainly institutional, economic, social and psychological. Finally, as far as the third research question is concerned, the municipality of Trikala does provide incentives and comprehensive information to its citizens so that they can participate in decision-making, but there is still a digital gap among citizens and a need to increase its financial resources and allocate them to more participatory projects.

Keywords: participatory processes, participatory budgeting, Municipality of Trikala, factors influencing citizen participation, model “the Double R and the Double I”.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ.....	2
2.1 Κοινωνία των πολιτών και «έξυπνες πόλεις».....	2
2.2 Συμμετοχή των πολιτών στην αστική διακυβέρνηση & κυρίως στη λήψη αποφάσεων.....	5
2.3 Συμμετοχικός προϋπολογισμός.....	15
2.4 Οι παράγοντες επιρροής	18
2.5 Ισχύουσα κατάσταση στην Ελλάδα.....	27
ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ – ΕΡΕΥΝΑ ΠΕΔΙΟΥ.....	33
3.1 Σκοπός & ερευνητικά ερωτήματα έρευνας.....	33
3.2 Μεθοδολογία έρευνας & ερευνητική διαδικασία	34
3.3 Το μοντέλο των Barbera et al. (2016).....	36
3.4 Μελέτη περίπτωσης – Οι συμμετοχικές διαδικασίες στον Δήμο Τρικκαίων	40
ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΛΥΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΩΝ.....	46
4.1 Εισαγωγικά σχόλια	46
4.2 Ανάλυση Ερευνητικών ερωτημάτων - Παρουσίαση ευρημάτων συνεντεύξεων	46
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ & ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ.....	82
5.1 Συμπεράσματα	82
5.2 Συνδυαστικά συμπεράσματα από τη χρήση του Μοντέλου των Barbera et al. (2016) και την πρωτογενή έρευνα	85
5.3 Προτάσεις.....	89
5.4 Περιορισμοί & περιθώρια για περαιτέρω έρευνα.....	94
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	95

ΠΙΝΑΚΑΣ ΕΙΚΟΝΩΝ & ΠΙΝΑΚΩΝ

Εικόνα 1: Τα κυριότερα ενδιαφερόμενα μέρη (Stakeholders) του Δήμου (Γαλάνη, 2017, διαφ.6)	4
Εικόνα 2: Επίπεδα συμμετοχής πολιτών στη λήψη αποφάσεων (Σταθόπουλος 1998, στο Γραμμενίδου & Κοντούσιας, 2008, σ.41, με ίδια επεξεργασία)	8
Εικόνα 3: Φορείς που συμμετάσχουν στην επιτροπή διαβούλευσης (Υπουργείο Εσωτερικών, Αποκέντρωσης & Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης, 2010, σ.2 & trikalacity.gr., 2019)	13
Εικόνα 4: Στατιστικά του OpenGov το έτος 2016 (Ευαγγέλου, 2016, σ.46).....	30
Εικόνα 5: Στατιστικά του OpenGov το έτος 2024 (opengov.gr., 2024)	31
Εικόνα 6: Το Μοντέλο συμμετοχικού προϋπολογισμού (Barbera et al., 2016, σ.8)	37
 Πίνακας 1: Αντιστοίχιση ερευνητικών ερωτημάτων με τις ερωτήσεις στον Οδηγό Συνέντευξης (ίδια επεξεργασία)	35
Πίνακας 2: Συμπεράσματα (Ιδια επεξεργασία).....	88

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το θέμα αποτελεί ένα ιδιαίτερο και πολύπλευρο ζήτημα του οποίου οι πλευρές δεν είναι εξίσου ξεκάθαρες και πλήρως κατανοητές με τον ίδιο τρόπο απ' όλα τα συμμετέχοντα/ενδιαφερόμενα μέρη (Κράτος, αιρετούς, πολίτες, ΜΚΟ, ευρύτερη κοινωνία κοκ) (Λαδή, 2015· Γαλάνη, 2017). Μάλιστα, εκεί έγκειται και το ερευνητικό κενό που η παρούσα Διπλωματική Εργασία προσδοκά να καλύψει: Κατά πόσο όλα τα υπόλοιπα ενδιαφερόμενη μέρη συμβάλλουν και συντελούν στην απρόσκοπτη συμμετοχή των πολιτών του Δήμου Τρικκαίων στη λήψη αποφάσεων του Οργανισμού Τοπικής Αυτοδιοίκησης (ΟΤΑ) σε όλα τα στάδια της διαδικασίας λήψης αποφάσεων, ήτοι τα στάδια σχεδιασμού, υλοποίησης και αξιολόγησης (Στρατηγέα, 2015).

Επί παραδείγματι, το Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο (2019) κατόπιν έρευνάς του για το κατά πόσο οι δημόσιες διαβουλεύσεις κινητοποιούν τους πολίτες να συμμετάσχουν στη λήψη αποφάσεων, κατέληξε πως πράγματι οι διαβουλεύσεις αποτελούν κίνητρο αλλά παρουσιάζουν σημαντικές αδυναμίες στην προετοιμασία τους, στην επεξεργασία και ανάλυση των δεδομένων καθώς και στην ανατροφοδότηση των συμμετεχόντων.

Το προαναφερθέν, που αποτελεί και τον σκοπό της εργασίας, επιμερίζεται σε τρία καίρια ερευνητικά ερωτήματα:

- i. Υφίσταται η συμμετοχή των πολιτών στη λήψη αποφάσεων του Δήμου Τρικκαίων και σε ποιο βαθμό; Θα επιχειρηθεί να μελετηθεί η τελευταία δεκαετία.
- ii. Ποιοι είναι οι παράγοντες που επηρεάζουν τη συμμετοχή ή μη των Τρικαλινών;
- iii. Ο Δήμος Τρικκαίων δίνει κίνητρα και ολοκληρωμένη πληροφόρηση στους πολίτες για τη συμμετοχή τους στη λήψη των αποφάσεων;

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ

2.1 Κοινωνία των πολιτών και «έξυπνες πόλεις»

Ένας από τους κυριότερους φορείς που συνεισφέρουν εντόνως στην ανάπτυξη αλλά και στην πραγμάτωση της δημοκρατίας και στην υπεράσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων είναι η κοινωνία των πολιτών, και δη η οργανωμένη. Βασικότατη αρχή της δημοκρατίας ως θεσμού αποτελεί η συμμετοχή, όπως είναι τα δημοψηφίσματα και το δικαίωμα ψήφου αλλά και η πιο άμεση συμμετοχή των πολιτών στο σχεδιασμό διαδικασιών, στη λήψη αποφάσεων επ' αυτών και στην υλοποίησή τους (Πλατφόρμα «Συμμετοχή», 2014). Για τον ίδιο λόγο είναι ιδιαίτερης σημασίας να συζητηθεί και ο όρος «συμμετοχική δημοκρατία» (Παγιαβλά, 2020).

Για την Ευρωπαϊκή Ένωση, οι πόλεις αποτελούν κύριο αναπτυξιακό παράγοντα με γνώμονα τη βιωσιμότητα (EC, 2019). Ως εκ τούτου, η αντιμετώπιση των προκλήσεων με τις οποίες βρίσκονται αντιμέτωπες οι πόλεις απαιτούν τη μετάβαση αυτών στην έννοια της λεγόμενης «Έξυπνης Πόλης».

Ωστόσο, η επιτυχία των έξυπνων πόλεων εξαρτάται από την παρουσία νέων τεχνολογιών και υπηρεσιών που να είναι ταυτόχρονα και αποτελεσματικές αλλά και φιλικές προς τον εκάστοτε χρήστη τους, με έμφαση στα πεδία της ενέργειας, των μεταφορών και των λεγόμενων ΤΠΕ (Τεχνολογίες Πληροφοριών και Επικοινωνιών). Στα χαρακτηριστικά αυτών των πόλεων πρέπει ακόμα να περιλαμβάνονται η ευελιξία και η προσαρμοστικότητα τους συναρτήσει των τρεχουσών αναγκών και προκλήσεων. Εντούτοις, δεν είναι απαραίτητη η ταύτιση της έννοιας «έξυπνη πόλη» με την έννοια της τεχνολογίας, καθώς ανάλογης σημασίας παράγοντας είναι και η κοινωνία, ήτοι η επιτυχία της εξαρτάται επίσης και από την εξασφάλιση της συμμετοχής των πολιτών της (Καραγιάννης, 2024).

Η έξυπνη πόλη αποσκοπεί στη βελτίωση της διαβίωσης των πολιτών της μέσα στο πλαίσιο της βιώσιμης ανάπτυξης, με την προϋπόθεση ότι τα προβλήματα που έχουν αυτοί θα επικοινωνούνται στους Φορείς της Τοπικής Αυτοδιοίκησης με σκοπό να γίνονται αντιληπτά και έπειτα να επιλύονται. Για τη διαχείριση της πόλης πολύ χρήσιμες είναι οι ΤΠΕ, δεδομένων των ευρειών δυνατοτήτων που παρέχουν όσον αφορά την ταυτόχρονη διαχείριση της πολυπλοκότητάς της με τρόπο αποτελεσματικό και την εμπλοκή των πολιτών με τρόπο που να μπορούν οι ίδιοι να ορίζουν το μέλλον τους εντός της πόλης.

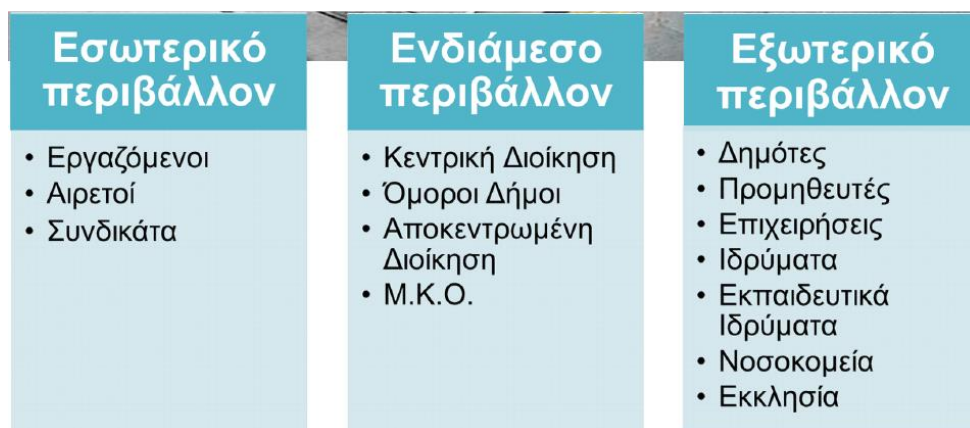
Σε ό,τι αφορά τον όρο «συμμετοχική δημοκρατία», αυτός περιγράφει τη διαδικασία κατά την οποία λαμβάνονται αποφάσεις συλλογικά, υπάρχει συνεργασία μεταξύ κυβέρνησης και πολιτών καθώς και από κοινού καθορισμός της πολιτικής που ακολουθείται, με αποτέλεσμα τη μεγαλύτερη δυνατή συμμετοχή των πολιτών στις αποφάσεις που λαμβάνονται στη δημόσια σφαίρα. Συγκεκριμένα, η συμμετοχική αμφίδρομη επικοινωνία ανάμεσα στους πολίτες και στους Φορείς Τοπικής Αυτοδιοίκησης είναι δυνατόν να γίνει και πέραν της σύνδεσής τους, δηλαδή μέσα από συνελεύσεις που οργανώνονται σε επίπεδο γειτονιάς, αλλά και μέσα από τη χρήση του διαδικτύου, χρησιμοποιώντας διαφορετικές ψηφιακές πλατφόρμες (Καραγιάννης, 2024).

Διαπιστώνεται ακόμη μια ποικιλία στη χρήση αυτών των πλατφορμών, η οποία μπορεί να ξεκινά από την αποστολή μιας απλής ειδοποίησης προς τους πολίτες και φτάνει μέχρι πιο σύνθετες πρακτικές όπως η ανοικτή διαβούλευση, η συλλογική χάραξη οιασδήποτε πολιτικής, ο συμμετοχικός προϋπολογισμός και η ηλεκτρονική ψηφοφορία. Πρόκειται, λοιπόν, για τρόπους ουσιαστικής συμβολής των πολιτών επί του στρατηγικού σχεδιασμού της πόλης (Παγιαβλά, 2020· Καραγιάννης, 2024).

Πυρήνα της θεωρητικής σύλληψης του ιδανικού της συμμετοχικής δημοκρατίας αποτελεί η αντίληψη ότι σε μια ώριμη δημοκρατία, η διακυβέρνηση νομιμοποιείται στην ενεργό συμμετοχή του πολίτη σε όλα τα στάδια λήψης αποφάσεων και διαμόρφωσης των δημοσίων πολιτικών. Στο πλαίσιο αυτό, τα εξαγόμενα που προκύπτουν από την συνέργεια των φορέων της τοπικής αυτοδιοίκησης με τον πολίτη, καθώς και η συμμετοχή του σε ομάδες της Κοινωνίας των Πολιτών και στα ποικίλα φόρα διαβούλευσης, περιορίζουν την κάθετη εξουσιαστική διαμεσολάβηση του κράτους που χαρακτηρίζει τις σύγχρονες αντιπροσωπευτικές δημοκρατίες, παρέχοντάς του την δυνατότητα διάδρασης και αμφίδρομης επικοινωνίας με τα κέντρα λήψης αποφάσεων, αλλά και με άλλους πολίτες και οργανώσεις. (Διαμαντόπουλος, 2007· Γραμμενίδου & Κοντούσιας, 2008).

Τέλος, ακόμη δύο προκλήσεις για την αποτελεσματικότητα των σύγχρονων μοντέλων συμμετοχικής δημοκρατίας στην πράξη αποτελούν αφενός η δημιουργία στρατηγικού σχεδίου διαχείρισης του συνόλου των δεδομένων και των πληροφοριών που προέρχονται από πλευράς των πολιτών όπως και η επιλογή εκείνων των εργαλείων που μπορούν να συμβάλλουν ουσιαστικά στην επίτευξη των στρατηγικών στόχων που έχει θέσει συνολικά η πόλη (Παγιαβλά, 2020).

Συνεχίζοντας, αναφορικά κυρίως με τις έξυπνες πόλεις και τη συμμετοχική δημοκρατία σε αυτές, η Γαλάνη (2017) τονίζει κι εκείνη με τη σειρά της το πόσο σημαντικό είναι για μια βιώσιμη κι «έξυπνη» πόλη τα ενδιαφερόμενα μέρη του Δήμου (stakeholders) να συμμετέχουν σε μια αποτελεσματική διάδραση μεταξύ τους.

Εικόνα 1: Τα κυριότερα ενδιαφερόμενα μέρη (Stakeholders) του Δήμου (Γαλάνη, 2017, διαφ.6)

Τέλος, σημαντική επισήμανση αποτελεί το γεγονός ότι το ΕΛΟΤ ISO 37101 «Συστήματα Διαχείρισης της Βιωσιμότητας των Πόλεων», που βασίζεται και αξιοποιεί διεθνή πρότυπα και μοντέλα βιώσιμης ανάπτυξης, επικεντρώνεται στα κάτωθι:

- i. Την αναγκαιότητα διερεύνησης και κατανόησης των αναγκών και των προσδοκιών των εμπλεκόμενων.
- ii. Τη διαδικασία βάσει της οποίας προτεραιοποιούνται ζητήματα ανθεκτικότητας και βιωσιμότητας της πόλης, που περιλαμβάνει και την εκτίμηση της σημασίας που έχουν τα ζητήματα αυτά για τα ενδιαφερόμενα μέρη.
- iii. Την ανταπόκριση του Δήμου σε σχετικά θέματα και προβληματικές που τίθενται από τα εμπλεκόμενα μέρη.
- iv. Την ουσιαστική συνεργασία και την ενεργό συμμετοχή των ενδιαφερομένων μερών στο δημόσιο διάλογο για τις απαραίτητες συνέργειες, καθώς και στις διαδικασίες που αφορούν στην παρακολούθηση και αξιολόγηση των αποφάσεων και των δράσεων του Δήμου με στόχο τη βελτίωση της βιωσιμότητας σε επίπεδο πόλης (Γαλάνη, 2017).

2.2 Συμμετοχή των πολιτών στην αστική διακυβέρνηση & κυρίως στη λήψη αποφάσεων

Η διατύπωση ενός σαφούς, εξαντλητικού και κοινώς αποδεκτού ορισμού της έννοιας της συμμετοχής καταδεικνύεται δυσχερής, καθώς ο εκάστοτε ερευνητής ή θεωρητικός την νοηματοδοτεί με διαφορετικό τρόπο, ανάλογα με την ιδεολογική του τοποθέτηση και την επιστημονική του άποψη αναφορικά με την ευκταία μορφή συμμετοχής και διακυβέρνησης. Η αντιπαραβολή των χαρακτηριστικών της συμμετοχικής δημοκρατίας με αυτά της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας, που έχει κατά καιρούς επιχειρηθεί, δεν συνέβαλε στην εννοιολογική αποσαφήνιση του όρου, καθώς έχει γίνει αποδεκτό ότι η συμμετοχική δημοκρατία επί της ουσίας συνδυάζει στοιχεία άμεσης και αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας (Smith, 1985· Χριστοφιλόπουλος, 1987). Με λίγα λόγια, αυτή καθαυτή η έννοια της συμμετοχής διαφοροποιείται, ανάλογα με το πολιτικοκοινωνικό πλαίσιο, το πολιτικό σύστημα και τους επιδιωκόμενους σκοπούς.

Αναλυτικότερα, στον Ν. 1270/1982, άρθρο 60 που ρυθμίζει ζητήματα σχετικά με το εκλογικό σύστημα των Ο.Τ.Α, την αποκέντρωση και τη διοικητική αυτοτέλεια των Ο.Τ.Α. και τη λαϊκή συμμετοχή σε τοπικό επίπεδο, αναφέρονται τα εξής:

«Η λαϊκή συμμετοχή έχει σαν στόχο την ενεργοποίηση και την οργάνωση των δημοτών, στα πλαίσια του θεσμού της τοπικής αυτοδιοίκησης για την έρευνα, τον εντοπισμό, την καταγραφή των τοπικών προβλημάτων και δυνατοτήτων κάθε περιοχής, καθώς και την ιεράρχηση, επεξεργασία και προώθηση επίλυσης κάθε τοπικού προβλήματος απασχόλησης, διαβίωσης και ψυχαγωγίας των κατοίκων του Δήμου ή της κοινότητας» (στο Γραμμενίδου & Κοντούσιας, 2008, σ. 25-26).

Γενικότερα, η συμμετοχή αναφέρεται στην εμπλοκή των πολιτών στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων που τους αφορούν και διαμόρφωσης και υλοποίησης των δημοσίων πολιτικών. Ως εκ τούτου, αποτελεί ένα μέσο που δίνει την δυνατότητα στους πολίτες μιας πόλης να επικοινωνούν και να συνδιαλέγονται με τους φορείς τοπικής αυτοδιοίκησης, την κεντρική διοίκηση και άλλες οργανώσεις και φορείς για ζητήματα που τους αφορούν ή τους εμπλέκουν (Σταθόπουλος, 1998).

Δύο από τις πιο βασικές ομάδες πολιτών που υπό τη μορφή Συμβουλίων και Φορέων μπορούν να συμμετάσχουν στην αστική διακυβέρνηση και να λάβουν μέρος στη λήψη αποφάσεων είναι τα Συμβούλια Τοπικών Κοινοτήτων και τα Συμβούλια Εφήβων / Νέων.

Πιο αναλυτικά, συχνά οι αρχές της τοπικής αυτοδιοίκησης συστήνουν κατά τόπους συμβούλια, καλώντας τους ενδιαφερόμενους να συμμετέχουν ενεργά σε αυτά. Η συμμετοχή τους αυτή μπορεί να αναφέρεται στην ενημέρωσή τους σχετικά με ζητήματα που τους αφορούν, τη διατύπωση των προβληματισμών τους και την έκφραση των απόψεών τους στα πλαίσια του δημοσίου διαλόγου, καθώς και στη λήψη και τη συνδιαμόρφωση των αποφάσεων και την ανάληψη πρωτοβουλιών και δράσεων αστικής ανάπτυξης. Οι διαδικασίες αυτές συνήθως διεξάγονται από λαϊκές συνελεύσεις, που συστήνονται για τον σκοπό αυτό.

Με παρεμφερή τρόπο οργανώνονται τα τοπικά συμβούλια εφήβων / νέων. Πιο λεπτομερώς, στην Ελλάδα η σύσταση και η λειτουργία των Τοπικών Συμβουλίων Νέων ρυθμίζεται από τον Νόμο 3443/2006 που τέθηκε σε πλήρη εφαρμογή το 2008, στα πλαίσια της ενίσχυσης της ενεργού συμμετοχής των νέων στα κοινά μέσω της πρόβλεψης του πρωτοποριακού αυτού θεσμού εκπροσώπησης της νεολαίας σε τοπικό επίπεδο. Στα Τοπικά Συμβούλια Νέων μπορούν να συμμετέχουν νέοι ηλικίας από 15 μέχρι και 28 ετών, εκφράζοντας τις απόψεις και τους προβληματισμούς τους για θέματα του ενδιαφέροντός τους σε μια οργανωμένη, καινοτόμα και αυτόνομη συμμετοχική δομή (Γραμμενίδου & Κοντούσιας, 2008). Άλλωστε, οι νεότερες γενιές – και ειδικότερα η Generation Z, που είναι οι γεννημένοι μετά το 1997 – έχουν την τάση τόσο να αμφισβητούν τα θέσφατα και τους παραδοσιακούς τρόπους διακυβέρνησης όσο και να απεμπλέκονται και να αποστασιοποιούνται, εκτός εάν κάτι τους τραβήξει την προσοχή και τους κάνει να αισθανθούν σημαντικοί στην κοινότητα και πως πράγματι μπορούν να προσφέρουν κάτι (Ferreira & Menezes, 2021).

Περαιτέρω, έχει επιχειρηθεί μια κατηγοριοποίηση των διάφορων μορφών συμμετοχής με κριτήρια αφενός τον επιδιωκόμενο σκοπό και αφετέρου το εύρος των δυνατοτήτων επηρεασμού της διαδικασίας λήψης αποφάσεων από τον πολίτη. Εκκινώντας από την βάση αυτή, η Arnstein (1969, στο: Σταθόπουλος, 1998, σ. 185), σε σχετική μελέτη της ταξινομεί τις μορφές συμμετοχής σε τρεις βασικές κατηγορίες και οκτώ υπο-επίπεδα (*ladder of citizen participation*).

Στην κλίμακα αυτή, τα τρία πρώτα επίπεδα περιλαμβάνουν μορφές συμμετοχής με βασικό χαρακτηριστικό τη χειραγώγηση, τη θεραπεία και την πληροφόρηση αντίστοιχα. Όπως γίνεται εύκολα αντιληπτό, οι τρεις αυτές μορφές συμμετοχής είναι επιφανειακές και μονόπλευρες, εφόσον οι αποφάσεις απλώς δημοσιοποιούνται στους πολίτες. Παράλληλα, αξιοποιούνται στρατηγικές δημοσίων σχέσεων που στόχο έχουν να εξασφαλιστεί η συναίνεση του πολίτη σε προειλημμένες αποφάσεις. Ως εκ τούτου,

οι μορφές αυτές συμμετοχής χαρακτηρίζονται ως «ψευδοσυμμετοχικές», δεδομένου ότι ο πολίτης έχει ελάχιστη ή μηδαμινή εμπλοκή στη διαδικασία λήψης αποφάσεων, τις οποίες δεν μπορεί καταρχήν να επηρεάσει σε κανέναν βαθμό.

Επιπροσθέτως, τα ακόλουθα τρία επίπεδα (γνωμοδότηση, ειρήνευση/ κατευνασμός, σύμπραξη) υιοθετούν ορισμένα χαρακτηριστικά και στοχεύσεις των προηγούμενων κατηγοριών, ωστόσο, αναγνωρίζουν την ανάγκη διεύρυνσης της συμμετοχής και των συμμετοχικών διαδικασιών, με σκοπό την αλληλεπίδραση ή/και τον αλληλεπηρεασμό Διοίκησης και πολιτών, καθώς και την ανταλλαγή πληροφοριών μεταξύ Διοίκησης και πολιτών. Σε αυτές τις μορφές πολιτικής συμμετοχής, ο πολίτης λειτουργεί συμβουλευτικά, γνωμοδοτικά και ανατροφοδοτικά, συνήθως μέσω θεσμοθετημένων φορέων και οργανώσεων. Με τον τρόπο αυτό, ο βαθμός εμπλοκής των πολιτών ενισχύεται και η επικοινωνία τους με τη Διοίκηση καθίσταται αμφίδρομη, παρέχοντάς τους βελτιωμένες δυνατότητες επηρεασμού των αποφάσεων που αφορούν στον σχεδιασμό και την υλοποίηση των πολιτικών, ιδιαίτερα όταν αυτοί εκπροσωπούν πολυπληθείς ή ισχυρές κοινωνικές ομάδες.

Τέλος, τα τελευταία δύο επίπεδα της εν λόγω κλίμακας, που περιλαμβάνουν διαδικασίες που συνεπάγονται εκχώρηση μέρους της εξουσίας και της ευθύνης λήψης αποφάσεων και ουσιαστικό έλεγχο αυτών από τους πολίτες αντίστοιχα, είναι αυτά που εξασφαλίζουν τη μέγιστη ποσοτικά και τη βέλτιστη ποιοτικά συμμετοχή (**Εικόνα 2**). Εξ αυτού του λόγου, η συμμετοχή που έχει τα χαρακτηριστικά και τον βαθμό εμπλοκής του πολίτη που προαναφέρθηκαν, ορίζεται ως «ουσιαστική συμμετοχή». Η ουσιαστική συμμετοχή δεν απορρίπτει τις διαδικασίες και τα στοιχεία που συνθέτουν τις άλλες κατηγορίες συμμετοχής, αλλά αντιθέτως τα εξελίσσει και τα εμπλουτίζει, επιδιώκοντας, πέραν της πληροφόρησης των πολιτών και της ανταλλαγής γνώμων και συμβουλών μεταξύ αυτών και της Διοίκησης, τη βελτιστοποίηση των δυνατοτήτων ουσιαστικού και συνεχούς ελέγχου της Διοίκησης επί ποικίλων θεμάτων που αφορούν στην κοινότητα, καθώς και καθοριστικού επηρεασμού των εξαγομένων των διαδικασιών λήψης αποφάσεων. Από την άλλη πλευρά, η ουσιαστική συμμετοχή αυξάνει τόσο τις πιθανότητες επίτευξης κοινωνικής αλλαγής, όσο και τις συγκρούσεις με την εκάστοτε πολιτική εξουσία (Χριστοφιλόπουλος, 1987· Σταθόπουλος, 1998· Γραμμενίδου & Κοντούσιας, 2008).

Βαθμός Ουσιαστικής δύναμης των πολιτών	
8	Ουσιαστικός έλεγχος
7	Εκχώρηση Εξουσίας – Ευθύνης
Βαθμοί Συμβολικής Μορφής Συμμετοχής	
6	Σύμπραξη
5	Ειρήνευση – Κατευνασμός
4	Γνωμάτευση
Μη συμμετοχή	
3	Πληροφόρηση
2	Θεραπεία
1	Μεταχείριση – Χειρισμός

Εικόνα 2: Επίπεδα συμμετοχής πολιτών στη λήψη αποφάσεων (Σταθόπουλος 1998, στο Γραμμενίδου & Κοντούσιας, 2008, σ.41, με ίδια επεξεργασία)

Η βιβλιογραφία σχετικά με τη συμμετοχή των πολιτών στα κοινά παρέχει ένα σύνολο επιχειρημάτων αναφορικά με τα οφέλη της συμμετοχικής λήψης αποφάσεων (Laird, 1993· Wilcox, 1994· Habermas, 1996· Kiss, 2014· Király et al., 2016). Τα επιχειρήματα αυτά διαφέρουν ανάλογα με το ποιος επωφελείται από τη συμμετοχική διαδικασία: η τοπική κοινότητα, οι υπεύθυνοι της λήψης των αποφάσεων ή ολόκληρη η κοινωνία (Király et al., 2016). Όσον αφορά ολόκληρη την κοινωνία, η βιβλιογραφία τονίζει ότι μέσω της συμμετοχής τα ενδιαφέροντα και οι προοπτικές των πολιτών δύναται να αλλάξουν κατά τη διάρκεια της διαδικασίας και μπορεί να επέλθει κοινωνική μάθηση (Laird, 1993· Habermas, 1996). Πιο συγκεκριμένα, η συμμετοχή μπορεί να έχει εκπαιδευτική λειτουργία, ήτοι οι άνθρωποι μπορούν να γνωρίσουν τη δημοκρατία μέσω των διαδικασιών λήψης αποφάσεων και να αυξήσουν τις γνώσεις τους για το συγκεκριμένο θέμα (Talpin, 2011· Kiss, 2014). Από τη σκοπιά των υπευθύνων λήψης αποφάσεων, η ποιότητα των αποφάσεων αυτών μπορεί να βελτιωθεί, καθώς μπορούν να ληφθούν υπόψη οι γνώσεις και η εμπειρία των διαφόρων ενδιαφερόμενων μερών (stakeholders). Οι συγκρούσεις μπορούν να προληφθούν ή να επιλυθούν με μια καλά οργανωμένη συμμετοχική διαδικασία (King et al., 1998), και μπορεί να αυξηθεί η δέσμευση για αποφάσεις. Από την άποψη της κοινότητας, η συμμετοχή αποτελεί ένα στοιχείο οικοδόμησής της, καθώς τα μέλη της μπορούν να συνδεθούν μεταξύ τους και να παρακινηθούν περισσότερο να αποκτήσουν πληροφορίες και να συζητήσουν οποιεσδήποτε απορίες / ανησυχίες εντός της κοινότητας (Király et al., 2016). Τέλος, είναι αναμφίβολο πως οι άνθρωποι έχουν ψυχολογική ανάγκη να καθορίσουν τις δικές τους συνθήκες διαβίωσης (Ariely, 2010· Iyengar, 2010· Oross & Kiss, 2021).

Είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρον να μελετήσουμε το άρθρο των Winthrop και Heubeck (2019) που προτείνει εβδομήντα-έξι τρόπους για την κινητοποίηση των πολιτών στο να συμμετάσχουν / εμπλέκονται ουσιαστικά και ενεργά στη διακυβέρνηση του Δήμου τους και στη λήψη αποφάσεων.

Μερικοί από τους πιο σημαντικούς τρόπους, καθοδηγούν και ωθούν τους πολίτες να:

1. ενημερώνονται αδιαλείπτως – μέσω κλασικού και ηλεκτρονικού Τύπου, εμπιστευόμενοι τις σωστές, ενυπόγραφες πηγές, κι έχοντας πάντα στο μυαλό τους τη δημοκρατία.
2. Συζητούν με ανθρώπους όλων των παρατάξεων και κομμάτων (και ειδικά των αντίπαλων τους ιδεολογικά), ώστε να σχηματίζουν ολοκληρωμένες απόψεις.
3. Παρακολουθούν διαλέξεις και δρώμενα στην κοινότητα, στο σχολείο ή Πανεπιστήμιο, ή επισκεπτόμενοι ένα μουσείο ή μια δημοτική βιβλιοθήκη.
4. Μελετούν το Σύνταγμα.
5. Ψηφίζουν (η αποχή δεν είναι λύση). Καλό είναι να επηρεάζουν και τους οικείους τους ώστε να ασκούν το εκλογικό τους δικαίωμα μαζί.
6. Συμμετέχουν, επικοινωνώντας με τους εκλεγμένους λειτουργούς, ζητώντας τους να τους εξηγούν ό,τι δεν κατανοούν, παρακολουθώντας μια ανοιχτή συνεδρίαση, συμμετέχοντας στα εκλογικά τμήματα του Δήμου τους ή ακόμη και στο Σύλλογο γονέων και κηδεμόνων του Σχολείου των παιδιών τους.
7. Βάζουν οι ίδιοι υποψηφιότητα.
8. Χτίζουν σχέσεις με την κοινότητα. Προσπαθώντας να λύνουν προβλήματα σε συνεργασία με τους γείτονες, να προβαίνουν σε δενδροφυτεύσεις, να προσέχουν τα παιδιά της κοινότητας, να προσφέρουν υπηρεσίες καθαριότητας ή καλλωπισμού της κοινότητας, να επισκέπτονται και να στηρίζουν τα δημοτικά ιδρύματα (εκκλησίες, γηροκομεία, κυνοκομεία, ορφανοτροφεία κ.ο.κ.).
9. Στηρίζουν την τοπική αγορά.
10. Προσφέρουν εθελοντικό έργο.
11. Είναι ενεργά μέλη, γνωρίζοντας τον διπλανό τους, μιλώντας μαζί του, διοργανώνοντας διάφορες συνεστιάσεις, και ευαισθητοποιώντας τον για διάφορα φλέγοντα ζητήματα.

Τελειώνοντας, είναι εξαιρετικής σημασίας να αναφερθεί πως η συμμετοχή των πολιτών ουσιαστικά και δημοκρατικά στα κοινά και ειδικά στη λήψη αποφάσεων, βασίζεται στις εξής αρχές –που πηγάζουν και από την προηγηθείσα ανάλυση:

- Η συμμετοχή, που έχει σημαντικότερη αξία αναφορικά με τη λήψη αποφάσεων στο πολιτικό γίγνεσθαι, από τη στιγμή που ενισχύει την εφαρμογή των πρωτοβουλιών των πολιτών τόσο ποιοτικά όσο και τυπικά. Βέβαια, απαιτείται η συμμετοχή να είναι προσιτή και ανοιχτή τοις πάσι, βασισμένη σε τυπικές και σωστά δομημένες παραμέτρους.
- Η εμπιστοσύνη, πράγμα που σημαίνει την αναγκαιότητα για αλληλεπίδραση μεταξύ των εμπλεκόμενων μερών, βασισμένη στην καλή πίστη. Κι αυτή με τη σειρά της είναι βασισμένη στον αμοιβαίο σεβασμό, στη διαφάνεια και στην αξιοπιστία.
- Η ισότητα των φύλων και η ίση συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων όλων των κοινωνικών ομάδων, συμπεριλαμβανομένων αυτών που παρουσιάζουν ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και ανάγκες (λ.χ. ΑμεΑ, μειονότητες, νέοι ή ηλικιωμένοι, κοκ).
- Η λογοδοσία και η διαφάνεια, που αποτελούν φάρους όταν αναφέρεται κανείς στη δημόσια σφαίρα και στο δημόσιο συμφέρον. Η υπευθυνότητα, η ανάληψη ευθυνών, η σαφήνεια και η διαφάνεια αποτελούν μονόδρομο σε τέτοιες διαδικασίες.
- Η ανεξαρτησία, από τη στιγμή που οι πολίτες θα πρέπει να λογίζονται από το κράτος ως ανεξάρτητοι και ελεύθεροι φορείς λήψης αποφάσεων.
- Η προσβασιμότητα, σε όλους μηδενός εξαιρουμένου, πάντα μέσω χρήσης των κατάλληλων τρόπων συμμετοχής και κατανοητής γλώσσας (Συμβούλιο της Ευρώπης, 2009, 2017).

Έτσι, όπως αναφέρεται και στη βιβλιογραφία, μια επιτυχημένη ή έξυπνη στρατηγική για την επίτευξη της ηλεκτρονικής συμμετοχής προϋποθέτει την εμπιστοσύνη στην αποτελεσματικότητά της από τον φορέα εφαρμογής της και την παρουσίασή της σε πολίτες που επιδεικνύουν προθυμία για συμμετοχή και για τη λήψη πληροφοριών (Große, 2013).

2.2.1 Στάδια λήψης αποφάσεων

Σημαντικό είναι να αναφερθούν τα στάδια της διαδικασίας λήψης αποφάσεων από πλευράς πολιτών με ιδιαίτερη έμφαση και στους μηχανισμούς όπως ο διάλογος και οι διαβουλεύσεις καθ' όλη τη διάρκεια και σε όλα τα στάδια της εν λόγω διαδικασίας (Συμβούλιο της Ευρώπης, 2009, 2017).

Πλέον, εντοπίζεται μια ποικιλία μοντέλων για την αστική διακυβέρνηση, ενώ έχει καταστεί σαφές πως ο σχεδιασμός μιας πόλης δεν αποτελεί μια διαδικασία που απαιτεί αποκλειστικά την εμπλοκή του Κράτους, αλλά και την ενεργή συμμετοχή των συμμετοχικών σχημάτων διαβούλευσης (Βασενχόβεν & Σαπουτζάκη, 2005).

Η ανοιχτή διαβούλευση αποτελεί αστική ανάγκη με απαρχές στις πλατείες και τα κινήματα τη διετία 2010-2011, με τους πολίτες να εκφράζουν δημοσίως την αμφισβήτησή τους απέναντι στις εκάστοτε κυβερνήσεις και στην αντιπροσωπευτική πολιτική καθώς και στα πολιτικά κόμματα (Κούκη, 2019). Κατέστη, λοιπόν, σαφής η επιθυμία από πλευράς των πολιτών για πραγματική δημοκρατία, δεδομένου ότι η επικρατούσα κοινοβουλευτική δημοκρατία και οι θεσμοί αντιπροσώπευσης των πολιτών δεν τους παρέχουν τη δυνατότητα άμεσης λήψης αποφάσεων για τα καθημερινά τους προβλήματα σε επίπεδο τοπικής κοινότητας (γειτονιά). Αποτέλεσμα αυτού ήταν η διατύπωση μιας νέας αξίας, αυτής της οριζόντιας συμμετοχής κατά τη λήψη αποφάσεων. Με άλλα λόγια, η αξία αυτή αφορά την παροχή πρωτοβουλιών στους ίδιους τους κατοίκους των αστικών κέντρων, με αποτέλεσμα η αναγκαιότητα για συμμετοχική δημοκρατία να καταστεί πιο επιτακτική, ούτως ώστε όχι μόνο να πραγματοποιηθεί μεταφορά προοδευτικών πολιτικών σε επίπεδο τοπικής κοινότητας, αλλά να επέλθει αλλαγή πολιτικής (Παγιαβλά, 2020).

Σημαντικό παράδειγμα επιτυχημένης διαβούλευσης –και μάλιστα ψηφιακής– προς μίμηση αποτελεί η περίπτωση της Ισλανδίας, όπου μεταξύ του 2010 και του 2012, υλοποίησαν το πρώτο “crowdsourced” Σύνταγμα, δηλαδή την αναδιατύπωση και αναθεώρησή του με την ενεργή συμμετοχή και συμβολή των πολιτών μέσω διαδικτύου. Η εν λόγω διαδικασία είχε τρία ιδιαιτέρως πρωτότυπα χαρακτηριστικά: α) Δημιουργήθηκε μια αντιπροσωπευτική ομάδα από 950 τυχαία επιλεγμένους πολίτες, το Εθνικό Forum όπως ονομάστηκε, οι οποίοι προέβησαν στην καταγραφή των αξιών και των αρχών εκείνων που επιθυμούσαν να ενσωματωθούν στο Σύνταγμά τους. β) Πραγματοποιήθηκε πάλι τυχαία επιλογή ενός σώματος 522 πολιτών, των ονομαζόμενων συντακτών, που έγραψαν τα πρώτα, κύρια σημεία του Συντάγματος

και οι οποίοι επέλεξαν ανάμεσά τους 25 πολίτες που θα αποτελούσαν τους συνταγματικούς συντάκτες. Αυτή η ομάδα, λοιπόν, των 25 ατόμων χρησιμοποιώντας τα Social Media (MKΔ) συνέθεσαν και κατέθεσαν δώδεκα σχέδια διαβούλευσης, αποτελούμενα από 360 διαφορετικές προτάσεις, που συγκέντρωσαν 3.600 σχόλια μέσω της διαδικασίας αυτής του “crowdsourcing” (πληθοπορισμός). Κι αυτό ήταν, ουσιαστικά, το πρώτο στον κόσμο Σύνταγμα που αναθεωρήθηκε μέσω της διαδικασίας της ψηφιακής διαβούλευσης (Παγκάκης, 2020).

Την άνοιξη του 2013, το Εθνικό Κέντρο Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης μαζί μετά του Τομέα Διοικητικής Επιστήμης του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης (Πανεπιστήμιο Αθηνών) υποστήριξε μια διδακτορικού επιπέδου έρευνα πάνω στην αξιολόγηση του συστήματος δημοσίων διαβουλεύσεων, όπου συμμετείχε μεγάλος αριθμός πολιτών. Η έρευνα διεξήχθη με τη χρήση ηλεκτρονικού ερωτηματολογίου και άπτονταν πολλών θεμάτων, μεταξύ των οποίων η συχνότητα συμμετοχής των πολιτών σε δημόσια διαβούλευση, και η ικανοποίησή τους σε σχέση με τη διαδικασία, το υλικό που προσφέρθηκε, την πρόσβασή τους στην ιστοσελίδα καθώς και σε σχέση με την ανατροφοδότηση που έλαβαν, όπως επίσης και εναλλακτικοί τρόποι με τους οποίους μπορεί να εκφραστεί η γνώμη των πολιτών. Η διατύπωση των ερωτήσεων ακολούθησε τις αρχές της πληρότητας, της αξιοπιστίας, της εμπιστοσύνης, της ισότητας, της ισονομίας και της ανοιχτής διάθεσης καθώς και της περαιτέρω χρήσης της πληροφορίας που παρέχεται δημοσίως.

Τα πρώτα αποτελέσματα κατέδειξαν τη μεγάλη χρησιμότητα που έχει το σύστημα της ηλεκτρονικής δημόσιας διαβούλευσης για τους σύγχρονους πολίτες, αλλά και την αμφιβολία τους σχετικά με τη βαρύτητα που έχουν οι απόψεις και τα σχόλιά τους κατά τη διαδικασία διαμόρφωσης των διαφόρων νομοθετικών ρυθμίσεων.

Επιπροσθέτως, στη δημόσια διαβούλευση τέθηκε το σημαντικότερο ζήτημα του αποκλεισμού από αυτή που βιώνουν συγκεκριμένες ομάδες ΑμεΑ (ατόμων με αναπηρία), δεδομένης της έλλειψης εναλλακτικών τρόπων προσβασιμότητας στην πλατφόρμα της ηλεκτρονικής διαβούλευσης.

Αξιοσημείωτο, επίσης, είναι το γεγονός του κατά πολύ λιγότερου -σε σχέση με τις επιταγές του νόμου- χρόνου που διατίθεται για τη διαβούλευση μέσω της σχετικής εφαρμογής. Είναι σύνηθες, λόγου χάριν, για φορείς που ανεβάζουν στο διαδίκτυο νομοθετικές πράξεις να τις διαθέτουν για διαβούλευση για χρονικό διάστημα μόνο ολίγων ημερών, με αποτέλεσμα την αδυναμία ουσιαστικής συμμετοχής των πολιτών

και των κοινωνικών εταίρων σ' αυτή. Συγκεκριμένα, ο μέσος χρόνος είναι μόλις 17 ημέρες.

Τέλος, αρκετά νομοσχέδια τίθενται προς διαβούλευση όταν βρίσκονται πλέον επί του τελικού σταδίου. Συγκεκριμένα περίπου 1 στις 2 διαβουλεύσεις αφορά έτοιμα νομοσχέδια και όχι κείμενα προ νομοθέτησης (opengov.gr., 2013).

Σύμφωνα με το Υπουργείο Εσωτερικών, Αποκέντρωσης & Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης (2010) προκειμένου για την ενίσχυση της συμμετοχικής δημοκρατίας σε τοπικό επίπεδο και την αστική ανάπτυξη, σε Δήμους με πληθυσμό μεγαλύτερο από 5.000 κατοίκους, προβλεπόταν η σύσταση Δημοτικών Επιτροπών Διαβούλευσης με συμβουλευτικές αρμοδιότητες. Η Δημοτική Επιτροπή Διαβούλευσης του εκάστοτε Δήμου θα έπρεπε να συγκροτείται κατά το $\frac{1}{4}$ από δημότες νόμιμα εγγεγραμμένους στους εκλογικούς καταλόγους και κατά τα $\frac{3}{4}$ από εκπροσώπους ποικίλων φορέων της τοπικής κοινωνίας. Στην εν λόγω επιτροπή εκπροσωπούνταν φορείς της τοπικής κοινωνίας που διαθέτουν εντός των διοικητικών ορίων του εκάστοτε Δήμου είτε την έδρα τους, είτε παράρτημα, ενώ παράλληλα θα έπρεπε να υπάγονται σε κατ' ελάχιστο μία από τις κάτωθι κατηγορίες:

A) Τοπικοί εμπορικοί και επαγγελματικοί σύλλογοι και οργανώσεις
B) Επιστημονικοί σύλλογοι και φορείς
Γ) Τοπικές οργανώσεις εργαζομένων και εργοδοτών
Δ) Σύλλογοι εργαζομένων στον Δήμο και τα νομικά του πρόσωπα
Ε) Ενώσεις και σύλλογοι γονέων και κηδεμόνων
ΣΤ) Τοπικά συμβούλια νέων
Ζ) Αθλητικοί σύλλογοι και φορείς
Η) Πολιτιστικοί και εξωραϊστικοί σύλλογοι
Θ) Σύλλογοι και φορείς προστασίας του περιβάλλοντος
Ι) Θρησκευτικοί και πνευματικοί σύλλογοι και φορείς
Κ) Ιδρύματα και φορείς ειδικής αγωγής και σύλλογοι Ατόμων με Αναπηρία
Λ) Εθελοντικές οργανώσεις, Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις, λοιπές κινήσεις πολιτών και άλλοι φορείς της κοινωνίας των πολιτών.

Εικόνα 3: Φορείς που συμμετάσχουν στην επιτροπή διαβούλευσης (Υπουργείο Εσωτερικών, Αποκέντρωσης & Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης, 2010, σ.2 & trikalacity.gr., 2019)

Πρέπει, βέβαια, να σημειωθεί πως σύμφωνα με τον Νόμο 94548/06-11-2023 που δημοσιεύτηκε ακριβώς την επομένη, στις 07 Νοεμβρίου, έγινε τροποποίηση των διατάξεων του Ν. 5056/2023 (Α'163). Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στην κατάργηση, από 01/01/2024, των επιτροπών εκτελεστικής, οικονομικής και ποιότητας ζωής καθώς και της επιτροπής διαβούλευσης με πρόβλεψη (άρθρο 8) της συγκρότησης Δημοτικής Επιτροπής –που εμπεριέχει της καταργηθείσες– που θα αποτελεί το καινούργιο αιρετό συλλογικό όργανο των Δήμων.

Πιο λεπτομερώς, σύμφωνα με τα άρθρα 8, 9 και 53, για τη «Συγκρότηση και εκλογή Δημοτικής Επιτροπής, τις Αρμοδιότητες δημοτικής επιτροπής και την Κατάργηση της εκτελεστικής επιτροπής και της επιτροπής διαβούλευσης», ισχύουν πλέον τα εξής:

Η συγκρότηση μιας νέας δημοτικής επιτροπής εμπεριέχει ορισμένα κύρια χαρακτηριστικά που σχετίζονται με την ισχυρή παρουσία της δημοτικής παράταξης που έχει την πλειοψηφία στο δημοτικό συμβούλιο. Στα χαρακτηριστικά αυτά περιλαμβάνονται: i) η κατάργηση της πρόβλεψης ότι ο Δήμαρχος πρέπει να ορίζει δύο από τα μέλη της, ii) η κατάργηση της δυνατότητας που έχουν οι δημοτικοί σύμβουλοι που είναι ανεξάρτητοι, ή έχουν ανεξαρτητοποιηθεί, να θεωρούνται ενιαία παράταξη με δικαίωμα εκπροσώπησης με έδρα στη δημοτική επιτροπή, iii) η θέσπιση της πενταετίας στη θητεία της δημοτικής επιτροπής, σε συμφωνία με την ανάλογης διάρκειας δημοτική περίοδο και, τέλος, iv) η απλούστευση της διαδικασίας με την οποία εκλέγονται τα μέλη της δημοτικής επιτροπής. Συγκεκριμένα, προβλέπεται ότι ο αριθμός των μελών που εκλέγονται και ανήκουν στην παράταξη του Δημάρχου, όπως επίσης και σε όλες τις μειοψηφούσες παρατάξεις στο δημοτικό συμβούλιο, να καθορίζονται με τον νόμο και δίχως να λαμβάνεται υπόψη το εκλογικό μέτρο.

Στη δημοτική επιτροπή, δεν προβλέπεται για όσα μέλη είναι υποψήφια γι' αυτήν να εκλέγονται με τη ψήφο σύσσωμου του δημοτικού συμβουλίου αλλά με αυτήν των μελών που ανήκουν στη δημοτική παράταξη που τα πρότείνει ως υποψήφια μέλη. Έτσι, οι δημοτικοί σύμβουλοι που ανήκουν στην παράταξη που κατέχει την πλειοψηφία στο συμβούλιο μπορούν να ψηφίσουν εκείνους τους υποψηφίους που η δική τους παράταξη έχει προτείνει, ενώ το αντίστοιχο ισχύει και για τους δημοτικούς συμβούλους και τα υποψήφια μέλη από τις παρατάξεις της μειοψηφίας. Η διαδικασία πραγματοποιείται με διαφορετικά ψηφοδέλτια. Τέλος, σε ό,τι αφορά τον έλεγχο της διαδικασίας εκλογής μελών της δημοτικής επιτροπής, αυτός συντελείται αυτεπάγγελτα από το αρμόδιο εποπτικό όργανο, λαμβάνοντας υπόψη τη νομιμότητα αυτής.

Αναφορικά με τις αρμοδιότητες που αναλαμβάνει η εκάστοτε δημοτική επιτροπή, για να μην υπάρξουν τυχόν δυσκολίες ως προς την ερμηνεία τους, ορίζεται με ρητό τρόπο ότι πρόκειται για όλες εκείνες τις αρμοδιότητες που είχαν έως τώρα ανατεθεί στην εκτελεστική και την οικονομική επιτροπή καθώς και στην επιτροπή ποιότητας ζωής του δημοτικού συμβουλίου με κάθε υφιστάμενη διάταξη. Ακόμη, η δημοτική επιτροπή αναλαμβάνει επιπλέον αρμοδιότητες που αφορούν θέματα διαχείρισης, με σκοπό το δημοτικό συμβούλιο να έχει λιγότερο επιβαρυνόμενο έργο και να συνεχίζει

απρόσκοπτο την ενασχόλησή του με πιο σημαντικά ζητήματα που αφορούν τη διαχείριση τοπικών υποθέσεων που εμπίπτουν στην αρμοδιότητά του (αρμοδιότητες που είχε μέχρι τότε και η Επιτροπή Διαβούλευσης).

Στις εν λόγω νέες αρμοδιότητες της δημοτικής επιτροπής συγκαταλέγονται: (α) η κατάθεση αιτημάτων που αφορούν προσλήψεις προσωπικού πάσης φύσεως, όπως δικηγόροι και νομικοί σύμβουλοι που έχουν σχέση έμμισθης εντολής καθώς και συμβασιούχοι με μίσθωση έργου, συναρτήσει των κείμενων διατάξεων, η αναγκαιότητα των οποίων προκύπτει από τα άρθρα 206, 209, 211 του Κώδικα Κατάστασης Δημοτικών και Κοινοτικών Υπαλλήλων και 36 του ν. 4765/2021 (Α' 6), (β) η τροποποίηση στο αντικείμενο των συμβάσεων, είτε αυτό είναι οικονομικό είτε φυσικό, συναρτήσει της κατά περίπτωση ισχύουσας νομοθεσίας, (γ) η αιτιολογημένη απόφαση για το πρωτόκολλο παραλαβής καθώς και η έγκριση αυτού, (δ) η διαχείριση του συνόλου των προγραμματικών συμβάσεων και των συμβάσεων του άρθρου 12 του ν. 4412/2016 (Α' 147) που περιλαμβάνει την έγκριση των όρων τους και τη σύναψή τους, (ε) η διαγραφή χρεών και η απαλλαγή τους από προσαυξήσεις έως το ποσό των 150.000€, όπως προβλέπεται στο άρθρο 174 του Κώδικα Δήμων και Κοινοτήτων, (στ) η επιστροφή των «αχρεωστήτως καταβληθέντων» (δηλαδή που δεν οφείλονταν στον δικαιούχο) ποσών από πλευράς του δήμου, (ζ) η σύναψη leasing, ήτοι χρηματοδοτικών μισθώσεων, για την απόκτηση μηχανολογικού εξοπλισμού και δημοτικών οχημάτων, και, τέλος, (η) η παροχή εξοπλισμού, ειδών και οχημάτων με τη μορφή της δωρεάς σε λοιπούς δήμους ή σε οργανισμούς που υπηρετούν κοινωφελείς σκοπούς.

Αναλαμβάνοντας τις προαναφερθείσες αρμοδιότητες, η δημοτική επιτροπή δεν μειώνει το κύρος που διαθέτει το δημοτικό συμβούλιο, αλλά του παρέχει την ευχέρεια και την ευελιξία να επικεντρώνεται στην αντιμετώπιση των κρίσιμων υποθέσεων που απασχολούν την τοπική κοινωνία¹ (taxheaven.gr, 2023).

2.3 Συμμετοχικός προϋπολογισμός

Μια διαδικασία, στην οποία πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη έμφαση είναι ο συμμετοχικός προϋπολογισμός, που αποτελεί επιμέρους κομμάτι της συμμετοχικής διακυβέρνησης και εστιάζει στη συμμετοχή των πολιτών στις άμεσες αποφάσεις για το πώς η

¹ Πηγή: <https://www.taxheaven.gr/circulars/45223/94548-06-11-2023>

κοινότητά τους θα ξοδέψει μέρος του δημόσιου προϋπολογισμού (Παγιαβλά, 2020· Bartocci, et al., 2022).

Με τον όρο «Συμμετοχικός Προϋπολογισμός» (ΣΠ – αγγλιστί participatory budgeting / PB) περιγράφεται εκείνη η δημοκρατική διαδικασία κατά την οποία δίνεται η δυνατότητα στους πολίτες να λάβουν αποφάσεις σχετικά με τον τρόπο που μπορεί να δαπανηθεί ένα τμήμα προϋπολογισμού του δημοσίου σε επίπεδο κοινότητας. Από την επισκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας προκύπτουν εξαιρετικά αισιόδοξες προβλέψεις για τη δυναμική που έχει αυτή η διαδικασία (Blanco & Ballester, 2010).

Αν και ο Συμμετοχικός Προϋπολογισμός υφίσταται στην επιστημονική βιβλιογραφία για κάποιο χρονικό διάστημα, ως έννοια είναι ακόμη ασαφής και μη πλήρης. Ο ΣΠ είναι ένα πολύπλευρο φαινόμενο και ως τέτοιο ερευνάται. Τα κλασικά θέματα που άπτονται του ΣΠ προσπαθούν να εξηγήσουν τις διαφορετικές του πτυχές – τον σχεδιασμό (Moir & Leyshon, 2013· Gilman & Wampler, 2019· Mattei et al., 2022), τις διεργασίες (Cabannes, 2004), τη λογική / τρόπο σκέψης (Bartocci et al., 2019), τη βιωσιμότητα (Murray Svidroňová et al., 2023), ή τα τυχόν εμπόδια (Trtovac Šabović et al., 2021). Παράλληλα με τα κλασικά, βέβαια, θέματα, ένα μεγάλος επιστημονικός όγκος γνώσεων για καινούργια θέματα που αφορούν τον ΣΠ αναδεικνύεται τις τελευταίες δεκαετίες (Bartocci et al. 2022· Milosavljević et al., 2023).

Για ορισμένους συγγραφείς ο Συμμετοχικός Προϋπολογισμός αποτελεί αντίδοτο στην τρέχουσα έντονη δυσαρέσκεια για την πολιτική και για άλλους αντίβαρο στη μείωση του κοινωνικού κεφαλαίου. Στις θετικές του επιρροές περιλαμβάνεται η βελτίωση τόσο της αποτελεσματικότητας όσο και της ισότητας των δημόσιων πολιτικών όπως επίσης και η δυνατότητα που προσφέρει για ενίσχυση των πλέον μειονεκτουσών κοινωνικών ομάδων. Ωστόσο, εγείρονται ερωτήματα που αναφέρονται στα αναμενόμενα από τη διαδικασία του Συμμετοχικού Προϋπολογισμού αποτελέσματα και στον βαθμό προσαρμογής των πολιτικών αλλαγών ακριβώς πάνω στις ανάγκες των πολιτών (Blanco & Ballester, 2010).

Σύμφωνα με τον Shah (2007), στον Πρόλογο του βιβλίου της Παγκόσμιας Τράπεζας για τον Συμμετοχικό Προϋπολογισμό, η εν λόγω διαδικασία αντιπροσωπεύει μια προσέγγιση άμεσης δημοκρατίας στον προϋπολογισμό. Προσφέρει στους πολίτες γενικότερα την ευκαιρία να μάθουν για τις κυβερνητικές επιχειρήσεις και να μελετήσουν, να συζητήσουν και να επηρεάσουν την κατανομή των δημόσιων πόρων. Αποτελεί ένα εργαλείο για την εκπαίδευση, τη συμμετοχή και την ενδυνάμωση των πολιτών και την ενίσχυση της ζήτησης για σωστή διακυβέρνηση. Η ενισχυμένη

διαφάνεια και λογοδοσία που δημιουργεί ο Συμμετοχικός Προϋπολογισμός μπορεί να συμβάλει στη μείωση της κυβερνητικής αναποτελεσματικότητας και στον περιορισμό του πελατειακού χαρακτήρα, της χειραγώγησης και της διαφθοράς. Ο ΣΠ ενισχύει, επίσης, τη διακυβέρνηση χωρίς αποκλεισμούς δίνοντας στις περιθωριοποιημένες και αποκλεισμένες ομάδες την ευκαιρία να ακουστούν οι φωνές τους και να επηρεάσουν τη λήψη αποφάσεων της κοινότητας, πράγμα ζωτικής σημασίας για τα συμφέροντά τους. Όταν αυτό γίνεται σωστά, έχει τη δυνατότητα να κάνει τις κυβερνήσεις να ανταποκρίνονται περισσότερο στις ανάγκες και τις προτιμήσεις των πολιτών και να λογοδοτούν περισσότερο σε αυτούς για την αποδοτικότητά τους τόσο στην κατανομή των πόρων όσο και στην παροχή υπηρεσιών. Με αυτόν τον τρόπο, ο Συμμετοχικός Προϋπολογισμός μπορεί να βελτιώσει τις κυβερνητικές επιδόσεις και την ποιότητα της δημοκρατικής συμμετοχής (Goldfrank, 2012).

Επιπροσθέτως, ο Συμμετοχικός Προϋπολογισμός έχει προκλήσεις που επικεντρώνονται στον περιορισμό της εφαρμογής του σε τομείς διακυβέρνησης που δεν διαθέτουν μεγάλη σημασία θεσμικά, επί παραδείγματι, τα συμβούλια συμμετοχής των πολιτών, αλλά και την έντονη δυσκολία του να συμβάλλει σε λοιπούς κύριους τομείς, όπως στα έσοδα ή στον πολεοδομικό σχεδιασμό. Επιπλέον, δεν προσφέρει ευρεία εξουσία στους πολίτες όσον αφορά τη λήψη αποφάσεων, δεδομένου ότι στην πλειονότητα των περιπτώσεων ο Συμμετοχικός Προϋπολογισμός έχει υπό τον έλεγχό του μόνο ένα μικρό μέρος του επενδυτικού κεφαλαίου. Επίσης, χαρακτηρίζεται από απουσία κοινωνικής κινητοποίησης, καθώς θεωρείται ότι κάποιες κοινωνικές ομάδες σαφώς υποεκπροσωπούνται, μεταξύ των οποίων η νεολαία και οι μετανάστες, ενώ υπάρχει δεδομένο ψηφιακό χάσμα, το οποίο εμποδίζει την εμπλοκή ηλικιωμένων ατόμων ή ατόμων που διαθέτουν χαμηλό εισόδημα (Παγιαβλά, 2020).

Από την άλλη βέβαια, σε έκδοση του βιβλίου της Παγκόσμιας Τράπεζας που αναφερόταν στην Αλβανία (Social Development Team, 2006), σε σχέση με την κοινωνική κινητοποίηση, τονίζεται πως η παραδοσιακή διαδικασία κατάρτισης του προϋπολογισμού μπορεί συχνά να συμβάλει στον κοινωνικό αποκλεισμό και τη φτώχεια λόγω της παρέμβασης στην εν λόγω διαδικασία της ελίτ, των λόμπι και των ισχυρών συμφερόντων. Με την αύξηση της φωνής των απλών πολιτών και των πιο ευάλωτων ομάδων, ο Συμμετοχικός Προϋπολογισμός μπορεί ενδεχομένως να ανακατευθύνει τις δημόσιες επενδύσεις προς βασικές υπηρεσίες σε φτωχές γειτονιές. Οι μηχανισμοί κοινωνικής μάθησης και κινητοποίησης των πολιτών που

ενσωματώνονται στον ΣΠ βοηθούν στην ενδυνάμωση των ευάλωτων ομάδων ώστε να αυξήσουν τη φωνή τους στις αποφάσεις του προϋπολογισμού (Goldfrank, 2012). Τέλος, πρέπει να σημειωθεί ότι δίνεται λίγη προσοχή, μέχρι στιγμής στη βιβλιογραφία, στο γεγονός ότι η συμμετοχή των απλών πολιτών στη διαδικασία λήψης αποφάσεων (είτε γενικά είτε σχετικά με τον ΣΠ) μπορεί ενδεχομένως να περιορίσει την αυτονομία των πολιτικών ηγετών (Macq & Jacquet, 2020). Προκειμένου, λοιπόν, να γίνει κατανοητό γιατί οι πολιτικοί ηγέτες προτιμούν ή δεν φαίνεται να προτιμούν να μοιράζονται την εξουσία με τους απλούς πολίτες, απαιτείται να δοθεί περισσότερη προσοχή τόσο στα υποστηρικτικά όσο και στα αντίθετα επιχειρήματα των πολιτικών επ' αυτού του ζητήματος (Oross & Kiss, 2021). Προκειμένου για την αντιμετώπιση των προκλήσεων αυτών και στοχεύοντας αφενός στη βιώσιμη αστική ανάπτυξη και αφετέρου στην αποτελεσματική διακυβέρνηση και τη βελτίωση της συμμετοχικής δημοκρατίας και των διαδικασιών της, η κατάρτιση των συμμετοχικών προϋπολογισμών θα πρέπει να βασίζεται σε μια σειρά από αρχές. Πιο αναλυτικά, θεμελιώδους σημασίας είναι η πρόβλεψη ρυθμίσεων και δικλείδων που θα εξασφαλίζουν την ισότιμη συμμετοχή κάθε πολίτη στην διαδικασία λήψης των αποφάσεων εκείνων που αφορούν στην κατανομή και το είδος των δαπανών του συμμετοχικού προϋπολογισμού, ώστε να αποσοβηθεί ο κίνδυνος υποεκπροσώπησης των ευάλωτων κοινωνικών ομάδων. Αυτό, ακολούθως, απαιτεί οι σχετικοί θεσμοί να οργανωθούν και να αναπτυχθούν σε ισχυρή ηθική βάση, η οποία μπορεί να συμβάλλει με την σειρά της στην ευαισθητοποίηση των πολιτών, την ενίσχυση της συμμετοχής ποιοτικά και ποσοτικά και εντέλει στην βελτίωση του κοινωνικού κεφαλαίου. Στο ίδιο πλαίσιο, σημαντική για την επιτυχία του θεσμού του συμμετοχικού προϋπολογισμού είναι η καλλιέργεια μορφών διαπραγματευτικής αλληλεγγύης σε μικροεπίπεδο (micro-level) γειτονιών, καθώς και η ενεργοποίηση τοπικών διοικητικών και μη μηχανισμών για την αντιμετώπιση των ενδεχόμενων στρεβλώσεων σε οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο, που δημιουργεί η οικονομία της αγοράς (Allegretti, 2010).

2.4 Οι παράγοντες επιρροής

Στην εν λόγω ενότητα θα γίνει μια προσπάθεια ανάλυσης **α)** των παραγόντων που επηρεάζουν τη συμμετοχή ή μη των πολιτών (και δη των Τρικαλινών) στα κοινά, καθώς και **β)** αντίστροφα, κατά πόσο αυτή τους η συμμετοχή ή μη, μπορεί να επηρεάσει τις εκλογές και τον Δήμο γενικότερα.

2.4.1 Παράγοντες που επηρεάζουν τη συμμετοχή ή μη

Σύμφωνα με τους Migchelbrink και Van de Walle (2022), οι οποίοι πραγματοποίησαν συστηματική βιβλιογραφική επισκόπηση σε 99 δημοσιεύσεις σε έγκριτα επιστημονικά περιοδικά για να προσδιορίσουν τους παράγοντες που καθορίζουν τη στάση που επιδεικνύουν τα στελέχη της δημόσιας διοίκησης απέναντι στη δημόσια δημοκρατική συμμετοχή, υπάρχουν τέσσερις κατηγορίες παραγόντων:

- Τα προσωπικά χαρακτηριστικά.
- Η διαδικασία.
- Οι οργανωτικές δομές και ο πολιτισμός.
- Οι έμμεσοι παράγοντες και τα επί μέρους χαρακτηριστικά.

Το συμπέρασμα που προέκυψε από την προσπάθειά τους αυτή ήταν ότι αυτή η στάση που είχαν τα δημόσια στελέχη για τη δημόσια δημοκρατική συμμετοχή έχει πολλές διαστάσεις, επηρεάζει την αποτελεσματικότητα των συμμετοχικών πρακτικών σε μεγάλο βαθμό και ταυτόχρονα δέχεται την επιρροή του ισχύοντος πλαισίου σε πολλαπλά επίπεδα: θεσμικό, υπηρεσιακό, οικονομικό και πολιτικό.

Επίσης, η έρευνα που διεξήγαγαν οι Dror και Zehavi (2022) παρουσιάζει ενδιαφέρον δεδομένου ότι πραγματευόταν τον τρόπο σκέψης Δημάρχων στο Ισραήλ σχετικά με τις διαδικασίες δημοκρατικής συμμετοχής και τους τρόπους που συμβάλλουν στη διαμόρφωση της πρακτικής τους. Ιδιαίτερα σημαντικό στοιχείο της εν λόγω έρευνας είναι η συνειδητοποίηση της ισχύος που έχει το αξίωμα του Δημάρχου στο Ισραήλ, το οποίο έχει ομοιότητα με το υπάρχον «δημαρχο-κεντρικό» σύστημα στην Ελλάδα.

Η έρευνα κατέληξε σε ορισμένα συμπεράσματα ανάμεσα στα οποία είναι η υιοθέτηση της «οριοθετημένης» δημοκρατικής συμμετοχής από τους Δημάρχους στο Ισραήλ, η οποία αποτελεί προσέγγιση που στο πλαίσιο εφαρμογής της εντοπίζεται σημαντική συμμετοχή των πολιτών, ακόμη και από τη φάση του οποιουδήποτε σχεδιασμού. Ωστόσο, ταυτόχρονα οδηγεί σε περιορισμό κάθε ενδεχόμενου κόστους σε διοικητικό και πολιτικό επίπεδο με τους ακόλουθους τρόπους:

- με τη διαχείριση του χρόνου, η οποία επιτρέπει στους Δημάρχους να λαμβάνουν τις αποφάσεις σχετικά με τον χρόνο σύγκλησης των συμμετοχικών θεσμών,
- με τον έλεγχο της πολιτικής ατζέντας,
- με την προγενέστερη και μεταγενέστερη διαχείριση των ροών πληροφόρησης, και

➤ με τη διασφάλιση του αποκλειστικού τους δικαιώματος στη λήψη αποφάσεων. Σύμφωνα με τους εν λόγω ερευνητές, για κάποιους δημάρχους οι συμμετοχικές διαδικασίες θεωρούνται εξουθενωτικές, ενοχλητικές και αναποτελεσματικές όσον αφορά την πρόκληση της συμμετοχής των πολιτών. Επίσης, στα συμπεράσματα της έρευνας περιλαμβάνεται το γεγονός ότι αρκετοί δήμαρχοι δείχνουν μια προτίμηση προς τις συμβολικές συμμετοχικές διαδικασίες, οι οποίες δεν είναι πολύ σημαντικές για την όλη διαδικασία και τα αποτελέσματα αυτής, εν αντιθέσει με τις συμμετοχικές διαδικασίες που είναι αποτελεσματικές και αυθεντικές (Γκέκας, 2023).

Άλλοι εξίσου σημαντικοί παράγοντες αναλύονται παρακάτω:

1. Δημιουργία – πραγματικών – ευκαιριών συμμετοχής

Οι Δήμοι έχουν τις δυνατότητες για δημιουργία ευκαιριών συμμετοχής για τους πολίτες μέσα από δημόσιες δράσεις και δραστηριότητες όπως συζητήσεις, δημοψηφίσματα και εθελοντισμό (Ackermann, 2019). Πρόκειται για ευκαιρίες που επιτρέπουν την έκφραση των απόψεων των πολιτών αλλά και την ενεργοποίησή τους για τη λήψη αποφάσεων. Τέλος, η φορολογική αποκέντρωση αποτελεί έναν ακόμη αποτελεσματικό παράγοντα και ταυτόχρονα κίνητρο που ενισχύει την ουσιαστική συμμετοχή των πολιτών.

Σύμφωνα με τους Lund, Lidén και Nyhlén (2022), η επικοινωνία αλλά και ο προγραμματισμός των διαδικασιών συμμετοχικής δημοκρατίας εμφανίζουν προβλήματα, με αποτέλεσμα την πρόκληση υπερβολικών προσδοκιών ή αδιαφορίας στους συμμετέχοντες, με συνέπεια τον περιορισμό της αποτελεσματικότητας και της αντιπροσωπευτικότητας της συμβολής τους. Έτσι, καθίσταται αναγκαίος ένας ολοκληρωμένος σχεδιασμός που θα χαρακτηρίζεται από πληρότητα και ευελιξία.

2. Προβολή των σημαντικών επιτευγμάτων του εκάστοτε Δήμου

Οι Δήμοι έχουν δυνατότητες για προώθηση και προβολή των θετικών παρεμβάσεων και των επιτευγμάτων τους, συμπεριλαμβανομένων των έργων υποδομής καθώς και των δράσεων, εκδηλώσεων και προγραμμάτων κοινωνικής πρόνοιας και πολιτισμού, με αποτέλεσμα την ενίσχυση των πολιτών τους όσον αφορά την αίσθηση του ανήκειν και τη συμμετοχή τους.

Ωστόσο, η διαδικασία προώθησης και προβολής αυτών των επιτευγμάτων είναι πολυσύνθετη, ξεπερνώντας τα όρια της δημοσίευσης ενός δελτίου τύπου. Λόγου χάρη, οι Δήμοι έχουν συνήθως πολύπλοκη και εν πολλοίς προβληματική σχέση με τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας (ΜΜΕ) που δραστηριοποιούνται σε τοπικό επίπεδο, γεγονός

που επιβεβαιώνεται και ερευνητικά, όπως για παράδειγμα από την έρευνα της Cagé (2020) στη Γαλλία. Στο πλαίσιο αυτής συλλέχθηκαν δεδομένα που αφορούσαν τον αριθμό των δημοσιογράφων της χώρας όπως και την παρουσία, το κόστος και τα έσοδα τοπικών εφημερίδων, για μια χρονική περίοδο 70 ετών (1944-2014). Το συμπέρασμα που εξήχθη ήταν ότι η ενίσχυση του ανταγωνισμού ανάμεσα στα ΜΜΕ έχει ως αποτέλεσμα την ποσοτική και ποιοτική φθορά των δημοσιευμένων ειδήσεων, γεγονός που εν τέλει συμβάλλει στον περιορισμό του αριθμού των ψηφοφόρων που ασκούν το εκλογικό τους δικαίωμα στις τοπικές εκλογές. Ειδικότερα, η έρευνα αναδεικνύει τη συσχέτιση μεταξύ του ανταγωνισμού των τοπικών ΜΜΕ με την ελάττωση του μέσου αριθμού των δημοσιογράφων, των παραχθέντων άρθρων, και γενικά την άσκηση ερευνητικής δημοσιογραφίας. Από τα ερευνητικά ευρήματα προκύπτει ότι τα συγκεκριμένα αποτελέσματα εμφανίζονται ιδιαίτερα σε περιοχές που διαθέτουν περισσότερη ομοιογένεια στον πληθυσμό, σε αντίθεση με την επίδραση που παρατηρήθηκε σε περιοχές όπου ο πληθυσμός έχει ετερογένεια.

3. Διασφάλιση της πρόσβασης των πολιτών στις πληροφορίες

Οι Δήμοι έχουν δυνατότητες για πρόσβαση σε ροή πληροφοριών που αφορά τις δραστηριότητες και τις υπηρεσίες τους, η οποία όμως δεν είναι μονόπλευρη, αλλά προωθεί την ενημέρωση των πολιτών για θέματα που άπτονται του ενδιαφέροντός τους καθώς και για την εμπλοκή τους στις διαδικασίες για τη λήψη αποφάσεων. Ταυτόχρονα, όμως, και ο Δήμος μπορεί να λαμβάνει πληροφόρηση από την πλευρά των πολιτών όσον αφορά τυχόν προβλήματα που αντιμετωπίζουν. Η αμφίδρομη ροή πληροφόρησης για τον Δήμο διασφαλίζεται μέσα από την αξιοποίηση δράσεων και εργαλείων, όπως η διανομή ερωτηματολογίων, οι δημόσιες συναντήσεις, η χαρτογράφηση του Δήμου σε λειτουργικό, κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο κ.λπ. (Γκέκας, 2023).

4. Διευκόλυνση της αгаστικής συνεργασίας μεταξύ Δήμου και μη κυβερνητικών οργανώσεων και ενεργών πολιτών

Οι Δήμοι έχουν, επιπρόσθετα, δυνατότητες σύναψης συνεργασιών με Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΚΟ) αλλά και με ενεργούς πολίτες με σκοπό την περαιτέρω ενεργοποίηση και άλλων συμπολιτών τους. Οι ΜΚΟ διαθέτουν πρόσβαση σε μια μεγάλη μερίδα κόσμου και με τη σειρά τους έχουν τη δυνατότητα ανάληψης σημαίνοντα ρόλου όσον αφορά την ενημέρωση και την ενεργοποίηση του κόσμου

αυτού. Ωστόσο, έχει καταστεί αναγκαίος ο καθορισμός του πλαισίου συνεργασίας μεταξύ Δήμων και ΜΚΟ, δεδομένου ότι συχνά εμπλέκονται σε μια προβληματική σχέση. Η συνεργασία τους οφείλει να είναι σύγχρονη και διαφανής καθώς και να διέπεται από κανόνες γνωστούς και στα δύο μέρη εξ αρχής, τα οποία θα έχουν ξεκάθαρους ρόλους αλλά και όρια.

5. Ενίσχυση της πολιτικής εκπαίδευσης όλων των πολιτών

Μέσα από την πολιτική τους εκπαίδευση, οι πολίτες έχουν τη δυνατότητα για βέλτιστη κατανόηση της σημασίας που έχει η πολιτική συμμετοχή καθώς και πρόσβαση στα αντίστοιχα εργαλεία. Η υλοποίηση της πολιτικής εκπαίδευσης είναι εφικτή από εκπαιδευτικά ιδρύματα (σχολεία, πανεπιστήμια, κ.λπ.), δημόσιους θεσμούς της εκάστοτε Τοπικής Αυτοδιοίκησης, όπως ΚΑΠΗ, ΚΔΑΠ, και παρεμφερείς ΜΚΟ και λοιπούς φορείς. Παράλληλα, οι Δήμοι μπορούν να διοργανώνουν εργαστήρια ή/και σεμινάρια και να αξιοποιούν διαδραστικά διαδικτυακά εργαλεία σύγχρονης και, πρωτίστως, ασύγχρονης εκπαίδευσης, τα οποία θα λειτουργούν συμπληρωματικά με τους παραδοσιακούς θεσμούς εκπαίδευσης και κατάρτισης που διαθέτουν (Γκέκας, 2023).

6. Βελτίωση της λογοδοσίας και της διαφάνειας των πολιτικών μερών

Η ενίσχυση της εμπιστοσύνης που επιδεικνύουν οι πολίτες προς τη διαδικασία λήψης αποφάσεων εξαρτάται από τη διαφάνεια και τη λογοδοσία των πολιτικών, η οποία μπορεί να βελτιστοποιηθεί μέσα από τη γνωστοποίηση πληροφοριών που σχετίζονται με τις δραστηριότητές τους, πραγματοποιώντας ανοιχτές συνεδριάσεις και όντες υπόλογοι στους ψηφοφόρους για τα πεπραγμένα τους. Στα εργαλεία που έχουν στη διάθεσή τους οι Δήμοι για να ενισχύσουν τη διαφάνεια και τη λογοδοσία συμπεριλαμβάνονται τα πάνελ πολιτών, οι συζητήσεις στρογγυλής τραπέζης και οι δημόσιες συναντήσεις που διοργανώνονται με συγκεκριμένο σκοπό και πρόγραμμα.

7. Τόνωση της αίσθησης και των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών κάθε τόπου (επί της παρούσης του Δήμου Τρικκαίων).

Τα τοπικά χαρακτηριστικά που εντοπίζονται σε γεωγραφικό, δημογραφικό, λειτουργικό και κοινωνικό επίπεδο ασκούν επιρροή στην πολιτική και συμπεριφορά που εμφανίζουν οι πολίτες, με έμφαση στη διαμόρφωση της συμμετοχής τους. Σύμφωνα με τη σχετική έρευνα των Lappie και Marschall (2018), στο πλαίσιο της

οποίας αναλύθηκαν οι εκλογές δημάρχων σε δύο αμερικανικές πολιτείες, οι προσπάθειες για τη βελτίωση της δημοκρατίας τοπικά πρέπει να πραγματοποιούνται συναρτήσει των μοναδικών χαρακτηριστικών που έχει κάθε περιοχή. Ειδικότερα, ο σχεδιασμός πολιτικών και η χάραξη στρατηγικών που αποσκοπούν στην αυξητική τάση της δημοκρατικής συμμετοχής των πολιτών μιας περιοχής θα πρέπει να γίνεται με γνώμονα τα ιδιαίτερα γεωγραφικά, δημογραφικά, λειτουργικά και κοινωνικά τοπικά χαρακτηριστικά. Ακόμη, οι ίδιοι ερευνητές συμπέραναν ότι σημασία για την ποιότητα της τοπικής δημοκρατίας έχει η εκάστοτε περιοχή αυτή καθαυτή, παρά τα χαρακτηριστικά που έχουν οι κάτοικοί της.

2.4.2 Παράγοντες όπου διαφαίνεται η επιρροή της συμμετοχής ή μη των πολιτών στις εκλογές και γενικότερα στον Δήμο

Οι εν λόγω παράγοντες δύναται να διαχωριστούν σε άμεσους και έμμεσους:

1) Άμεσοι:

Η συμμετοχή των πολιτών αποτελεί καίριο παράγοντα στήριξης της δημοκρατίας. Ως όρος δεν αναφέρεται στην ενεργό συμμετοχή των πολιτών αποκλειστικά στη διαδικασία των εκλογών, η οποία συντελείται συνήθως και τυπικά ανά τέσσερα ή πέντε έτη, αλλά και στη γενικότερη πολιτική διαδικασία όπως επίσης και στην άσκηση επιρροής από πλευράς τους στη διαδικασία λήψης αποφάσεων. Όσον αφορά την ουσιαστική συμμετοχή των πολιτών στις εκλογές για τους Δήμους, είναι εφικτή και πέραν της συμμετοχής τους στην ψηφοφορία αυτή καθαυτή, μέσα από ποικίλους τρόπους που περιλαμβάνουν τη συμμετοχή σε δημοτικά προγράμματα και δημόσιες συζητήσεις, διαβουλεύσεις και δραστηριότητες που υλοποιούνται από τοπικούς οργανισμούς. Έτσι, αξιοποιώντας αυτές τις ευκαιρίες δημόσιας έκφρασης, οι πολίτες μπορούν να επικοινωνούν απόψεις, προβλήματα, ανησυχίες και ταυτόχρονα να ενημερώνονται και να συμβάλλουν πιο άμεσα στον εξορθολογισμό της λήψης αποφάσεων που αφορούν την κοινωνία στον τόπο τους.

Έχει ιδιαίτερη σημασία η βελτίωση της συμμετοχής των πολιτών κατά τη λήψη αποφάσεων, καθώς έτσι κατ' αρχάς αποκτούν το δικαίωμα του λόγου σε αποφάσεις κρίσιμες για την καθημερινότητά και τη ζωή τους γενικότερα, ενώ συμβάλλουν στην προώθηση και ενίσχυση της δημοκρατίας όσο και της συνοχής στην κοινωνία τους.

Ακόμη, η δημοκρατική συμμετοχή των πολιτών αποτελεί παράγοντα επιρροής για το αποτέλεσμα των δημοτικών εκλογών, δεδομένου ότι ενισχύει τις πιθανότητες

επικράτησης υποψηφίων που μπορούν να εκφράσουν τις απόψεις και να εξυπηρετήσουν τα συμφέροντά τους καλύτερα.

Ειδικότερα, η δημοκρατική συμμετοχή επηρεάζει:

Α) την ποιότητα των υποψηφίων, καθώς μέσα από τις συνδιαλλαγές και τις συνομιλίες τους με τους πολίτες αυξάνεται το ενδεχόμενο να παράγουν αποτελεσματικότερο έργο, έχοντας πιο άμεση πρόσβαση σε πληροφορίες και τη λαϊκή υποστήριξη, προς όφελος εν τέλει των πολιτών και των αναγκών τους. Αυτό εξηγείται και από το γεγονός ότι οι εν λόγω υποψήφιοι ή αιρετοί μπορούν να εμφανιστούν πιο διορατικοί όσον αφορά την εφαρμογή νέων ιδεών και καινοτομιών. Ταυτόχρονα, οι πολίτες, όντες ενεργοί, έχουν τη δυνατότητα άσκησης της επιρροής τους σε ένα πιο ευρύ πλαίσιο εντός της τοπικής κοινωνίας, ώστε έστω και άτυπα οι απόψεις, θέσεις και ενέργειες των αιρετών να έχουν πιο ευρεία διάχυση.

Β) το αποτέλεσμα των εκλογών, καθώς όσοι ασχολούνται με τα κοινά και τη δημόσια ζωή διαθέτουν αυξημένες πιθανότητες συμμετοχής στη διαδικασία των δημοτικών εκλογών. Πρόκειται δηλαδή για ένα ορθολογικό εκλογικό σώμα εξαιτίας της ενημέρωσης που λαμβάνουν οι πολίτες-ψηφοφόροι. Άλλωστε, η συμμετοχή στις δημοτικές εκλογές είναι ανάλογη με τις πιθανότητες εκλογής υποψηφίων με λαϊκό έρεισμα, επομένως όσο αυξάνεται η πρώτη αυξάνονται και οι δεύτερες, ενώ μειώνονται οι πιθανότητες εκλογής εκπροσώπων δυναμικών τοπικά ομάδων, των λεγόμενων ομάδων πίεσης (lobbies).

Γ) τη φορολογική αποκέντρωση, από την οποία μάλιστα επηρεάζεται κιόλας. Άλλωστε, υπάρχει συσχέτιση μεταξύ της πολιτικής συμμετοχής και μιας ποικιλίας άλλων παραγόντων, συμπεριλαμβανομένης της επίδειξης ευελιξίας των πολιτών και εμπιστοσύνης αυτών απέναντι στους πολιτικούς θεσμούς, της καλλιέργειας μιας συνεργατικής και συμμετοχικής κουλτούρας, της ικανότητας για πολιτική αξιολόγηση κ.λπ. Ωστόσο, αναφέρεται ακόμη η ύπαρξη μιας στρατηγικής που εφαρμόζεται σε θεσμικό-οικονομικό επίπεδο, η οποία προσφέρει σημαντική ενίσχυση στη συμμετοχή των πολιτών και στην άσκηση δημοκρατικού ελέγχου από πλευράς τους στους Δήμους. Πρόκειται για τη στρατηγική της φορολογικής αποκέντρωσης, κατά την οποία η οικονομική συμμετοχή των πολιτών συμβάλλει, εκτός από την ενίσχυση του δημοκρατικού ελέγχου, και στη διαφάνεια αλλά και στην υπευθυνότητα όσον αφορά τον τρόπο διαχείρισης του δημόσιου χρήματος, τόσο από πλευράς των πολιτών όσο και πλευράς των αιρετών (Γκέκας, 2023).

Όταν ένας Οργανισμός Τοπικής Αυτοδιοίκησης, όπως ένας Δήμος, μπορεί να υποστηρίξει τη λειτουργία του σε ίδιους πόρους, η διαχείριση αυτών επιφέρει συγκεκριμένο κόστος σε κοινωνικό, οικονομικό και πολιτικό επίπεδο. Έτσι, η εκλεγμένη τοπική ηγεσία γίνεται περισσότερο προσεκτική σε ζητήματα που αφορούν την επιβολή, εφαρμογή και διαχείριση των πόρων, καθώς και στο ύψος και τη διάρθρωση που έχουν οι κατά τόπους Δημόσιες Δαπάνες.

Η ύπαρξη ιδίων πόρων επιφέρουν την ανάγκη λογοδοσίας των ΟΤΑ προς τους πολίτες. Καθώς οι οργανισμοί αυτοί επιβάλλουν φορολόγηση, πρέπει αντίστοιχα να δικαιολογούν τις εισοδηματικές τους πηγές με τρόπο άκρως πειστικό και συγκεκριμένο, όπως επίσης τις προθέσεις τους σχετικά με τον σκοπό και τον τρόπο διάθεσης των εν λόγω οικονομικών πόρων. Σε περίπτωση που οι πολίτες-ψηφοφόροι αντιληφθούν ότι δεν υπάρχει αντιστοιχία ανάμεσα στις παρεχόμενες από τους ΟΤΑ υπηρεσίες και στους πόρους που δαπανούν γι' αυτούς, τότε θα υπάρξει αντίδραση. Μάλιστα, η αντίδρασή τους μπορεί να είναι πολύ πιο άμεση από τον χρόνο διεξαγωγής των εκλογών εξαιτίας της εγγύτητας που υπάρχει στη σχέση πολιτών και τοπικών εξουσιών (Γκέκας, 2018).

Ταυτόχρονα, είναι πιθανόν να αυξηθεί η προσοχή και η υπευθυνότητα των πολιτών ενός Δήμου όσον αφορά τα αιτήματα και τις διεκδικήσεις τους, γνωρίζοντας ότι υπάρχει δυνατότητα χρηματοδότησής τους, ως έναν βαθμό, και από έσοδα που προέρχονται από τους ίδιους. Επιπλέον, η παροχή χρηματοδότησης από ίδια έσοδα ευνοεί τις συγκριτικές αξιολογήσεις τόσο από πλευράς της πολιτικής εξουσίας όσο πρωτίστως και από αυτήν των πολιτών. Σύμφωνα με διεθνείς μελέτες, η δημοκρατική συμμετοχή παρουσιάζει τάσεις ενίσχυσης όταν η χρηματοδότηση των Δήμων συντελείται κυρίως μέσα από ίδιους πόρους. Άλλωστε, υπάρχει σχετική αναφορά στο στην Ευρωπαϊκή Χάρτα Τοπικής Αυτονομίας (και συγκεκριμένα στο άρθρο 9), όπου αναφέρεται μέσα από την εφαρμογή μιας οικονομικής πολιτικής σε εθνικό επίπεδο, οι ΟΤΑ έχουν το δικαίωμα να διαθέτουν ίδιους πόρους σε ικανοποιητικό βαθμό, για τους οποίους επιτρέπεται η ελεύθερη διάθεση, στη διάρκεια άσκησης των οικείων αρμοδιοτήτων.

2) Έμμεσοι:

Υπάρχει μια πληθώρα λόγων που Δήμοι στους οποίους οι πολίτες συμμετέχουν περισσότερο προσφέρουν υπηρεσίες υψηλότερης ποιότητας, με αποτέλεσμα να εμφανίζουν αυξημένη αποτελεσματικότητα και κυβερνησιμότητα. Με την ενεργή

συμμετοχή των πολιτών στην τοπική διακυβέρνηση, υπάρχουν αυξημένες πιθανότητες αυτοί να είναι πιο ενημερωμένοι σχετικά με το τι συμβαίνει στον Δήμο τους και ταυτόχρονα να έχουν τη δυνατότητα άσκησης πίεσης στα αιρετά πρόσωπα προς την κατεύθυνση της λογοδοσίας για τις ενέργειες που πραγματοποιούν. Το γεγονός αυτό προκαλεί βελτίωση στην ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών, δεδομένου ότι αυξάνει τις πιθανότητες τα αιρετά πρόσωπα να επιθυμούν την ικανοποίηση των συμπολιτών τους. Ακόμη, όσοι πολίτες συμμετέχουν καθίστανται δυνητικά φορείς πληροφόρησης για τους αιρετούς και τα δημοτικά στελέχη μέσα από τις ιδέες και τις πληροφορίες που μπορεί να μοιράζονται μαζί τους, οδηγώντας κατ' επέκταση στον εξορθολογισμό και τη βελτίωση της λήψης αποφάσεων. Τέλος, όταν οι πολίτες συμμετέχουν ενεργά μπορούν να βελτιώσουν την τοπική τους κοινότητα, καθιστώντας τη πιο υγιή και ισχυρή, γεγονός που μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα τη βελτιστοποίηση της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών, σε ένα πλαίσιο όπου η τοπική εξουσία θα απολαμβάνει την υποστήριξή της.

Το πανεπιστήμιο του Yale διεξήγαγε μελέτη σχετικά με τα ποσοστά συμμετοχής στις εκλογές, φτώχειας και ανισότητας καθώς και τους αριθμούς των δολοφονιών, των βίαιων επιθέσεων και των κλοπών σε σχεδόν 1.000 Δήμους στις Ηνωμένες Πολιτείες μεταξύ 1990 και 2010, από την οποία προέκυψε το συμπέρασμα ότι όσοι Δήμοι εμφάνιζαν υψηλή συμμετοχή στις εκλογές εμφάνιζαν αντίστοιχα κατά μέσο όρο 10% πιο χαμηλά ποσοστά εγκληματικότητας συγκριτικά με Δήμους όπου η συμμετοχή στις εκλογές ήταν χαμηλή. Μάλιστα, το συγκεκριμένο αποτέλεσμα παρέμενε αμετάβλητο ακόμη και όταν λαμβάνονταν υπόψη επιπλέον παράγοντες που δυνητικά επηρεάζουν την εγκληματικότητα, εν προκειμένω τα ποσοστά φτώχειας και ανισότητας αλλά και το πώς διαμορφωνόταν η σύνθεση των εθνοτήτων που απάρτιζαν τον τοπικό πληθυσμό (Γκέκας, 2023· Schröder & Neumayr, 2023).

Επίσης, από τη μελέτη προέκυψε ότι η αντιστρόφως ανάλογη σχέση μεταξύ συμμετοχής στις εκλογές και εγκληματικότητας εκφράζεται ποικιλοτρόπως. Συγκεκριμένα, αρχικά για όσους Δήμους εμφανίζουν υψηλή συμμετοχή αυξάνεται το ενδεχόμενο να παρουσιάζουν αυξημένη ικανοποίηση των αναγκών των πολιτών τους, γεγονός που προσφέρει τη δυνατότητα υλοποίησης πολιτικών που στοχεύουν στη βελτίωση των συνθηκών ζωής των πολιτών σε τομείς όπως η απασχόληση και η εκπαίδευση, οι οποίες, κατ' επέκταση, μπορούν να συμβάλλουν στον περιορισμό της εγκληματικότητας. Επίσης, είναι αυξημένες οι πιθανότητες δημιουργίας ισχυρών τοπικών κοινοτήτων σε Δήμους που εμφανίζουν υψηλή συμμετοχή των πολιτών, οι

οποίες κοινότητες έχουν τη δυνατότητα να συμβάλλουν στην πρόληψη της εγκληματικότητας καλλιεργώντας στα μέλη τους τα αισθήματα του ανήκειν και της αλληλοϋποστήριξης.

Ταυτόχρονα, όταν υπάρχει συμμετοχή των πολιτών, η τοπική δημόσια διοίκηση καθίσταται περισσότερο αποτελεσματική και το γεγονός αυτό ενδεχομένως εμμέσως να οδηγεί στην επανεκλογή τους. Σύμφωνα με τους Przezbilowicz et al. (2022), διεξάγοντας εμπειρική μελέτη πάνω στη δυναμική που εμφανίζει η συμμετοχή των πολιτών κατά την υλοποίηση πρωτοβουλιών για έξυπνες πόλεις στον τομέα της διακυβέρνησης, εστιάζοντας σε πόλεις της Βραζιλίας, της Ολλανδίας και του Ηνωμένου Βασιλείου, κατά το χρονικά διάστημα 2016-2018, οι πολίτες αναλαμβάνουν ευέλικτους ρόλους και επιτελούν ανάλογες λειτουργίες σ' αυτό το πλαίσιο, καθώς η συμμετοχή τους είναι δυναμική, διαρκώς μεταβαλλόμενη και εξελισσόμενη. Μάλιστα, από τη μελέτη αυτή προέκυψαν τρία αναδυόμενα πρότυπα σε ό,τι αφορά την αλληλεπίδραση των πολιτών, τα οποία διαθέτουν συγκεκριμένο πλαίσιο: την αμφισβήτηση, την αποδοχή και τη μεταξύ τους συνεργασία. Στα συμπεράσματα της μελέτης επισημαίνεται ακόμη η σημασία που έχει αποκτήσει για τη διαμόρφωση των προτύπων συμμετοχής των πολιτών θεσμικά και κοινωνικά, ο τρόπος διακυβέρνησης αλλά και γενικά η διαφοροποίηση που έχουν επιφέρει οι πρωτοβουλίες έξυπνων πόλεων.

2.5 Ισχύουσα κατάσταση στην Ελλάδα

Όσον αφορά την επικρατούσα κατάσταση στην Ελλάδα, μεγάλη είναι η σημασία της σύγκρισης ανάμεσα σε δύο μοντέλα, στο ιεραρχικό και σ' αυτό των δικτύων πολιτικής, με το οποίο προωθείται αμεσότερα η έννοια «δημόσια συμμετοχή».

Στην Ελλάδα, λοιπόν, κυριαρχεί σαν διοικητικό μοντέλο αυτό της ιεραρχίας. Πρόκειται για ένα μοντέλο που περιλαμβάνει αυστηρούς και σαφείς κανόνες δικαίου, με τους οποίους καθορίζεται τόσο η γραφειοκρατία όσο και τα όρια δικαιοδοσίας του δημοσίου τομέα. Με άλλα λόγια, αφορούν τον καθορισμό του εκάστοτε υπευθύνου, των καθηκόντων και των απαραίτητων διαδικασιών που ακολουθούνται σε διοικητικό επίπεδο. Καθορίζονται ακόμη τα στάδια των διαδικασιών αυτών και το χρονικό πλαίσιο ολοκλήρωσής τους. Η εν λόγω αυστηρότητα δικαιολογείται από την ανάγκη αποφυγής της κατάχρησης της δημόσιας εξουσίας αλλά και πραγματοποίησης ελέγχου στους δημόσιους λειτουργούς σχετικά με τις πράξεις αλλά και τις παραλείψεις τους. Αυτό σημαίνει ότι από τη μία υπάρχει εύνοια στη διαφάνεια των

διαδικασιών μέσω του μηχανισμού διάχυσης των πληροφοριών προς όλους τους ενδιαφερόμενους, αλλά από την άλλη υποβαθμίζεται η διαβούλευση ως θεσμός, από τη στιγμή που άπτεται του διοικητικού μοντέλου των δικτύων πολιτικής (Λαδής, 2015). Το μοντέλο των δικτύων πολιτικής, λοιπόν, είναι το αντίθετο του προαναφερθέντος ιεραρχικού, καθώς αναφέρεται στην ισότητα και στην άσκηση διακυβέρνησης μέσω αυτών των δικτύων. Τα δίκτυα πολιτικής είναι προσανατολισμένα στις σχέσεις που αναπτύσσονται ανάμεσα στους φορείς πολιτικής, στις άτυπες διαστάσεις της δημιουργίας καθώς και της άσκησης της δημόσιας αυτής πολιτικής και στην εκμάθηση πολιτικής, δηλαδή στον τρόπο με τον οποίο οργανώσεις και κράτη ανταλλάσσουν εμπειρίες και αλληλομαθαίνουν μέσα από τα λάθη του κάθε μέρους (Parsons, 1995). Τα δίκτυα πολιτικής είναι συνδεδεμένα με την έννοια «διακυβέρνηση» αλλά και με την αυξημένη πολυπλοκότητα που χαρακτηρίζει τη λειτουργία των διαδικασιών εντός της δημόσιας πολιτικής και διοίκησης.

Σύμφωνα με το ιεραρχικό μοντέλο, η διοίκηση και διαχείριση των δημοσίων υπηρεσιών δεν αποτελεί λύση αλλά μέρος του ευρύτερου προβλήματος. Στο πλαίσιο αυτό τη λύση αποτελεί η αναζήτηση τρόπων διοίκησης «χωρίς διοικητές». Οι κατευθύνσεις που προτείνονται είναι ο «κοινοτισμός» και η συμμετοχική οργάνωση σε αποκεντρωμένες αυτοδιοικούμενες διοικητικές μονάδες (Etzioni, 1993). Η έννοια του κοινοτισμού, ειδικότερα, βρίσκεται στον αντίποδα του ατομικισμού, προτείνοντας ποικίλες αξίες όπως η συμμετοχή, η αφοσίωση στην κοινότητα και η προώθηση των συλλογικών αγαθών της παράδοσης και του πολιτισμού σε κάθε κοινότητα (Sandel, 2003).

Ως απαρχή του συγκεκριμένου μοντέλου αναγνωρίζεται η απόδοση της ευθύνης στο σύνολο της κοινότητας, αντί αποκλειστικά σε όσους ασκούν εξουσία έχοντας εκλεγεί ή διορισθεί για τον σκοπό αυτό. Έτσι, το σύνολο των δημόσιων λειτουργιών τελεί υπό διαρκή έλεγχο από την πλευρά της κοινότητας, αξιοποιώντας μηχανισμούς για την ανάκλησή τους κατόπιν ψηφοφορίας. Έλεγχος στον μέγιστο βαθμό υπάρχει μέσα από αποκεντρωμένες μονάδες για να έχουν οι πολίτες τη δυνατότητα να βρεθούν όσο πιο εγγύτερα γίνεται στους δημόσιους λειτουργούς (Hood, 1998). Αξιοσημείωτο είναι ότι σε πολλές περιπτώσεις οι διαδικασίες διαβούλευσης γίνονται αντιληπτές ως πιο σημαντικές σε σχέση με τα αποτελέσματά τους (Barber, 2007). Κατά συνέπεια, είναι προτιμότερες τυχόν καθυστερήσεις εξαιτίας είτε των χρονοβόρων συνδιασκέψεων είτε άλλων διαδικασιών σε σχέση με άλλες διαδικασίες, λιγότερο δημοκρατικές, οι οποίες αν και θα εξήγαγαν αποτελέσματα πιο άμεσα, ταυτόχρονα θα οδηγούσαν τους

πολίτες σε αποξένωση. Τελικά, θεωρείται καλύτερο να υπάρχει μια κοινωνία τα μέλη της οποίας θα συμπεριφέρονται ορθολογικά και υπεύθυνα, αξιοποιώντας τον διάλογο και συμμετοχικές διαδικασίες για τη λήψη των καλύτερων δυνατών αποφάσεων για λογαριασμό της κοινότητας όπου διαβιούν (Λαδή, 2015).

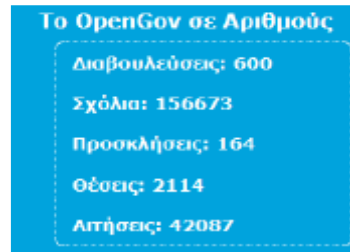
Ωστόσο, μπορεί να ασκηθεί κριτική και σε όσες μεταρρυθμίσεις αποσκοπούν στην ενίσχυση της συμμετοχής, έχοντας ως πιο βασικό επιχείρημα την έλλειψη γνησιότητάς της, δηλαδή ότι πρακτικά πολίτες και κατώτεροι υπάλληλοι αδυνατούν να συμβάλλουν στη διαμόρφωση της πολιτικής, αν και θα έπρεπε, λόγω της συνέχισης της ύπαρξης σχέσεων εξουσίας. Κριτική ασκείται επίσης και σε ό,τι αφορά τις όποιες πιθανές συγκρούσεις προκύψουν και τις όποιες πιθανές καθυστερήσεις προκληθούν εξαιτίας της πολυάριθμης συμμετοχής φορέων στη διάρκεια της υλοποίησης των διαδικασιών τόσο του σχεδιασμού όσο και της εφαρμογής των εκάστοτε δημόσιων πολιτικών (Peters, 2001).

Πρέπει, δε, να τονιστεί πως και στο μοντέλο της ιεραρχίας παρατηρούνται δυσλειτουργίες, κυρίως λόγω καθυστερήσεων και προβλημάτων κατά την αναζήτηση των απαιτούμενων πληροφοριών. Η αργή διάχυση των πληροφοριών – και γενικότερα η αστική διακυβέρνηση – βοηθιέται σε μεγάλο βαθμό από τις νέες τεχνολογίες. Επομένως, η σωστή τήρηση των διαδικασιών για τη συμμετοχή των πολιτών στη λήψη αποφάσεων, η απρόσκοπτη και διαφανής ροή των δημόσιων πληροφοριών προς όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη και η ύπαρξη μιας ολοκληρωμένης στρατηγικής για τις δημόσιες διαβουλεύσεις, μπορούν να βοηθήσουν στην καλύτερη επίτευξη των διαδικασιών αυτών (Λαδή, 2015).

Επιπρόσθετα, ο Ευαγγέλου (2016) σημειώνει στην ερευνητική εργασία του πως τα τελευταία χρόνια παρατηρείται στην Ελλάδα μια σημαντική προσπάθεια για συμμετοχή των πολιτών στη διακυβέρνηση, και στην ψηφιακή συγκεκριμένα, με την εκμετάλλευση της τεχνολογίας και τη δημιουργία της ηλεκτρονικής πλατφόρμας OpenGov.gr (από το 2009), η οποία με το πέρασμα των χρόνων αποτελεί μια συχνή επιλογή των ενδιαφερόμενων πολιτών για να συμμετάσχουν σε δημόσιο διάλογο σχετικά με σημαντικές αποφάσεις, νομοσχέδια, ψηφίσματα κ.ο.κ., καθώς και με την πρωτοβουλία μεγάλων Δήμων της χώρας να θέσουν σε λειτουργία διαδικτυακές πύλες διαβούλευσης για πιο ενεργή συμμετοχή των πολιτών τους στα θέματα που ενσκήπτουν.

Δια του λόγου τω ασφαλές, παρατίθεται παρακάτω μία σύγκριση, στατιστικά μιλώντας, με διαφορά δετίας, μεταξύ των ετών 2016 και 2024, τόσο σε αριθμούς όσο

και σε συμμετοχές Φορέων, όπου διαφαίνεται η διαφορά στην αντιμετώπιση των πολιτών στη χρήση και εκμετάλλευση του δικαιώματός τους για συμμετοχή στα κοινά της χώρας και του Δήμου τους (Ευαγγέλου, 2016· opengon.gr., 2024).

Υπουργείο	Αριθμός					
	Διαβουλεύσεων	Αρθρων	Σχολίων	Προσκλήσεων	Θέσεων	Αιτήσεων
Εσωτερικών και Διοικητικής Ανασυγκρότησης	44	890	22821	7	45	1785
Εξωτερικών	2	49	195	0	0	0
Οικονομικών	51	1898	24660	8	107	3682
Εθνικής Άμυνας	6	404	1079	1	2	167
Οικονομίας, Ανάπτυξης και Τουρισμού	60	2072	8278	25	236	4239
Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων	47	738	35833	18	587	10066
Υγείας	16	560	4312	3	537	4579
Πολιτισμού και Αθλητισμού	8	328	1270	24	104	3194
Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης	20	584	3264	7	74	1949
Περιβάλλοντος και Ενέργειας	118	1884	18954	12	161	4526
Υποδομών, Μεταφορών και Δικτύων	39	891	4151	13	86	1960
Ναυτιλίας και Νησιωτικής Πολιτικής	6	268	1034	0	0	0
Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων	22	351	5225	5	20	1508
Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων	63	1696	9610	2	2	189
Υπουργός Επικρατείας	8	142	1424	2	2	90

Εικόνα 4: Στατιστικά του OpenGov το έτος 2016 (Ευαγγέλου, 2016, σ.46)

Αριθμός						
Υπουργείο	Διαβουλεύσεων	Άρθρων	Σχολίων	Προσκλήσεων	Θέσεων	Αιτήσεων
Εσωτερικών	90	2437	69277	7	45	1785
Ανάπτυξης και Επενδύσεων	118	3844	14790	25	236	4239
Ψηφιακής Διακυβέρνησης	26	714	3242	0	0	0
Εθνικής Αμυνας	16	465	23776	1	2	167
Παιδείας και Θρησκευμάτων	82	1767	84367	18	587	10066
Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων	46	1468	11613	7	74	1949
Εξωτερικών	11	116	582	0	0	0
Δικαιοσύνης	132	3720	35461	2	2	189
Οικονομικών	108	3679	37751	8	107	3682
Υγείας	53	1646	14143	3	537	4579
Διοικητικής Ανασυγκρότησης	32	477	5147	7	37	569
Πολιτισμού και Αθλητισμού	31	1119	7732	24	104	3194
Περιβάλλοντος και Ενέργειας	193	3283	35094	12	161	4526
Υποδομών και Μεταφορών	56	1448	6338	13	86	1960
Μεταναστευτικής Πολιτικής	10	278	1133	0	0	0
Ναυτιλίας και Νησιωτικής Πολιτικής	17	642	3761	0	0	0
Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων	46	723	7968	5	20	1508
Τουρισμού	9	236	1606	24	104	3194
Επικρατείας	17	208	8983	2	2	90
Άλλοι Φορείς						
Γενική Γραμματεία της Κυβέρνησης	2	18	535	2	2	66
Open Government Partnership	3	65	380	0	0	0
Ενιαία Ανεξάρτητη Αρχή Δημοσίων Συμβάσεων	2	11	25	0	0	0
Επιτροπή Πληροφορικής και Επικοινωνιών	1	2	80	0	0	0
Επιτροπή Προμηθειών Υγείας	15	44	148	0	0	0
EPT	7	191	1749	0	0	0
Άλλοι Φορείς	25	364	1847	1	1	213
Πρώην Υπουργείων						
Πρώην Υπουργείο Δημόσιας Τάξης & Προστασίας του Πολίτη	29	913	6362	3	7	111
Πρώην Υπουργείο Μακεδονίας Θράκης	1	15	28	0	0	0
Σύνολα	1178	29893	383918	164	2114	42087

Εικόνα 5: Στατιστικά του OpenGov το έτος 2024 (opengov.gr., 2024)

Τα λεγόμενα του Ευαγγέλου (2016) και τη στροφή των νέων –κυρίως– σε ηλικία πολιτών προς τη συμμετοχική δημοκρατία στην Ελλάδα, έρχεται να επιβεβαιώσει και η ερευνητική εργασία της Βασιλοπούλου (2023) η οποία δίνει έμφαση στις εναλλαγές της χώρας από «ελαττωμένη Δημοκρατία» το 2021 –με αναγνώριση των πολιτικών

ελευθεριών των πολιτών της αλλά με εξαιρετικά χαμηλή πολιτική συμμετοχή αυτών, όπως αναφέρουν και οι Wike et al. (2022)–, σε πιο «πλήρη Δημοκρατία» το 2022 (Economist Intelligence, 2022). Ωστόσο, το 2022 παρατηρείται έντονη κρίση των πολιτικών θεσμών και των τοπικών και κυβερνητικών ηγεσιών, με εμφανή διατάραξη της ισορροπίας μεταξύ της εκτελεστικής, δικαστικής και νομοθετικής εξουσίας, όπου η πρώτη ενισχύεται σημαντικότερα και οι έτερες δύο αποδυναμώνονται (Karageorgou et al., 2018). Οι νέοι, λοιπόν, ενώ αμφισβητούν το πολιτικό κατεστημένο, πολιτικοποιούνται έντονα και ενδιαφέρονται για τα κοινά σε ποσοστό της τάξης του 78%. Κι επειδή το κατεστημένο πολιτικό σύστημα στην Ελλάδα περιορίζει, όπως είδαμε και παραπάνω, την ενεργή συμμετοχή των πολιτών στη λήψη πολιτικών –και όχι μόνο– αποφάσεων, εκείνοι ψάχνουν άλλα κανάλια συμμετοχικότητας, χρησιμοποιώντας, λόγου χάριν, την τεχνολογία και το διαδίκτυο, κι εκμεταλλευόμενοι αυτά τα κανάλια διαβούλευσης, είτε σε επίπεδο χώρας είτε σε επίπεδο Τοπικής Αυτοδιοίκησης (Βασιλοπούλου, 2023).

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ – ΕΡΕΥΝΑ ΠΕΔΙΟΥ

3.1 Σκοπός & ερευνητικά ερωτήματα έρευνας

Στο πλαίσιο της εν λόγω διπλωματικής, η οποία είναι κατά βάση εστιασμένη στον βαθμό που οι ΟΤΑ «ακούν» τη φωνή των πολιτών, στη συμμετοχή (και στην επισήμανση του βαθμού αυτής) των πολιτών στη λήψη αποφάσεων συγκεκριμένα στον Δήμο Τρικκαίων, αλλά και στην αντιμετώπισή τους από τον εν λόγω ΟΤΑ και την ελληνική πολιτεία, πραγματοποιήθηκαν τα κάτωθι:

- ✓ Μελέτη της ελληνικής και ξένης (αγγλικής) βιβλιογραφίας πάνω στο θέμα της συμμετοχής των πολιτών στη λήψη αποφάσεων και σε επιμέρους έννοιες που συναρτώνται αυτής (δημόσια συμμετοχή, συμμετοχική δημοκρατία, συμμετοχικές διαδικασίες, συμμετέχοντα μέρη, συμμετοχικός προϋπολογισμός, δημόσια πληροφόρηση, διαβούλευση, κ.λπ.).
- ✓ Εστίαση στο άρθρο των Barbera et al. (2016) με έμφαση στο Μοντέλο τους “the Double R and the Double I”, χρησιμοποιώντας το ως βάση για τον Οδηγό συνέντευξης της παρούσης έρευνας πεδίου και με τελική σύγκριση των αποτελεσμάτων τους με αυτά της εν λόγω εργασίας.
- ✓ Υλοποίηση ενός Οδηγού Συνέντευξης με ερωτήσεις που θα εκμαιευθούν από άλλες ερευνητικές εργασίες (λ.χ. Ευαγγέλου, 2016) και από μελέτες και εκθέσεις του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και άλλων Φορέων (βλ. Έκθεση A9-0213-/2021²).

Ο πρωταρχικός **σκοπός**, επομένως, της εν λόγω εργασίας είναι να ερευνηθεί ο βαθμός που οι δημόσιες διαβουλεύσεις κινητοποιούν τους πολίτες του Δήμου Τρικκαίων να συμμετάσχουν στη λήψη αποφάσεων σε σημαντικά θέματα που τους αφορούν.

Πιο αναλυτικά, από τον σκοπό πηγάζουν τα παρακάτω σημαντικά **ερευνητικά ερωτήματα**:

Ερευνητικό ερώτημα 1^ο: Υφίσταται η συμμετοχή των πολιτών στη λήψη αποφάσεων του Δήμου Τρικκαίων και σε ποιο βαθμό; Θα επιχειρηθεί να μελετηθεί η τελευταία δεκαετία.

Ερευνητικό ερώτημα 2^ο: Ποιοι είναι οι παράγοντες που επηρεάζουν τη συμμετοχή ή μη των Τρικαλινών;

² Πηγή: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2021-0213_EL.html

Ερευνητικό ερώτημα 3^ο: Ο Δήμος Τρικκαίων δίνει κίνητρα και ολοκληρωμένη πληροφόρηση στους πολίτες για τη συμμετοχή τους στη λήψη των αποφάσεων;

3.2 Μεθοδολογία έρευνας & ερευνητική διαδικασία

Όπως τονίζει και ο Creswell (2014) κατά την εκπόνηση μιας έρευνας, η μεθοδολογική προσέγγιση που θα ακολουθηθεί θεωρείται από τις σημαντικότερες αποφάσεις που πρέπει να πάρει ο ερευνητής. Μεταξύ, κυρίως, της ποιοτικής, της ποσοτικής και της μικτής προσέγγισης (Schutt, 2016), η παρούσα έρευνα τείνει προς την ποιοτική, με πρώτον τη χρήση μελέτης περίπτωσης (εστίαση στον Δήμο Τρικκαίων) και δεύτερον, τη χρήση της συνέντευξης ως ερευνητικού εργαλείου, ειδικότερα τη στιγμή που θέλουμε να πάρουμε απαντήσεις στα «πώς» και στα «γιατί» σημαντικών συμμετοχικών διαδικασιών και των συμμετεχόντων σε αυτές μερών (Κεδράκα, 2008· Yin, 2018).

Σύμφωνα με τον Young (2008) η περιπτωσιολογική μελέτη διερευνά και εξετάζει φαινόμενα που αποτελούν ένα πλαίσιο της πραγματικότητας και του τι συμβαίνει σε αυτή. Τα όρια, όμως, μεταξύ αυτών, πολλές φορές δεν διακρίνονται ευκόλως, γι' αυτό και υποστηρικτικά δύναται να πραγματοποιηθούν συνεντεύξεις που μπορούν να ρίξουν φως και να ξεχωρίσουν τα όρια αυτά. Η εν λόγω μελέτη είναι διερευνητική, κάτι που προκύπτει τόσο από τον στόχο, όσο και από τα ερευνητικά ερωτήματα αλλά και από τη χρήση της συνέντευξης ως εργαλείο. Επιλέχθηκε ως μελέτη περίπτωσης ο Δήμος Τρικκαίων καθώς η ερευνήτρια έλκει την καταγωγή της από αυτόν και η εργασία της είναι σε δημοτική επιχείρηση κι έτσι έχει και ευκολότερη πρόσβαση στους ερωτώμενους.

Λαμβάνοντας υπόψη σημαντικές αναλύσεις και στοιχεία από τους Κεδράκα (2008), Creswell (2014), Μιχαήλ (2015), και Yin (2018), σχετικά με τη διεξαγωγή συνεντεύξεων ως εργαλείο μεθοδολογίας μιας έρευνας, σημειώνονται οι εξής παρατηρήσεις:

- i. Μέσω της συνέντευξης θα δοθεί μια πιο σφαιρική εικόνα του κοινωνικού φαινομένου της συμμετοχής των πολιτών στη λήψη αποφάσεων στο Δήμο Τρικκαίων, πράγμα που αποτελεί μια διαδικασία δυναμική και όχι μία κατάσταση αμετάβλητη. Αποτελεί μια πιο ευέλικτη και άμεση μέθοδο, όπου η υποκειμενικότητα των συνεντευξιζόμενων μπορεί, εκτός από μειονέκτημα (σε σχέση με την ποσοτική έρευνα και τα αδιάσειστα αποτελέσματα μιας στατιστικής ανάλυσης), να θεωρηθεί και πλεονέκτημα αφού προσφέρει στην ερευνήτρια τη

δυνατότητα να αποκτήσει μια πιο σαφή και άμεση εικόνα των πιστεύω και των θέσεων των συμμετεχόντων αλλά και των κινήσεων στις οποίες προέβησαν για τη διευκόλυνση της συμμετοχικότητας των Τρικαλινών.

- ii. Χρειάζεται προσοχή στο να συνταχθούν οι ημι-δομημένες ερωτήσεις του Οδηγού Συνέντευξης, έτσι ώστε αφενός να είναι όσο το λιγότερο καθοδηγητικές για να αποφευχθεί η προκατάληψη από την πλευρά της ερευνήτριας και η πρόθεσή της να οδηγήσει τα ευρήματα σε συγκεκριμένα συμπεράσματα (interviewer bias), και αφετέρου να υπάρχει ένα περιθώριο κι από τις δύο πλευρές να παρεκκλίνουν/πλατειάσουν όπου αυτό είναι δυνατόν. Για να αποκλειστεί η καθοδήγηση/προκατάληψη, σε μεγάλο έστω ποσοστό, η ερευνήτρια προέβη σε καθορισμό των περισσότερων ερωτήσεων του Οδηγού με βάση το σταθμισμένο μοντέλο «the Double R and the Double I» στο δημοσιοποιημένο άρθρο των Barbera et al. (2016) και σε λοιπές ερωτήσεις ανοιχτού τύπου, όπου δεν αφήνεται μεγάλο περιθώριο παρερμηνειών και υπάρχει αντιστοίχιση τόσο με τη βιβλιογραφική επισκόπηση, όσο και με τα ερευνητικά ερωτήματα (Εικόνα 6).

Ερευνητικά ερωτήματα	Ερωτήσεις στον Οδηγό Συνέντευξης
1. Υφίσταται η συμμετοχή των πολιτών στη λήψη αποφάσεων του Δήμου Τρικκαίων και σε ποιο βαθμό; Θα επιχειρηθεί να μελετηθεί η τελευταία δεκαετία.	1, 2, 3
2. Ποιοι είναι οι παράγοντες που επηρεάζουν τη συμμετοχή ή μη των Τρικαλινών;	6, 8, 9
3. Ο Δήμος Τρικκαίων δίνει κίνητρα και ολοκληρωμένη πληροφόρηση στους πολίτες για τη συμμετοχή τους στη λήψη των αποφάσεων;	4, 5, 7

Πίνακας 1: Αντιστοίχιση ερευνητικών ερωτημάτων με τις ερωτήσεις στον Οδηγό Συνέντευξης (ίδια επεξεργασία)

- iii. Η επιλογή των ερωτώμενων έγινε μόνο με βάση την εκτελεστική τους εξουσία και θέση στον Δήμο Τρικκαίων και στις κατά τόπους Οργανώσεις και Συμβούλια. Ο τρόπος προσέγγισής τους πραγματοποιήθηκε είτε τηλεφωνικά είτε με την αποστολή e-mail, καθώς και όλοι τους έλαβαν την επιβεβαίωση πως θα υπάρξει πλήρης εχεμύθεια (θα γίνει αναφορά στη θέση που κατέχουν και όχι ονομαστικά) και θα τηρηθεί ο κώδικας δεοντολογίας. Επίσης, οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν είτε μέσω τηλεφώνου είτε διά ζώσης στον χώρο εργασίας τους (μετά το πέρας της

εργασίας τους), ώστε σε αμφότερες τις περιπτώσεις να υπάρχει ηρεμία και αίσθηση εμπιστοσύνης και χαλάρωσης.

- iv. Τέλος, αναφορικά με την καταγραφή των συνεντεύξεων και την απομαγνητοφώνησή τους ακολουθήθηκε το εξής πρωτόκολλο: η ερευνήτρια έκανε την καταγραφή με τη βοήθεια του κινητού της τηλεφώνου που υποστηρίζει αυτή τη λειτουργία και βασίστηκε στο Office 365 της Microsoft, όπου το Word παρέχει μία εφαρμογή με την ονομασία “Transcribe”, που βοηθά στην απομαγνητοφώνηση του μεγαλύτερου όγκου ενός ακουστικού αρχείου και στη μείωση του χρόνου και της ενέργειας που χρειάζεται αυτό, και κατόπιν προέβη στη διόρθωση του τελικού κειμένου (*proofreading*) για να μπορέσει να επεξεργαστεί καλύτερα το υλικό και να καταλήξει σε συμπεράσματα.

Με βάση όλα τα προαναφερθέντα, έγινε προσπάθεια να πραγματοποιηθούν δέκα (10) ημι-δομημένες συνεντεύξεις ανθρώπων που έχουν σημαντική θέση στον Δήμο Τρικκαίων και στην Τοπική Αυτοδιοίκηση, όπως για παράδειγμα ο απερχόμενος και ο νυν Δήμαρχος, Αντιδήμαρχοι (στόχος, επίσης, ήταν να πραγματοποιηθούν συνεντεύξεις σε άντρες και γυναίκες, ώστε να παρατηρηθεί εάν υπάρχει διαφορά στη συμμετοχή λόγω του φύλου), Πρόεδρος Δημοτικής Επιχείρησης και επικεφαλής παράταξης της Αντιπολίτευσης.

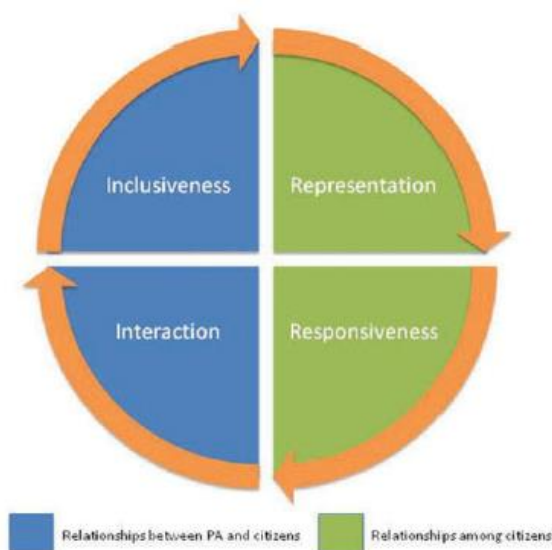
3.3 Το μοντέλο των Barbera et al. (2016)

Η μελέτη των Barbera et al. (2016) είχε ως στόχο τη διερεύνηση του τρόπου με τον οποίο οι πολίτες του Δήμου Rho της Ιταλίας αντιλαμβάνονται τις συμμετοχικές διαδικασίες και ειδικότερα τον συμμετοχικό προϋπολογισμό και τον τρόπο με τον οποίο αυτός εφαρμόζεται. Έτσι, για να διερευνηθούν οι αντιλήψεις των πολιτών, οι συγγραφείς άντλησαν στοιχεία από τον εν λόγω Δήμο σχεδόν 51.000 κατοίκων, ο οποίος ενέκρινε τη συμμετοχική κατάρτιση του προϋπολογισμού το 2012, με το 2016 να αποτελεί το τρίτο έτος συμμετοχικού προϋπολογισμού. Αυτή η εμπειρία θεωρήθηκε επιτυχής, ιδίως επειδή αναγνωρίστηκε ως βέλτιστη πρακτική στον ιταλικό Δημόσιο Τομέα.

Υπό αυτή την προοπτική, διερευνήθηκαν οι διαφορετικοί τύποι πολιτών / συμμετεχόντων / συν-οργανωτών / συν-σχεδιαστών και, σε σχέση με αυτό, οι προϋποθέσεις που απαιτούνται για την επιτυχή εφαρμογή του συμμετοχικού προϋπολογισμού και τη διασφάλιση της συμμετοχής. Δεδομένου του στόχου της

μελέτης, χρησιμοποιήθηκε η μεθοδολογία Q (Stephenson, 1953). Η μεθοδολογία Q είναι μια μικτή ποιοτική – ποσοτική μέθοδος που έχει σχεδιαστεί για να προσδιορίσει τις υποκειμενικές απόψεις ενός συμμετέχοντος σε ένα συγκεκριμένο αντικείμενο ενδιαφέροντος (Ramlo & Newmann, 2011). Αυτή η τεχνική αποδείχθηκε ιδιαίτερα κατάλληλη στην μελέτη των Barbera et al. (2016), διότι επιτρέπει τη διερεύνηση και τη σύγκριση των απόψεων και των πεποιθήσεων των ανθρώπων (Ellingsen, Størksen, & Stephens, 2010) σχετικά με τη συμμετοχική κατάρτιση του προϋπολογισμού και την ανάγκη και τα πιθανά κίνητρα για συμμετοχή σε μια συμμετοχική διαδικασία κατάρτισης αυτού. Συγκεκριμένα, η μεθοδολογία Q αποτυπώνει τις υποκειμενικές εμπειρίες των ανθρώπων σχετικά με τον συμμετοχικό προϋπολογισμό και οργανώνει αυτούς τους ανθρώπους (με βάση τις απόψεις τους) σε ξεχωριστές κατηγορίες (Curry et al., 2013).

Η διερεύνηση των υποκειμενικών απόψεων των πολιτών σχετικά με τη συμμετοχική κατάρτιση του προϋπολογισμού βοήθησε στην καλύτερη κατανόηση των ενεργειών που πρέπει να αναληφθούν για να αυξήσουν την προθυμία τους να συμμετάσχουν και να εγγυηθούν μια πιο επιτυχημένη εφαρμογή αυτού του εργαλείου. Πιο συγκεκριμένα, προσδιορίστηκαν τέσσερα χαρακτηριστικά / παράγοντες του συμμετοχικού προϋπολογισμού που αποδείχθηκαν χρήσιμα για την επιτυχή εφαρμογή του: ανταπόκριση (*responsiveness*), και εκπροσώπηση (*representation*), που αφορούν τις σχέσεις μεταξύ πολιτών, συμπερίληψη (*inclusiveness*) και αλληλεπίδραση (*interaction*) που αφορούν τις σχέσεις μεταξύ Διοίκησης και Πολιτών. Τα χαρακτηριστικά αυτά αποτέλεσαν τα τεταρτημόρια του Μοντέλου “Double R and double I”.

Εικόνα 6: Το Μοντέλο συμμετοχικού προϋπολογισμού (Barbera et al., 2016, σ.8)

Πιο λεπτομερώς, η **ανταπόκριση (responsiveness)** αφορά τη συνεχή προσοχή στις ανάγκες των πολιτών και την ικανότητα χρήσης της διαδικασίας συμμετοχικού προϋπολογισμού για τον εντοπισμό και την ανταπόκριση όχι μόνο στις ανάγκες του ατόμου / κοινότητας αλλά και στις συλλογικές ανάγκες. Η ανάπτυξη μιας ευρύτερης ευαισθητοποίησης και καλύτερης κατανόησης των συλλογικών αναγκών δεν είναι εύκολη και απαιτεί χρόνο. Από την άποψη αυτή, θα μπορούσε να είναι χρήσιμο να προωθηθεί η συζήτηση κατά την επιλογή των σχεδίων αντί να βασίζονται μόνο στις διαδικασίες ψηφοφορίας και να ενισχυθεί η διαθεσιμότητα πληροφοριών μεταξύ των συμμετεχόντων, ώστε να βελτιωθεί η ποιότητα των αποφάσεων (Barbera et al., 2016).

Η **εκπροσώπηση (representation)** αναφέρεται στον βαθμό στον οποίο διαφορετικά συμφέροντα, απόψεις και θέσεις εξουσίας έχουν φωνή στη συμμετοχική διαδικασία. Έχει καίρια σημασία όχι μόνο για την ανάγκη δημιουργικότητας στο σχεδιασμό έργων που αντικατοπτρίζουν τις ανάγκες των πολιτών, αλλά και για τη νομιμοποίηση της διαδικασίας και το επίπεδο δέσμευσης. Η εκπροσώπηση απαιτεί οι αποφάσεις σχετικά με τον τρόπο δαπάνης δημόσιου χρήματος να λαμβάνονται κυρίως μέσω ανοιχτών συζητήσεων, διασφαλίζοντας ότι εκφράζονται η φωνή και οι απόψεις και μειώνοντας τις συγκρούσεις, επιλέγοντας και συμβιβάζοντας πιθανές λύσεις. Αυτή η ένταση μεταξύ δημιουργικότητας και συναίνεσης μπορεί να αυξήσει τον ανταγωνισμό στην τοπική «αρένα» και να εμποδίσει τη συνεργασία για το κοινό καλό. Έτσι, πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στους κανόνες, τα κριτήρια και τις διαδικασίες που ενθαρρύνουν τη συμμετοχή, ώστε να διασφαλιστεί η εκπροσώπηση (Barbera et al., 2016).

Η **συμπερίληψη (inclusiveness)** θεωρείται βασική προϋπόθεση για την επίτευξη Δημοκρατίας και για την εξασφάλιση μιας πιο ισότιμης κατανομής των πόρων. Τα εμπόδια στη συμμετοχή των πολιτών περιλαμβάνουν τόσο την προθυμία των πολιτών να συμμετάσχουν όσο και την ικανότητα του Δήμου να επικοινωνεί με τους πολίτες του. Η συμμετοχή σχετίζεται με τον αριθμό των εμπλεκόμενων πολιτών και με τους μηχανισμούς στους οποίους επιτρέπεται στους πολίτες να συμμετέχουν, τόσο στα στάδια επιλογής όσο και στα στάδια διαβούλευσης. Αναφορικά με τα στάδια επιλογής, οι μηχανισμοί που προσδιορίζονται από τον Δήμο μπορεί να κυμαίνονται από πιο ανοιχτούς τρόπους επιλογής και συμμετοχής των πολιτών, όπως αυτοί που βασίζονται στην αυτοεπιλογή, μέχρι την πρόσκληση συγκεκριμένων ενδιαφερόμενων φορέων. Από αυτή την άποψη, η συμπερίληψη θεωρείται ως προϋπόθεση για την εξασφάλιση ευρύτερης εκπροσώπησης (Michels & DeGraaf, 2010). Αναφορικά με τη

διαδικασία διαβούλευσης, η εξασφάλιση ευρύτερης πρόσβασης μπορεί να προωθήσει την ενεργό συμμετοχή. Από αυτή την άποψη, ο εκάστοτε Δήμος είναι υπεύθυνος για την πιο ανοιχτή διαδικασία, τη διευκόλυνση της συλλογής πληροφοριών από τους διάφορους ενδιαφερόμενους φορείς (δηλαδή ενώσεις, συγκεκριμένες ομάδες συμφερόντων, πολίτες) και την αύξηση της διαφάνειας της διαδικασίας σε κάθε στάδιο (Barbera et al., 2016).

Τέλος, η **αλληλεπίδραση (interaction)** αναφέρεται στη δημιουργία ενός συνεχούς αμφίδρομου καναλιού επικοινωνίας μεταξύ παραγόντων δημόσιας διοίκησης και πολιτών που προσαρμόζεται με την πάροδο του χρόνου. Πιο συγκεκριμένα, ο Συμμετοχικός Προϋπολογισμός (Σ.Π.) –όπως και όλες οι συμμετοχικές διαδικασίες – πρέπει να αποτελεί μια διαδικασία όπου «κατασκευάζεται» με διαδραστικό τρόπο μέσω μιας συνεχούς και δημιουργικής ανταλλαγής ιδεών μεταξύ της διοίκησης και των πολιτών, και όπου οι φωνές και οι ανάγκες των πολιτών λαμβάνονται πραγματικά υπόψη (Barbera et al., 2016).

Έτσι, διαφαίνονται τέσσερις κατηγορίες πολιτών, αυτοί που: (1) είναι υποστηρικτές θεωρητικά, αλλά αμφιβάλλουν για την πράξη, (2) ανησυχούν για το συμβιβασμό μεταξύ επικρατούσας άποψης και δημιουργικότητας, (3) είναι υποστηρικτές μιας προσέγγισης από πλευράς κοινότητας, και (4) έχουν επίγνωση της σημαντικότητάς τους.

Το σκεπτικό της ερευνήτριας στην παρούσα εργασία ήταν να πάρει τις τέσσερις προαναφερθείσες κατηγορίες πολιτών και να τις αντιστοιχίσει με τους τέσσερις παράγοντες/τεταρτημόρια και τα αποτελέσματα της Μεθοδολογίας Q (ως δεδομένο και προαπαιτούμενο) και αντίστοιχα να βασιστεί σε αυτά δημιουργώντας μερικές από τις ερωτήσεις του Οδηγού Συνέντευξης, ώστε να αποδείξει πως το εν λόγω Μοντέλο δύναται να εφαρμοστεί όχι μόνο στο Συμμετοχικό Προϋπολογισμό αλλά και σε όλες τις συμμετοχικές διαδικασίες.

Έτσι, σε κάθε κατηγορία έγινε αντιστοίχιση ενός (1) ή δύο (2) statements από τη Μεθοδολογία Q πάνω στις οποίες βασίστηκε η πλειονότητα των ερωτήσεων του Οδηγού Συνέντευξης. Παρακάτω παρατίθενται οι ερωτήσεις και σε παρένθεση τα Statements, σε σύνολο εννέα (9) ερωτήσεων:

1. Με βάση την εμπειρία σας ακολουθείται κάποια διαδικασία στον Δήμο Τρικκαίων που να ενθαρρύνει τη συμμετοχή των πολιτών στη λήψη αποφάσεων την τελευταία δεκαετία και αν ναι ποια; Εάν όχι, γιατί;

2. Κατά τη γνώμη σας, η πιο ενεργή συμμετοχή των πολιτών στα κοινά του Δήμου επιτρέπει την ανάπτυξη πνεύματος συνεργασίας μεταξύ των εμπλεκόμενων μερών; (stakeholders – π.χ. αιρετοί, συνδικάτα, Μ.Κ.Ο., τοπικές επιχειρήσεις, προμηθευτές κ.λπ.); [statement 21 – Representation / Εκπροσώπηση]
3. Σε περιπτώσεις που στον Δήμο χρησιμοποιήθηκαν συμμετοχικές διαδικασίες, εκτιμάτε ότι αναπτύχθηκε πνεύμα συναίνεσης και συνεργασίας μεταξύ των εμπλεκόμενων μερών; Αν ναι, με ποιόν τρόπο; [statement 7 – Interaction / Αλληλεπίδραση]
4. Η πληροφορία διαμοιράζεται ισότιμα σε όλα τα εμπλεκόμενα μέρη στη συμμετοχική διαδικασία λήψης απόφασης; [statement 16 – Responsiveness / Ανταπόκριση]
5. Λαμβάνει ο Δήμος Τρικκαίων feedback (ανατροφοδότηση) από τους πολίτες του και πως το διαχειρίζεται; Οι τυχόν προτάσεις εισακούονται / λαμβάνονται υπόψη; Αν ναι με ποιόν μηχανισμό; [statement 36 – Responsiveness / Ανταπόκριση]
6. Έχει ορίσει ο Δήμος Τρικκαίων συγκεκριμένα κριτήρια (π.χ. κοινωνικά ή δημογραφικά κ.ο.κ.) που να καθορίζουν το δικαίωμα συμμετοχής των πολιτών του στη λήψη αποφάσεων επί σημαντικών ζητημάτων; Έχουν το δικαίωμα όλοι οι πολίτες να συμμετάσχουν ενεργά; [statement 18 – Inclusiveness / Συμπερίληψη]
7. Γίνεται προσπάθεια από πλευράς Δήμου Τρικκαίων να κατανεμηθούν πόροι σε διαφορετικά projects, για διαφορετικούς σκοπούς, με συμμετοχή διαφορετικών φορέων και παραγόντων, λαμβάνοντας υπόψη τις ανάγκες και τις προσδοκίες των πολιτών; [statement 3 – Inclusiveness / Συμπερίληψη]
8. Ποιοι είναι οι παράγοντες που επηρεάζουν τη συμμετοχή – ή μη – των πολιτών του Δήμου Τρικκαίων στη λήψη αποφάσεων;
9. Η συμμετοχή – ή μη – των πολιτών του Δήμου Τρικκαίων στη λήψη αποφάσεων επηρεάζει τον Δήμο γενικότερα;

3.4 Μελέτη περίπτωσης – Οι συμμετοχικές διαδικασίες στον Δήμο Τρικκαίων

Ο Δήμος Τρικκαίων, επιχειρώντας να ενισχύσει την ενεργό συμμετοχή των πολιτών στα κοινά της πόλης, στοχεύει καταρχάς στην ανάπτυξη και βελτίωση των υποδομών, των δομών και των διαδικασιών ηλεκτρονικής δημοκρατίας, με απώτερο σκοπό την

χρηστή διοίκηση και την καλύτερη επικοινωνία μεταξύ πολίτη και Διοίκησης (Μιχαλοπούλου, 2023). Στο πλαίσιο αυτό, αναπτύσσει δράσεις δημοσιότητας μέσω της ιστοσελίδας του Δήμου, επιχειρεί τη βελτίωση των ηλεκτρονικών υπηρεσιών και δυνατοτήτων ηλεκτρονικής επικοινωνίας και συνδιαλλαγής με τις υπηρεσίες του Δήμου και τη βελτίωση των ψηφιακών υποδομών της πόλης. Αυτό δείχνει ότι ο Δήμος δίνει μεγάλη έμφαση στην ψηφιακή διακυβέρνηση, στη συμμετοχή των πολιτών στην πραγματοποίηση των καινοτομιών και στην ικανοποίησή τους από τις παρεχόμενες υπηρεσίες του.

Ως εκ τούτου, ο Δήμος Τρικκαίων υπήρξε ο πρώτος φορέας Τοπικής Αυτοδιοίκησης που, εκκινώντας την προσπάθειά του δύο και πλέον δεκαετίες πριν, σχεδίασε, ανέπτυξε και έθεσε σε εφαρμογή ένα καινοτόμο και φιλόδοξο σχέδιο, με στόχο τη μετάβαση της πόλης σε μια νέα εποχή, δομικό χαρακτηριστικό της οποίας θα είναι η ενσωμάτωση των ΤΠΕ (Τεχνολογίες Πληροφοριών & Επικοινωνίας) σε όλα τα επίπεδα της τοπικής κοινωνίας, ως όχημα για τη βιώσιμη αστική ανάπτυξη. Προς αυτή την κατεύθυνση, υποστήριξε επιχειρησιακά και υλικοτεχνικά τους απαραίτητους μετασχηματισμούς, με την εισαγωγή στην διοίκηση, στην παροχή υπηρεσιών και στην πληροφόρηση του πολίτη ποικίλων «έξυπνων» συστημάτων και άλλων μέσων και καλών πρακτικών ηλεκτρονικής διακυβέρνησης, καθώς και την ανάπτυξη ασύρματου δικτύου wi-fi με ελεύθερη προσβασιμότητα για όλους τους δημότες (Anthopoulos & Fitsilis, 2010· Κέφαλου, 2022).

Επιπροσθέτως, ο Δήμος Τρικκαίων αποτελεί έναν από τους Δήμους που έχουν ένα ισχυρό Δημοτικό Συμβούλιο Νέων, το οποίο πραγματοποιεί πολλές δράσεις, όπως εθελοντική αιμοδοσία, δημιουργία διαδικτυακού ραδιοφώνου, εκδηλώσεις για σημαντικά κοινωνικά ζητήματα, όπως η βία κατά των γυναικών και το bullying στα σχολεία, καθώς και η συμμετοχή τους σε ημιμαραθωνίους και άλλες παρεμφερείς διοργανώσεις (trikalacity.gr., 2024).

Ενδεικτικά, κάποιες σημαντικότερες πρωτοβουλίες και καινοτομίες του Δήμου Τρικκαίων είναι οι εξής:

e-Dialogos

Το e-Dialogos αποτελεί ένα δημόσιο φόρουμ, μέσω του οποίου οι δημότες έχουν την δυνατότητα να συμμετέχουν ενεργά στη διαδικασία λήψης αποφάσεων και στον δημόσιο διάλογο για ζητήματα τοπικού ενδιαφέροντος. Παράλληλα, μέσω του προγράμματος αυτού διεξάγονται ηλεκτρονικές έρευνες πεδίου και ηλεκτρονικές

δημοσκοπήσεις πάσης φύσεως, στις οποίες οι δημότες μπορούν να συμμετέχουν από οπουδήποτε κι αν βρίσκονται.

Διαύγεια

Μέσω του «Διαύγεια», ο Δήμος Τρικκαίων αναρτά πάσης φύσεως κανονιστικές πράξεις του Δημοτικού Συμβουλίου, των συλλογικών οργάνων και των φορέων του Δήμου, καθώς και αποφάσεις των τοπικών επιτροπών. Επιπλέον, μέσω της πλατφόρμας δημοσιοποιούνται οι δηλώσεις περιουσιακής κατάστασης και το πόθεν έσχες των αιρετών εκπροσώπων του Δήμου³.

NET - EUCEN

Το πρόγραμμα NET-EUCEN συμπεριλαμβάνει ένα ευρωπαϊκό πλαίσιο δράσεων, που στοχεύει στη διάχυση της γνώσης αναφορικά με την εφαρμογή καλών πρακτικών και καινοτόμων μοντέλων και μεθόδων εργασίας για την ανάπτυξη της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης. Στα πλαίσια αυτά, το εν λόγω πρόγραμμα επιχειρεί τη δημιουργία δικτύων αποτελούμενων από έμπειρους φορείς και χρήστες και διαχειριστές καινοτόμων υπηρεσιών σχετικών με τις νέες τεχνολογίες, οι οποίοι μοιράζονται την εμπειρία τους.

e-Trikala A.E

Το e-Trikala συστάθηκε το 2004 ως γραφείο του Δήμου, εστιάζοντας στη βελτίωση των παρεχόμενων ηλεκτρονικών υπηρεσιών, με στόχο την μείωση του γραφειοκρατικού κόστους, τη διαφάνεια, την απλούστευση των καθημερινών συναλλαγών των πολιτών με τον Δήμο και τη διευκόλυνση της καθημερινότητάς τους. Τέσσερα χρόνια μετά την αρχική του σύσταση ως γραφείο και έχοντας ενσωματώσει την απαιτούμενη τεχνογνωσία, το e-Trikala μετεξελίχθηκε και έλαβε την μορφή Ανώνυμης Αναπτυξιακής Εταιρείας ΟΤΑ, με τον Δήμο Τρικκαίων να διαθέτει το 99% του μετοχικού του κεφαλαίου ενώ το υπόλοιπο 1% το Εμπορικό Επιμελητήριο Τρικάλων (Παξινού, 2019).

Ουσιαστικά, μέσω του e-Trikala η δημοτική αρχή επιχείρησε αρχικά να αναπτύξει και εν συνεχεία να εμπλουτίσει και να εξελίξει ένα σύνολο υποδομών, μεθόδων και

³ Πηγή για περαιτέρω ενημέρωση:

<https://diavgeia.gov.gr/search?query=q:%22%CE%94%CE%AE%CE%BC%CE%BF%CF%82%20%CE%A4%CF%81%CE%B9%CE%BA%CE%BA%CE%B1%CE%AF%CF%89%CE%BD%22&page=0>

πρακτικών της «Κοινωνίας της Πληροφορίας», εστιάζοντας στη βελτίωση της εμπειρίας του δημότη κατά τις συναλλαγές του με το Δήμο και στην ενίσχυση της ποιότητας, της αποτελεσματικότητας και της αποδοτικότητας της διοίκησης και των παρεχόμενων υπηρεσιών. Επιπλέον, μέσω των προαναφερθέντων επιδίωξε να βελτιώσει τη συμμετοχή των πολιτών στη διαδικασία λήψης αποφάσεων, με απώτερο σκοπό τη βιώσιμη αστική ανάπτυξη (Τσαρχόπουλος, 2013· Κέφαλου, 2022). Δια του λόγου τω ασφαλές, μπορεί κανείς να μελετήσει τις πράξεις που αναρτώνται στη Διαύγεια, και αρκετές φορές γίνεται αναφορά και στο e-Trikala, αναφορικά με λήψεις αποφάσεων πάνω σε διάφορες υποθέσεις του Δήμου⁴. Για παράδειγμα, τον Οκτώβριο του 2024 ο Δήμος έβγαλε ερωτηματολόγια σχετικά με τη βελτίωση των ποδηλατοδρόμων με την υποστήριξη του e-Trikala A.E., τη στιγμή που βρίσκονται υπό κατασκευή περίπου 20χλμ. ποδηλατοδρόμων και υφίσταται ήδη η διάθεση δεκάδων χιλιάδων ποδηλάτων στους πολίτες. Το project, μάλιστα, στηρίζεται στο Ευρωπαϊκό έργο “ELABORATOR” με στόχο τη βιώσιμη αστική κινητικότητα των πολιτών, οπότε και η γνώμη τους είναι εκ των πραγμάτων απαραίτητη⁵.

e-ΚΕΠ

Το e-ΚΕΠ του Δήμου Τρικκαίων (Αυτοματοποιημένο Κέντρο Εξυπηρέτησης του Πολίτη) υπήρξε ένα πρωτοποριακό πιλοτικό πρόγραμμα, το οποίο, μέσω της χρήσης ATM, έδινε τη δυνατότητα στους δημότες να ζητούν και να λαμβάνουν έγγραφα προσωποποιημένης πληροφόρησης και πιστοποιητικά για ποικίλες χρήσεις, όπως δημοτική ενημερότητα, πιστοποιητικά δημοτολογίου και άλλα παρεχόμενα από τον Δήμο έγγραφα με τρόπο εύκολο, γρήγορο και απλό. Η ταυτοποίηση του δημότη πραγματοποιούνταν μέσω της «Κάρτας Δημότη», με τη χρήση της οποίας μπορούσε να λαμβάνει και να καταθέτει τα απαραίτητα δικαιολογητικά. Οι αιτήσεις των δημοτών και τα επισυναπτόμενα δικαιολογητικά που κατατίθεντο μέσω του

⁴ Βλ.

<https://diavgeia.gov.gr/search?query=q:%22%CF%83%CF%85%CE%BC%CE%BC%CE%B5%CF%84%CE%BF%CF%87%CE%AE%20%CF%84%CF%89%CE%BD%20%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CF%8E%CE%BD%20%CF%83%CF%84%CE%B7%20%CE%BB%CE%AE%CF%88%CE%B7%20%CE%B1%CF%80%CE%BF%CF%86%CE%AC%CF%83%CE%B5%CF%89%CE%BD%20%CE%B4%CE%AE%CE%BC%CE%BF%CF%82%20%CE%A4%CF%81%CE%B9%CE%BA%CE%BA%CE%B1%CE%AF%CF%89%CE%BD%22&page=0&sort=relative>
(Πρόσβαση 30/10/2024).

⁵ Πηγή:

<https://www.trikalavoice.gr/%cf%84%ce%bf%cf%80%ce%b9%ce%ba%ce%ac/%ce%b5%cf%81%cf%89%cf%84%ce%b7%ce%bc%ce%b1%cf%84%ce%bf%ce%bb%cf%8c%ce%b3%ce%b9%ce%bf-%ce%b3%ce%b9%ce%b1-%cf%84%ce%bf%cf%85%cf%82-%cf%80%ce%bf%ce%b4%ce%b7%ce%bb%ce%b1%cf%84%cf%8c%ce%b4%cf%81%ce%bf/>

Αυτοματοποιημένου Κέντρου Εξυπηρέτησης του Πολίτη λάμβαναν ηλεκτρονικό πρωτόκολλο και κοινοποιούνταν άμεσα στην αρμόδια Διεύθυνση του Δήμου (Παξινού, 2019).

Η μετάβαση των σύγχρονων κοινωνιών (όπως μπορεί να χαρακτηριστεί ο Δήμος Τρικκαίων) στην ηλεκτρονική Δημοκρατία έχει συσχετιστεί με πληθώρα άλλων εννοιών που αποτυπώνουν κοινωνική, πολιτική και οικονομική πρόοδο, όπως αυτή της βιώσιμης ανάπτυξης (Μιχαλοπούλου, 2023).

Για παράδειγμα, ο Lidén (2012) σε σχετική μελέτη του εστιάζει στη σχέση μεταξύ της ενίσχυσης της ηλεκτρονικής δημοκρατίας, της κοινωνικής προόδου και ανάπτυξης και της κοινωνικής ευημερίας. Πιο συγκεκριμένα, επιδιώκει να ερευνήσει τη συσχέτιση μεταξύ της εισαγωγής Νέων Τεχνολογιών Πληροφορίας και Επικοινωνίας (ΤΠΕ) στην τοπική αυτοδιοίκηση και της ανάπτυξης της ηλεκτρονικής δημοκρατίας. Περαιτέρω, μελετά τα αποτελέσματα της ενδυνάμωσης της τελευταίας με τη βελτίωση του κοινωνικού κεφαλαίου, όπως αυτή αποτυπώνεται στην πολιτική συμμετοχή και την εμπέδωση της πολιτικής ισότητας (Μηλιώνη, 2018).

Μέσω της εξέτασης αυτών των παραμέτρων και συσχετισμών, η μελέτη καταλήγει στο συμπέρασμα ότι στις περιπτώσεις κοινοτήτων όπου δόθηκε έμφαση στη βελτίωση της συμμετοχής των πολιτών στις δημοκρατικές διαδικασίες, παρατηρήθηκε βελτίωση των δεικτών της ηλεκτρονικής δημοκρατίας, αλλά και της βιωσιμότητας. Παράλληλα, ισχυρή θετική συσχέτιση εντοπίστηκε μεταξύ της βελτίωσης της παρεχόμενης πληροφόρησης και της συμμετοχής των πολιτών στα κοινά, τόσο από τυπικής/αριθμητικής όσο και από ποιοτικής άποψης. Επιπλέον, το μορφωτικό επίπεδο φαίνεται να επιδρά στη συμμετοχή των πολιτών, αλλά και στη μορφή αυτής, εφόσον το υψηλό μορφωτικό επίπεδο φαίνεται να συσχετίζεται με βελτιωμένη εγρήγορση και δραστηριοποίηση για τα θέματα που αφορούν στην κοινότητα και τη συμμετοχή στις δημοκρατικές διαδικασίες.

Εν τέλει, η μελέτη επιβεβαιώνει τις αρχικές της υποθέσεις, συμπεραίνοντας ότι οι παράμετροι της πολιτικής συμμετοχής και της πολιτικής ισότητας παρουσιάζουν αμφίδρομη θετική συσχέτιση με την βιωσιμότητα. Ωστόσο, επισημαίνεται ότι προκειμένου η ηλεκτρονική δημοκρατία να συμβάλει προς αυτήν την κατεύθυνση, θα πρέπει εκ των προτέρων το πολιτικό σύστημα να είναι τόσο τύποις όσο και ουσιαστικά οργανωμένο με δημοκρατικό τρόπο. Αυτό συμβαίνει διότι η ηλεκτρονική δημοκρατία θα ενσωματωθεί σε ένα προϋπάρχον πολιτικό σύστημα, το οποίο θα

βελτιώσει και θα εμπλουτίσει, διατηρώντας, ωστόσο, τα θεμελιακά χαρακτηριστικά του (Lidén, 2012· Μηλιώνη, 2018· Μιχαλοπούλου, 2023).

Με βάση τα παραπάνω, αξίζει να αναφερθεί πως επί της παρούσης ο Δήμος Τρικκαίων κάνει σημαντικές προσπάθειες για υλοποίηση της πραγμάτωσης της ηλεκτρονικής δημοκρατίας και της ουσιαστικής συμμετοχής των πολιτών του, κατά βάση μέσω διαβουλεύσεων, με θέματα που αφορούν: στη Στρατηγική Βιώσιμη Αστική Ανάπτυξη (ΣΒΑΑ) και στον εκσυγχρονισμό των Τρικάλων έχοντας ως βάση και την κλιματική αλλαγή, στην ενεργειακή ανεξαρτησία του Δήμου, ώστε να γίνει κλιματικά ουδέτερη περιοχή μέχρι και το 2030, σε προβλήματα επιμέρους γειτονιών όπου καλούνται οι κάτοικοί τους και μόνο να συμμετέχουν στη λήψη σημαντικών αποφάσεων για τη γειτονιά τους, σε θέματα ελεγχόμενης στάθμευσης, τροποποίησης της Ζώνης Οικιστικού Ελέγχου, ανάπλασης παρόχθιων ζωνών του Ληθαίου ποταμού, και ανάδειξης και αξιοποίησης σημαντικών τοπικών ορόσημων του Δήμου, όπως ο Λόφος του Προφήτη Ηλία και άλλων περιοχών (<https://dialogos.trikalacity.gr/debates/>).

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΛΥΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΩΝ

4.1 Εισαγωγικά σχόλια

Στο εν λόγω κεφάλαιο θα γίνει η παρουσίαση των αποτελεσμάτων των δέκα (10) συνεντεύξεων που πραγματοποιήθηκαν, αλλά και η ανάλυση αυτών, σύμφωνα με τα ερευνητικά ερωτήματα που ετέθησαν εξ αρχής.

Για να αναλυθούν τα εν λόγω ερευνητικά ερωτήματα ορίστηκαν από τρεις επιμέρους ερωτήσεις στους συμμετέχοντες για το καθένα, έκαστη με τη χρησιμότητά της, φωτίζοντας από διαφορετική πλευρά το ερώτημα. Οι απαντήσεις ήταν ιδιαιτέρως ενδιαφέρουσες και προκαλεί εντύπωση πως οι απαντώντες – στην πλειονότητά τους – συμφωνούσαν σε μεγάλο βαθμό κι ας είχαν απαντήσει σε διαφορετικό χρονικό, και χωροταξικό πλαίσιο και κατέχοντας διαφορετικό θεσμικό ρόλο. Να σημειωθεί πως για την τήρηση της ανωνυμίας των αιρετών που απάντησαν αριθμούνται και αναφέρονται ως E.1 (ερωτώμενος/η), E.2 και ούτω καθεξής.

4.2 Ανάλυση Ερευνητικών ερωτημάτων - Παρουσίαση ευρημάτων συνεντεύξεων

4.2.1 Ερευνητικό ερώτημα 1^ο

Υφίσταται η συμμετοχή των πολιτών στη λήψη αποφάσεων του Δήμου Τρικκαίων και σε ποιο βαθμό; Θα επιχειρηθεί να μελετηθεί η τελευταία δεκαετία.

Για τη διερεύνηση αυτού του ερευνητικού ερωτήματος οι ερωτώμενοι κλήθηκαν να απαντήσουν στις ερωτήσεις 1, 2 και 3 του Οδηγού Συνέντευξης και προέκυψαν τα ακόλουθα ευρήματα:

Ερώτηση 1: *Με βάση την εμπειρία σας ακολουθείται κάποια διαδικασία στον Δήμο Τρικκαίων που να ενθαρρύνει τη συμμετοχή των πολιτών στη λήψη αποφάσεων την τελευταία δεκαετία και αν ναι ποια; Εάν όχι, γιατί;*

Οι απαντήσεις κυμάνθηκαν στο ίδιο σχεδόν μοτίβο, τονίζοντας την ύπαρξη της Δημοτικής Επιτροπής Διαβούλευσης (προ κατάργησής της) και κυρίως της ψηφιακής πλατφόρμας διαβούλευσης του Δήμου Τρικκαίων που επιτρέπει την υποβολή διαφόρων προτάσεων και σχολίων, καθώς και την επικοινωνία των πολιτών με τον

Δήμο θέτοντας ερωτήματα, αλλά και την παρακολούθηση των συνεδριάσεων του Δημοτικού Συμβουλίου. Βέβαια, υπάρχει ακόμη χώρος για βελτίωση, καθώς πρώτον οι πολίτες δεν είναι ακόμη πλήρως εξοικειωμένοι με τις διαδικασίες συμμετοχής τους στη λήψη αποφάσεων, και δεύτερον ο καθημερινός αγώνας για επιβίωση δεν τους αφήνει χρόνο και ενέργεια να εμπλακούν περισσότερο.

Ο **Ε.1** απαντά πως ο Δήμος Τρικκαίων είχε ασχοληθεί ενεργά με την ενεργό συμμετοχή πολιτών στη λήψη αποφάσεων σε συνδυασμό με την ανάπτυξη της τεχνολογίας πάνω από 15 χρόνια πριν. Υποστήριξε ακόμη ότι

«το σύστημα Δημοσθένης της e-trikala ήταν αυτή η πρώτη απόπειρα. Στη συνέχεια, μέσω της ιστοσελίδας του Δήμου Τρικκαίων αναπτύχθηκαν πλατφόρμες διαβούλευσης που αναπτύχθηκαν και βελτιώθηκαν σταδιακά».

Επίσης λειτούργησε θεσμικά η – καταργηθείσα πια – Δημοτική Επιτροπή Διαβούλευσης.

Κατά τον **Ε.2** η εμπειρία της τελευταίας δεκαετίας στον Δήμο ανέδειξε τη σημασία της ενεργού συμμετοχής των πολιτών στη διαδικασία λήψης αποφάσεων. Διαπιστώθηκε ότι η ενσωμάτωση των απόψεων των πολιτών συμβάλλει ουσιαστικά στην αποτροπή προβλημάτων, στην ελαχιστοποίηση αντιρρήσεων και στη διευκόλυνση της υλοποίησης των αποφάσεων, δεδομένου ότι η ενημέρωση και η συμμετοχή ενισχύουν τη συναίνεση και τη συνεργασία. Ειδικότερα, ο ίδιος συμπληρώνει με την εξής άποψη:

«Αυτό το οποίο κάναμε και το κάνουμε φανατικά ήταν να μεταφέρουμε τις αποφάσεις της συνεδρίασης του Δημοτικού Συμβουλίου στο Διαδίκτυο. Άρα οι πολίτες μπορούσαν, και ειδικά την περίοδο του Covid αυτό ήταν εξαιρετικά χρήσιμο, να το χρησιμοποιήσουν, μπορούσαν να παρακολουθούν τις συνεδριάσεις και να έχουν άποψη για διάφορα θέματα, τα οποία μπορεί σε πρώτη ανάγνωση να μην ήταν απόλυτα κατανοητά αλλά όταν βλέπαμε τις παραμέτρους όπως αυτές εξελισσόταν στη συνεδρίαση του ΔΣ είχαν πολύ καλύτερη εικόνα για ποιόν λόγο, ας πούμε, πήραμε τις αποφάσεις αυτές».

Σε άλλες πολλές περιπτώσεις υπήρχε και χρησιμοποιήθηκε η διαβούλευση ως ανοιχτό εργαλείο για μείζονα θέματα του Δήμου, όπως για παράδειγμα η επιλογή του σχεδίου για την κεντρική πλατεία των Τρικάλων, προκειμένου οι πολίτες να είναι ενημερωμένοι για τον αρχιτεκτονικό διαγωνισμό που βρισκόταν εν εξελίξει μέσω ειδικής ιστοσελίδας του Δήμου, όπου ενσωματώθηκαν οι απόψεις των πολιτών προκειμένου να διαπιστωθεί ο τρόπος με τον οποίο και εκείνοι αντιλαμβάνονται μια σημαντική αλλαγή όπως στην περίπτωση της κεντρικής πλατείας. Με ανάλογο τρόπο προσεγγίστηκαν και άλλα θέματα χωρίς όμως ιδιαίτερη συμμετοχή των πολιτών, λόγω της μη εξοικείωσής τους με πλατφόρμες διαλόγου για ανάλογα θέματα.

Ωστόσο, αυτό που διαπιστώθηκε από όλη αυτή τη διαδικασία είναι ότι τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης απέκτησαν τον ρόλο της πλατφόρμας δημόσιας διαβούλευσης, γεγονός που αξιοποιήθηκε και στη συνέχεια. Ειδικότερα, όταν χρειαζόταν διερεύνηση της άποψης των πολιτών για κάποια ζητήματα, τότε δημοσιεύονταν επί τούτου φωτογραφίες ή κείμενα σχετικά με τα ζητήματα αυτά και μέσα από τις αντιδράσεις των πολιτών, τα σχόλια ή τις άμεσες αντιδράσεις τους, γινόταν κατανοητό αν κάτι γινόταν αποδεκτό ή μη αποδεκτό. Για παράδειγμα, κάθε φορά που πραγματοποιούνταν οποιαδήποτε δημοσίευση σε σχέση με ποδήλατα στα Τρίκαλα επιβεβαιωνόταν με σαφήνεια τόσο η αποδοχή του κόσμου όσο και η διάθεση των πολιτών να συνδράμουν και να βοηθήσουν σ' αυτό.

Ο Ε.4 αναλύει πως την τελευταία δεκαετία έχουν υιοθετηθεί διαδικασίες που ενθαρρύνουν τη συμμετοχή των πολιτών στη λήψη αποφάσεων, αν και η αποτελεσματικότητά τους ποικίλλει. Κάποιες από τις βασικές πρωτοβουλίες περιλαμβάνουν, αρχικά, τη διαβούλευση μέσω Δημοτικών Επιτροπών. Ουσιαστικά, η λήψη της πλειονότητας των αποφάσεων πραγματοποιείται από τη Δημοτική Επιτροπή Διαβούλευσης, όπου πολίτες, φορείς και σύλλογοι μπορούν να εκφράσουν τη γνώμη τους για θέματα τοπικής ανάπτυξης, περιβάλλοντος, υποδομών κ.ά. Ωστόσο, η συμμετοχή συχνά παραμένει χαμηλή, λόγω έλλειψης ενημέρωσης για τη διαδικασία. Επίσης, ο Δήμος χρησιμοποιεί μια ψηφιακή πλατφόρμα διαβούλευσης που επιτρέπει την υποβολή προτάσεων και σχολίων. Αυτή, αν και διευκολύνει την πρόσβαση, δεν έχει ακόμα καταφέρει να κινητοποιήσει τον επιθυμητό αριθμό πολιτών. Επίσης, σε ορισμένες περιπτώσεις έχουν διοργανωθεί δημόσιες συναντήσεις για την παρουσίαση σχεδίων και τη λήψη σχολίων. Η συμμετοχή σ' αυτές είναι συχνά περιορισμένη στους ενδιαφερόμενους της κάθε συζήτησης, πιθανόν λόγω έλλειψης γενικότερου

ενδιαφέροντος από την πλευρά των πολιτών.

Ο **E.6** (και ο **E.9** απαντά στην εν λόγω ερώτηση αναφερόμενος στο ίδιο παράδειγμα) στην παρούσα φάση έρχεται να προσθέσει και τη σημαντικότητα της σύστασης του Δημοτικού Συμβουλίου Νέων, η οποία αποτελεί διαδικασία που έχει ξεκινήσει τα τελευταία χρόνια και προσφέρει την ευκαιρία στους νέους τόσο να αναφέρουν ζητήματα και προβλήματά τους όσο και να συζητούν και να μαθαίνουν για το Δημοτικό Συμβούλιο, αλλά και αντιλαμβάνονται τη διαδικασία άσκησης διοίκησης, και συγκεκριμένα αυτοδιοίκησης. Έτσι, οι νέοι συμβάλλουν σημαντικά με πολύ καινοτόμες προτάσεις, ενώ έρχονται σε επαφή και έχουν πολύ συχνή επικοινωνία με τη Δημοτική Αρχή, αναφέροντας ζητήματα και προβλήματα της ηλικίας τους, της γενιάς τους, μαζί με τις πρωτοποριακές τους προτάσεις.

Συνεχίζοντας ο **E.4**, αναλύει τους λόγους για τους οποίους δεν είναι περισσότερο αποτελεσματική η συμμετοχή των πολιτών. Πρώτον, η έλλειψη ενημέρωσης, καθώς πολλοί πολίτες δε γνωρίζουν για τις διαθέσιμες διαδικασίες συμμετοχής, δεύτερον, τα γραφειοκρατικά εμπόδια, καθώς ακόμα και όταν υπάρχουν διαδικασίες, η πολυπλοκότητα των κανονισμών αποτρέπει τη συμμετοχή και, τρίτον, η έλλειψη εμπιστοσύνης, δεδομένου ότι πολλοί πολίτες θεωρούν πως οι αποφάσεις λαμβάνονται ήδη από τις δημοτικές αρχές και πως η συμμετοχή τους δεν έχει πραγματικό αντίκτυπο. Ο ίδιος υποστήριξε ακόμη ότι

«γενικά, ενώ γίνονται βήματα προς την ενίσχυση της συμμετοχικής δημοκρατίας σε τοπικό επίπεδο, υπάρχουν ακόμα σημαντικές προκλήσεις που πρέπει να ξεπεραστούν».

Και στο σημείο αυτό ο **E.5** σημειώνει τα παρακάτω:

«Πιστεύω ότι οι διαδικασίες που θα μπορούσαν και που δίνονται αυτή τη στιγμή, υπάρχουν. Το θέμα είναι το εξής: ότι θα έπρεπε να ήταν πιο ενισχυμένες, πιο δυνατές, πιο αποφασιστικές. Είναι οι αποφάσεις των συλλογικών οργάνων των ιδίων των εργαζομένων, δηλαδή των σωματείων, των συνδικάτων, των ομοσπονδιών, των εργατικών κέντρων. Έτσι ώστε από αυτή τη συλλογική διαδικασία, όπου οι εργαζόμενοι στον χώρο τους θα παίρνουν τις αποφάσεις, θα

μπορούν να κάνουν και αντίστοιχα, αν θέλετε, παραιτήσεις, παρεμβάσεις απέναντι σε αποφάσεις του Δημοτικού Συμβουλίου ή και σε παροτρύνσεις, γιατί αποφάσεις θα πρέπει να παρθούν».

Η **E.7** τονίζει πως γενικότερα, στον Δήμο Τρικκαίων διοργανώνονται διαδικασίες, οι δημόσιες διαβουλεύσεις, στις οποίες εμπλέκονται και οι πολίτες, όπου μπορούν να συμμετάσχουν ενεργά εκφράζοντας τις απόψεις ή τα παράπονά τους, όπως και οτιδήποτε άλλο τους αφορά. Επίσης, υπάρχουν ψηφιακές πλατφόρμες, όπου και εκεί μπορούν οι πολίτες να καταθέσουν διάφορες προτάσεις. Για άλλα μέσα δημόσιας συμμετοχής των πολιτών, η ίδια, ανέφερε τα εξής:

«Επίσης μην ξεχνάμε ότι έχουμε και τα Δημοτικά Συμβούλια, όπου είναι ανοικτά ως προς τους πολίτες που μπορούν να συμμετάσχουν γενικότερα σε όλη τη διάρκεια του Δημοτικού Συμβουλίου και μέσω του YouTube βέβαια, που μπορούν και από εκεί να το παρακολουθήσουν».

Με τα παραπάνω συμφωνεί στην απάντησή του και ο **E.10**.

Ωστόσο, η **E.7** συνεχίζοντας την ανάλυσή της, τονίζει πως επειδή υπάρχει συζήτηση σχετικά με τη δυνατότητα ουσιαστικής συμμετοχής των πολιτών, αυτό μπορεί να γίνει με την υποβολή των ερωτημάτων τους και την παροχή απαντήσεων σ' αυτά ακόμη και αυθημερόν ή κατά τη διάρκεια ενός επόμενου Δημοτικού Συμβουλίου, όπου και εκεί οι πολίτες μπορούν να υποβάλλουν ερωτήματα, να συζητήσουν προβληματισμούς τους και να προτείνουν λύσεις. Υπάρχει, λοιπόν, μια διαφορετική, άμεση επικοινωνία με τους πολίτες από μεριάς των αιρετών της τοπικής αυτοδιοίκησης (Δήμαρχος, αντιδήμαρχοι, πρόεδροι κοινοτήτων, κ.λπ.) η οποία είναι πολύ σημαντική για την καταγραφή των προβληματισμών τους και την έκφραση και την κατανόηση απόψεων ή ακόμα και τη διευκόλυνσή τους σε όποια ζητήματα αφορούν τη Δημοτική Αρχή.

Σε όλα τα παραπάνω έρχεται η **E.3**, να διευκρινίσει και το εξής:

«Μπορεί ένα θέμα να εισαχθεί με τη διαδικασία των 30 υπογραφών από 30 πολίτες. Επομένως έρχονται σαν θέματα συζήτησης ή μέσω παρεμβάσεων κατά

τη διάρκεια συζήτησης κάποιου θέματος που προκύπτει στο Δημοτικό Συμβούλιο».

Επιπροσθέτως, ο **E.8** επιβεβαιώνει όλα τα προαναφερθέντα καταλήγοντας στο ότι

«παρότι τα εργαλεία υπάρχουν, η διάθεση υπάρχει, είναι ανοιχτή δημοκρατική διαδικασία, το θέλουμε, προσπαθούμε να το ενθαρρύνουμε, το λέμε συνέχεια, αλλά η συμμετοχή δεν είναι τόσο μεγάλη όσο θα θέλαμε».

Ερώτηση 2: *Κατά τη γνώμη σας, η πιο ενεργή συμμετοχή των πολιτών στα κοινά του Δήμου επιτρέπει την ανάπτυξη πνεύματος συνεργασίας μεταξύ των εμπλεκόμενων μερών; (stakeholders – π.χ. αιρετοί, συνδικάτα, Μ.Κ.Ο., τοπικές επιχειρήσεις, προμηθευτές κ.λπ.);*

Η πλειοψηφία των ερωτώμενων απάντησε θετικά και πως ουσιαστικά η πιο ενεργή συμμετοχή είναι μονόδρομος, μειώνει τη δυσπιστία των πολιτών απέναντι στους αιρετούς και ενθαρρύνει τη συνεργασία και την ενότητα στην ευρύτερη κοινότητα. Υπήρξαν, όμως, τρεις ερωτώμενοι που έθεσαν εν αμφιβόλω τη θετική απάντηση στην ερώτηση αυτή, λόγω ύπαρξης αντικρουόμενων συμφερόντων μεταξύ των stakeholders και μη ουσιαστικής ενεργού συμμετοχής της πλειονότητας των πολιτών.

Ο **E.1** απαντά αυτολεξεί:

«Σαφέστατα. Διότι η κοινή γνώμη, όπως τη συνηθίσαμε, είναι πάντα πομπός των αναγκών της και εκπέμπει τα σημάδια που η αιρετή αυτοδιοίκηση οφείλει να λάβει υπόψη, ώστε στη συνέχεια να τα συζητήσει με τους άμεσα εμπλεκόμενους σε κάθε θέμα».

Και ο **E.2** υπογραμμίζει πως η πιο ενεργή συμμετοχή των πολιτών στα κοινά του Δήμου αποτελεί μονόδρομο, καθώς υπήρχαν αποφάσεις που δεν ήταν εύκολες και αποφάσεις οι οποίες ελήφθησαν έπειτα από πολύ διάλογο για διάφορες υποθέσεις. Ο ίδιος αναφέρει χαρακτηριστικά:

«Δεν θα ξεχάσω, ας πούμε, την υπόθεση της φιλοξενίας προσφύγων και

μεταναστών στα Τρίκαλα το 2016. Εκεί πέρα σε μια πολύ δύσκολη στιγμή που δεν προλάβουμε να κάνουμε διάλογο, γιατί η αλήθεια είναι πως οι άνθρωποι αυτοί είχαν έρθει μια νύχτα, Χειμώνα, τον Φλεβάρη στην πόλη, αλλά το επόμενο διάστημα, προκειμένου να κατευναστούν και οι φοβίες των πολιτών και να συζητήσουμε για αυτό το οποίο είχαμε τότε ως χώρα να αντιμετωπίσουμε ο διάλογος που αναπτύξαμε γενικά ήταν σημαντικός».

Το ίδιο έγινε και για άλλα σημαντικά θέματα της πόλης, όπως για παράδειγμα η βέλτιστη επιλογή οικοπέδου για την ανέγερση του αστυνομικού μεγάρου. Αναφέρθηκε ακόμα και στη λαϊκή αγορά της πόλης λέγοντας ότι

«το θέμα της λαϊκής αγοράς, για μένα αυτό ήταν πάρα πολύ σημαντικό, ήταν σχολείο πραγματικά ο τρόπος με τον οποίο χειριστήκαμε το θέμα».

Για κάποιον που δεν είναι πολίτης Τρικάλων και εξοικειωμένος αυτή την περίοδο, πρέπει να αναφερθεί ότι τα Τρίκαλα έχουν στο κέντρο τους μια καθημερινή λαϊκή αγορά, η οποία φαινόταν ότι δεδομένα θα λειτουργεί με την ίδιο τρόπο όλα τα χρόνια, αν και στον περίγυρό της κυκλοφορούσαν ταυτόχρονα αστικά λεωφορεία, παραγωγοί, πολίτες, και αυτοκίνητα. Κι όμως, μέσα σε ελάχιστο χρόνο, σε συζητήσεις μεταξύ της δημοτικής αρχής και των ανθρώπων της λαϊκής αγοράς και αυτών του αστικού ΚΤΕΛ, δύο κοινωνικών φορέων που είχαν έρθει σε διαμάχες κατά το παρελθόν, επήλθε η βέλτιστη λύση: η δημιουργία μιας νέας πρωτοποριακής λαϊκής αγοράς. Ήταν μια εξαιρετική ευκαιρία απόδειξης της αποτελεσματικότητας του διαλόγου για σημαντικά κοινωνικά ζητήματα για την πόλη και, πλέον, υπάρχει μια πολύ τακτοποιημένη λαϊκή αγορά, η οποία δε δημιουργεί κανένα πρόβλημα όπως στο παρελθόν. Και όμως, μέχρι πριν από 5 ή λιγότερα από 5 χρόνια, στη θέση της υπήρχε μια απερίγραπτη κατάσταση.

Ο **E.4** δηλώνει ότι συμφωνεί ότι η πιο ενεργή συμμετοχή των πολιτών στα κοινά του Δήμου μπορεί να συμβάλλει σημαντικά στην ανάπτυξη ενός πνεύματος συνεργασίας μεταξύ των εμπλεκόμενων μερών (*stakeholders*) και αυτή του η απάντηση βρίσκει σύμφωνο και τον **E.9**. Αυτό συμβαίνει για τους πολλούς λόγους.

Συγκεκριμένα, συμβάλλει στην ενίσχυση της επικοινωνίας και της διαφάνειας. Όταν οι πολίτες εμπλέκονται ενεργά, δημιουργείται ένα περιβάλλον ανοιχτού διαλόγου

μεταξύ αιρετών, συνδικάτων, Μ.Κ.Ο., τοπικών επιχειρήσεων και άλλων φορέων. Αυτό μειώνει τη δυσπιστία και ενθαρρύνει την από κοινού λήψη αποφάσεων. Επίσης, προσφέρει τη δυνατότητα καλύτερης κατανόησης των αναγκών της κοινότητας. Οι αιρετοί και οι υπόλοιποι stakeholders έρχονται σε άμεση επαφή με τις προτεραιότητες και τις ανησυχίες των πολιτών, γεγονός που βοηθά στον σχεδιασμό πιο στοχευμένων πολιτικών και δράσεων. Ακόμη, διευκολύνει τη σύναψη συνεργασιών, καθώς όταν υπάρχει ενεργή συμμετοχή, οι τοπικές επιχειρήσεις, οι προμηθευτές και οι Μ.Κ.Ο. μπορούν να αναπτύξουν κοινές πρωτοβουλίες με τον Δήμο, δημιουργώντας μια πιο συνεργατική και παραγωγική σχέση. Τέλος, παρατηρείται αύξηση της αίσθησης συνυπευθυνότητας. Όταν οι πολίτες συμμετέχουν στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων, αισθάνονται μεγαλύτερη ευθύνη για την επιτυχία των πολιτικών και των προγραμμάτων, γεγονός που οδηγεί σε πιο ουσιαστική συνεργασία με όλους τους εμπλεκόμενους. Ο Ε.4 ολοκληρώνει τονίζοντας ότι:

«Επομένως, η ενεργή εκπροσώπηση και συμμετοχή των πολιτών όχι μόνο ενισχύει τη δημοκρατία αλλά και δημιουργεί ένα πιο συνεργατικό οικοσύστημα μεταξύ όλων των stakeholders».

Η Ε.7 αναφέρει πως:

«Σίγουρα η ενεργή συμμετοχή των πολιτών στα κοινά του Δήμου μας μπορεί να είναι καθοριστική ως πούμε για την ανάπτυξη ενός πιο υγιούς Δήμου, να υπάρχει ένα κλίμα συνεργασίας, αλληλοσεβασμού».

Επομένως, φυσικά, υπάρχουν συνεργασίες με διάφορους εμπλεκόμενους φορείς, όπως για παράδειγμα το Επιμελητήριο, ο Εμπορικός Σύλλογος, εκπρόσωποι του κλάδου της εστίασης, διάφοροι σύλλογοι, με τους οποίους υπάρχει η δυνατότητα ανάπτυξης γόνιμων διαλόγων για τον Δήμο. Είναι αυτονόητο ότι υπάρχει συνεργασία με όλους τους φορείς καθώς και το ανάλογο συνεργατικό πνεύμα. Με τη σειρά του συμφωνεί και ο Ε.10, καθώς και η Ε.3, που σπεύδει να τονίσει και το παρακάτω:

«Ο Δήμος πάντα εξετάζει τα όποια μέτρα παρθούν και οι όποιες αποφάσεις να αφορούν το γενικότερο σύνολο. Δεν πάμε μεμονωμένα και στοχευμένα. Δηλαδή κάθε απόφαση θα συνοδεύεται και από το αποτέλεσμα το οποίο θα φέρει η

απόφαση αυτή, το μέτρο αυτό που θα λάβουμε τέλος πάντων, σύμφωνα με το αίτημα των stakeholders, θα συνοδεύεται πάντα στο πίσω μέρος του μυαλού μας, κατ' επέκταση με τη γενικότερη ωφέλεια στο κοινωνικό σύνολο».

Ο Ε.5, όμως, έχει αντίθετη άποψη υποστηρίζοντας πως:

«δεν νομίζω ότι μπορεί να υπάρξει πεδίο συνεννόησης, γιατί τα συμφέροντα του ενός συγκρούονται με τα συμφέροντα του άλλου».

Και αναλύει την άποψή του, λέγοντας πως υπάρχει πλέον μια ταξική κοινωνία, όπου οι αντιθέσεις είναι τεράστιες και αγεφύρωτες. Επομένως, από τη μια πλευρά, υπάρχει το εργατικό δυναμικό, το οποίο μισθώνεται για να προσφέρει τις υπηρεσίες του και, από την άλλη, ένα ολόκληρο σύστημα το οποίο εκμεταλλεύεται αυτό το εργατικό δυναμικό. Με λίγα λόγια, υπάρχει η σχέση που απορρέει από το κεφάλαιο. Επομένως, πρέπει να προάγεται η συνεργασία και τα κοινά συμφέροντα ανάμεσα σε εργαζόμενους, μικρομεσαίους, αγρότες, μικροεπαγγελματίες και μεγαλύτερες ομάδες, με μεγαλύτερα επιφάνεια.

Στο σημείο αυτό παρουσιάζεται ως εύλογη η απορία σχετικά με τον ρόλο που καλούνται να παίξουν οι ΜΚΟ σε αυτές τις περιπτώσεις, ο οποίος θεωρείται σήμερα από περίεργος μέχρι και ενοχοποιητικός σε πολλά ζητήματα. Εν τέλει, το ερώτημα που παραμένει είναι αν μπορεί να βρεθεί κοινή φόρμουλα συνεννόησης και επικοινωνίας μεταξύ εργοδοτών και εργαζομένων ή αν μία από τη δύο πλευρές πρέπει να είναι κερδισμένη ή χαμένη. Επομένως, αναμένονται τέτοιου είδους διάλογοι ή συζητήσεις σχετικά με τις συλλογικές συμβάσεις εργασίας, χωρίς να είναι σίγουρο αν θα υποχωρήσει η πλευρά της εργοδοσίας ή των εργαζομένων. Η ομάδα των εργαζομένων θα διεκδικήσει καλύτερους όρους έκφρασης της εργατικής της δύναμης, γεγονός που μπορεί να τεθεί σε συζήτηση ως προσδοκία, αλλά χωρίς να είναι σίγουρο ότι μπορεί να υπάρξει συνεργασία σε κοινή γραμμή.

Και ο Ε.6 προσθέτει λέγοντας:

«δεν είμαι όσο ικανοποιημένος θα ήθελα [για την ανάπτυξη πνεύματος συνεργασίας μεταξύ των εμπλεκόμενων μερών] γιατί δεν έχουμε καταφέρει να

βγούμε από τα στεγανά της γραφειοκρατίας»,

ενώ και ο **E.8** κυμαίνεται σχεδόν στο ίδιο μήκος κύματος, τονίζοντας ότι θα ήθελε η συνεργασία να είναι πολύ πιο ενεργή.

Ερώτηση 3: *Σε περιπτώσεις που στον Δήμο χρησιμοποιήθηκαν συμμετοχικές διαδικασίες, εκτιμάτε ότι αναπτύχθηκε πνεύμα συναίνεσης και συνεργασίας μεταξύ των εμπλεκόμενων μερών; Αν ναι, με ποιόν τρόπο;*

Οι απαντήσεις των ερωτώμενων στην ερώτηση αυτή ήταν κατά κόρον θετικές. Χρησιμοποιήθηκαν παραδείγματα για του λόγου το αφαλές, όπως η συνεργασία για τη χρήση των γηπέδων, η ανάπτυξη του ΣΒΑΚ και το έργο του Ληθαίου ποταμού. Συγκεκριμένα, ο **E.1** απαντά πως επιχειρήθηκε πρωτίστως η συμμετοχή μέσω ηλεκτρονικών διαβουλεύσεων. Όσες εξ αυτών αφορούσαν την έκφραση γνώμης ή ψηφοφορία, προκάλεσε συζήτηση σε επίπεδο κοινωνίας για υποβληθέντα ερωτήματα. Επίσης και όσες αφορούσαν πλατφόρμες συμμετοχής είχαν το ίδιο αποτέλεσμα, καθώς η πλατφόρμα αυτή ήταν μέρος της αλληλουχίας έργο - πρωτοβουλία - δράση - εκδήλωση.

Ο **E.2**, με τη σειρά του, τονίζει πως αντικειμενικά τα ψηφιακά εργαλεία δε δούλεψαν όσο προβλεπόταν, αν και έγιναν προσπάθειες. Ωστόσο, το πιο σημαντικό είναι η ύπαρξη χρόνου και διάθεσης για την επίλυση των ζητημάτων διά ζώσης, καθώς αυτή η πρακτική αποδείχτηκε αποτελεσματική στην προκειμένη περίπτωση, μέχρι να βρεθεί λύση σε πολλά ζητήματα. Ο ίδιος έδωσε παραδείγματα, λέγοντας:

«Για παράδειγμα, η χρήση των γηπέδων από αθλητικά σωματεία, αυτό μπορεί να ακούγεται ευτελές, αλλά για όποιον έχει ασκήσει διοίκηση σ' αυτό το επίπεδο είναι ένας τεράστιος πονοκέφαλος στο πώς μοιράζεις τις ώρες, ας πούμε, στους συλλόγους, στο κολυμβητήριο, ή τα γήπεδα τένις σε σχέση με τους συλλόγους και με τους ανθρώπους που ασχολούνται με αυτά, όλα αυτά, λοιπόν, λύθηκαν με πάρα πολύ διάλογο».

Ο στόχος ήταν η αντιμετώπιση αντιδράσεων καθώς είναι πολύ πιο δύσκολη η πρόληψη από την επίλυση και η εκ των υστέρων προσπάθεια περιορισμού των

συνεπειών.

Ο Ε.4 αναφέρει συγκεκριμένα πως σε περιπτώσεις όπου στους Δήμους χρησιμοποιήθηκαν συμμετοχικές διαδικασίες, αναπτύχθηκε πνεύμα συναίνεσης και συνεργασίας μεταξύ των εμπλεκόμενων μερών. Αυτό επιτεύχθηκε μέσω συγκεκριμένων μηχανισμών αλληλεπίδρασης που διευκόλυναν τον διάλογο και τη σύγκλιση συμφερόντων.

Στην παρούσα ερώτηση η απάντηση κυμαίνεται στο ίδιο πνεύμα από την πλευρά του Ε.8 καθώς και του Ε.9. Συνεχίζοντας ο Ε.4, την ανάλυση υπογραμμίζει πως το πνεύμα συνεργασίας αναπτύχθηκε με πολλούς τρόπους. Συγκεκριμένα, πραγματοποιήθηκε διαβούλευση και κοινή λήψη αποφάσεων. Μέσα από ανοιχτές συζητήσεις και διαβουλεύσεις (π.χ. στις Δημοτικές Επιτροπές Διαβούλευσης), διαφορετικοί stakeholders (αιρετοί, συνδικάτα, επιχειρήσεις, Μ.Κ.Ο., πολίτες) είχαν την ευκαιρία να εκφράσουν απόψεις και να διαμορφώσουν από κοινού προτάσεις. Η συνεχής αλληλεπίδραση δημιούργησε αμοιβαία κατανόηση και εμπιστοσύνη. Επίσης, δημιουργήθηκαν τοπικά δίκτυα συνεργασίας. Μέσα από συμμετοχικές διαδικασίες, φορείς όπως Μ.Κ.Ο., επιχειρήσεις και σύλλογοι άρχισαν να συνεργάζονται για κοινά έργα (π.χ. κοινωνική πολιτική, πολιτιστικά και περιβαλλοντικά προγράμματα). Αυτό ενίσχυσε τη διασύνδεση μεταξύ των εμπλεκόμενων μερών και τη διάθεση για αλληλοϋποστήριξη. Ακόμη, με την αξιοποίηση μιας ψηφιακής πλατφόρμας με την οποία μπορεί να ενισχυθεί η διαφάνεια και η συμμετοχή. Αυτό διευκόλυνε τη συνεχή επικοινωνία και την ανταλλαγή απόψεων χωρίς την ανάγκη φυσικής παρουσίας. Ο ίδιος αναφέρθηκε ακόμη και στις δυσκολίες:

«Υπάρχουν βέβαια προκλήσεις και περιορισμοί. Παρά τις θετικές εξελίξεις, η συναίνεση και η συνεργασία δεν ήταν πάντα δεδομένες. Σε ορισμένες περιπτώσεις, οι συγκρούσεις συμφερόντων μεταξύ διαφορετικών ομάδων καθυστέρησαν τη λήψη αποφάσεων. Επίσης, η γραφειοκρατία και η έλλειψη πόρων περιόρισαν τη δυνατότητα εφαρμογής των συμμετοχικών προτάσεων. Επιπλέον, η χαμηλή συμμετοχή ορισμένων κοινωνικών ομάδων (π.χ. άτομα με χαμηλά εισοδήματα) επηρέασε την αντιπροσωπευτικότητα των διαδικασιών».

Συμπερασματικά, η χρήση συμμετοχικών διαδικασιών στους Δήμους συνέβαλε στην

ανάπτυξη πνεύματος συναίνεσης και συνεργασίας, ιδιαίτερα όταν υπήρχε συνεχής επικοινωνία, διαφάνεια και πραγματική διάθεση για συμπερίληψη όλων των απόψεων. Ωστόσο, για να γίνουν αυτές οι διαδικασίες πιο αποτελεσματικές, απαιτείται περαιτέρω ενίσχυση των θεσμών συμμετοχής και αντιμετώπιση των γραφειοκρατικών εμποδίων.

Σε αρνητική απάντηση τείνει και ο **E.5**, ο οποίος δεν μπορούσε να θυμηθεί κάποια περίπτωση που πραγματικά υπήρξε συναίνεση και συνεργασία μεταξύ των εμπλεκόμενων μερών, αναφερόμενος στη διαδικασία που ακολουθήθηκε πριν χρόνια για τον συνήγορο του πολίτη, μια διαδικασία από την οποία έπρεπε να προκύψει η επιλογή κάποιου εκπρόσωπου, χωρίς να είναι σαφής ο ρόλος του. Αν και έγινε προσπάθεια συνδυασμού των συμφερόντων των επιχειρήσεων και των εργαζομένων, τελικά δεν κατέστη δυνατό, καθώς δεν εδραιώθηκε ποτέ μια τέτοια θεσμική λειτουργία στον Δήμο Τρικκαίων.

Από την άλλη, η **E.3** δίνοντας παράδειγμα για να υποστηρίξει το πνεύμα συναίνεσης και συνεργασίας αναφέρεται στο ζήτημα της προσβασιμότητας στο πλαίσιο της ανάπτυξης του ΣΒΑΚ, των αναπλάσεων που πραγματοποιούνται για τη βιώσιμη κινητικότητα, όπου έγινε κάλεσμα προς διάφορα σωματεία και συλλόγους ΑμεΑ. Η γνώμη τους καταγράφηκε, ενώ υποδείχτηκαν και κάποια σημεία τα οποία χρήζουν παρέμβασης έτσι ώστε να μπορούν και οι άνθρωποι αυτοί να ανεβαίνουν στο πεζοδρόμιο και να κυκλοφορούν στην πόλη. Άλλωστε, ένας άνθρωπος με αναπηρία, ο οποίος είναι σε αναπηρικό αμαξίδιο ή έχει το μαστούνι του, ακόμα και ένας τυφλός, μπορεί πιο εύκολα να συμβάλει στην εξεύρεση της σωστής λύσης, ή μάλλον παρέμβασης, για την επίλυση κάποιων προβλημάτων. Πολλές φορές, μάλιστα, όταν αποφασίζεται πεζοδρόμηση σε κάποια γειτονιά, απευθύνεται κάλεσμα στη συγκεκριμένη γειτονιά, για παράδειγμα όπως έγινε με την οδό Φειδίου, η οποία πεζοδρομήθηκε, όπου οι κάτοικοι έλαβαν το κάλεσμα να αποφασίσουν τον αριθμό των θέσεων παρκαρίσματος που θα πρέπει να καταργηθούν, τον τρόπο εισόδου και εξόδου στα ιδιωτικά parking κ.λπ.

Επίσης, αξίζει να αναφερθεί πως όταν η Δημοτική Αρχή αποφάσισε να εφαρμόσει τον αντικαπνιστικό νόμο, ήρθε σε συζήτηση με πολλούς, με σωματεία, καφετέριες, και λοιπούς σχετικούς ενδιαφερόμενους. Αν και δεν υπήρξε εξ αρχής συναίνεση, υπήρξε συνεργασία.

Από την άλλη πάλι, έγινε αντιληπτή η ανάγκη ουσιαστικής συμπερίληψης των ευαίσθητων ομάδων ατόμων, όπως είναι οι γονείς με τα παιδιά που τον χειμώνα χρειάζεται να έχουν πρόσβαση σε κλειστούς χώρους, κάτι το οποίο εφαρμόστηκε κυρίως όσον αφορά τα καταστήματα υγειονομικού ενδιαφέροντος, τα οποία λειτουργούν καθ' όλη τη διάρκεια της ημέρας, των οποίων η λογική της λειτουργίας τους διαφέρει, για παράδειγμα, από ανάλογου τύπου καταστήματα που λειτουργούν κατά τη διάρκεια της νύχτας. Όμως, ζητήθηκε η επικοινωνία ανάμεσα σε όλα τα εμπλεκόμενα μέρη γι' αυτό το μέτρο και η εστίασή τους στα θετικά του στοιχεία, όπως επίσης και η επικοινωνία του στην κοινωνία σε συνεργασία με τη δημοτική αρχή μέσω κοινών εκδηλώσεων και δράσεων.

Ο **E.6** (καθώς και ο **E.10** που χρησιμοποίησε το ίδιο παράδειγμα) συνεχίζει στο ίδιο πνεύμα με τους υπόλοιπους ερωτώμενους υπογραμμίζοντας ότι όσες φορές αναπτύχθηκαν συμμετοχικές διαδικασίες, γεγονός πλέον εφικτό και με τη χρήση του διαδικτύου και με τις ανοιχτές συνεδριάσεις μέσω των ηλεκτρονικών διαδικασιών ή με τις ψηφοφορίες της Δημοτικής Αρχής, όπως για παράδειγμα με τα θέματα των έργων του Ληθαίου ποταμού ή όλων των έργων του ΕΣΠΑ, προέκυψε ένα προφανές συμπέρασμα σχετικά με το πώς οι πολίτες οραματίζονται την πόλη τους μελλοντικά, ποιες συνεργασίες πρέπει να γίνουν, και ουσιαστικά το κίνητρο και η βάση για την επόμενη μέρα της διαβίωσης στην πόλη. Διαπιστώθηκε, λοιπόν, η πολύ καλή συνεργασία και, έχοντας τη ως βάση, τα Τρίκαλα, και μέσω του προηγούμενου Δημάρχου τους, του κυρίου Παπαστεργίου, αλλά και σήμερα, εφαρμόζουν αυτή τη λογική της συμμετοχικότητας, όπου κάθε δημότης μπορεί να αποφασίσει για την πόλη που θέλει να έχει.

Τέλος, η **E.7** συμπληρώνει πως έχουν εφαρμοστεί κάποιες συμμετοχικές διαδικασίες, που γενικότερα αυτό αποδεικνύει ότι όλες αυτές οι διαδικασίες συμβάλλουν γενικότερα στην ανάπτυξη συνεργασίας και συναίνεσης μεταξύ όλων των εμπλεκόμενων μερών, όπως για παράδειγμα, η ενθάρρυνση της συμμετοχής των πολιτών ή των τοπικών φορέων και των συνδικάτων, και μέσω όλων αυτών των διαδικασιών δημιουργείται ένας υγιής διάλογος με ανταλλαγή απόψεων. Γενικότερα, όλες αυτές οι διαδικασίες βασίζονται στις αρχές του ανοικτού διαλόγου και της διαφάνειας που γενικότερα συμβάλλουν στην ύπαρξη ενός κλίματος συναίνεσης και πιο ενεργής συμμετοχής των πολιτών.

4.2.2 Ερευνητικό ερώτημα 2ο

Ποιοι είναι οι παράγοντες που επηρεάζουν τη συμμετοχή ή μη των Τρικαλινών;

Οι ερωτήσεις που νοηματοδοτούν την απάντηση στο συγκεκριμένο ερευνητικό ερώτημα και στις οποίες κλήθηκαν να απαντήσουν οι ερωτώμενοι είναι οι 6, 8 και 9 του Οδηγού Συνέντευξης.

Ερώτηση 6: *Έχει ορίσει ο Δήμος Τρικκαίων συγκεκριμένα κριτήρια (π.χ. κοινωνικά ή δημογραφικά κ.ο.κ.) που να καθορίζουν το δικαίωμα συμμετοχής των πολιτών του στη λήψη αποφάσεων επί σημαντικών ζητημάτων; Έχουν το δικαίωμα όλοι οι πολίτες να συμμετάσχουν ενεργά;*

Οι απαντήσεις των ερωτώμενων ήταν ξεκάθαρα αρνητικές, από την άποψη ότι ο Δήμος είναι συμπεριληπτικός και δεν αποκλείει ο ίδιος τους πολίτες του από τη συμμετοχή στα κοινά θέτοντας κριτήρια. Μόνο σημειώθηκαν τρεις ομάδες πολιτών που εκ των πραγμάτων δυσκολεύονται να συμμετάσχουν άμεσα και αυτές είναι οι μαθητές, οι ηλικιωμένοι (ειδικότερα όσοι δεν έχουν επαφή με την τεχνολογία και κάποιου είδους υποστήριξη ή φροντιστή) και οι μετανάστες.

Αναλυτικά, ο **E.1** υποστηρίζει πως δεν υπάρχει κανένας περιορισμός. Όλοι και όλες έχουν απόλυτη ελευθερία να εκφέρουν γνώμη ή να αποφασίσουν για θέματα που τους αφορούν.

Υπερθεματίζουν εν προκειμένω ο **E.5**, ο **E.9** καθώς και ο **E.10**.

Συμφωνώντας, η **E.3** προσθέτει πως

«όχι δεν εφαρμόζουμε κανένα κριτήριο. Είναι όλοι ισότιμοι. Εκτός και αν κάποιο μέτρο αφορά συγκεκριμένη κατηγορία πολιτών ή είναι στοχευμένο σε κάποια συγκεκριμένα χωρικά όρια. Οι ομάδες στόχοι καθορίζονται εκ των προτέρων. Αν είναι κάτι το οποίο αφορά όλη την κοινωνία και όλο τον Δήμο Τρικκαίων, όχι δεν θα εφαρμοστεί κάποιο κριτήριο».

Και ο Ε.6, απαντά

«Ναι, είμαι κάθετος σε αυτό, ότι έχουν όλοι οι πολίτες το δικαίωμα να συμμετάσχουν ενεργά, δεν έχουμε μπει σε διαδικασία να βάλουμε κάποια δημογραφικά κριτήρια ή να μπούμε σε συνθήκη να το δούμε το ζήτημα κοινωνικά».

Ο Ε.2 υπογραμμίζει πως

«Ναι, εντάξει. Θα έλεγα ότι όντως υπάρχουν δύο (2) κατηγορίες πολιτών που εκ των πραγμάτων δεν έχουν τόσο άμεση συμμετοχή και είναι οι μαθητές, οι οποίοι όταν προκύπτει ανάγκη έρχονται, μας ενημερώνουν, μας δίνουν τα αιτήματά τους, και υπάρχουν και οι ηλικιωμένοι οι οποίοι κακά τα ψέματα δεν χρησιμοποιούν social media, δεν χρησιμοποιούν τέτοιους τρόπους επικοινωνίας, έτσι γι' αυτούς τα πράγματα είναι λίγο πιο δύσκολα».

Παρόλα αυτά, υπάρχει προσπάθεια προσέγγισης των πολιτών για την εύρεση λύσεων και να την αποφυγή από μεριάς τους του αισθήματος ότι δεν συμμετέχουν στις σημαντικές τουλάχιστον αποφάσεις. Υπήρξαν πολύ συχνές οι συναντήσεις με πολλούς Προέδρους και στα χωριά, καθώς αυτά δεν αφορούν μόνο τον αστικό ιστό, αλλά συνολικά έναν συμπεριληπτικό Δήμο όπως είναι ο Δήμος Τρικκαίων.

Ο Ε.4 αναφέρει ότι όλοι οι πολίτες έχουν το δικαίωμα να συμμετέχουν στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων, αλλά στην πράξη υπάρχουν περιορισμοί που επηρεάζουν το επίπεδο συμμετοχής. Σχετικά, δε, με το δικαίωμα συμμετοχής στις διαβουλεύσεις, οι πολίτες δεν χρειάζεται να πληρούν ειδικά κοινωνικά ή δημογραφικά κριτήρια για να συμμετάσχουν στις δημόσιες διαβουλεύσεις ή στις λαϊκές συνελεύσεις.

«Ωστόσο, στις Δημοτικές Επιτροπές Διαβούλευσης, η συμμετοχή περιορίζεται κυρίως σε εκπροσώπους φορέων (π.χ. επαγγελματικοί σύλλογοι, Μ.Κ.Ο., εκπαιδευτικά ιδρύματα)».

Από την άλλη, η ψηφιακή πλατφόρμα είναι ανοιχτή σε όλους τους δημότες, αν και η ψηφιακή ανισότητα (ηλικία, εκπαίδευση, πρόσβαση στο διαδίκτυο) μπορεί να περιορίσει τη συμμετοχή συγκεκριμένων ομάδων. Επιπρόσθετα, υπάρχουν διαφοροποιήσεις βάσει ιδιότητας, ήτοι σε εξειδικευμένα θέματα (π.χ. πολεοδομία, επιχειρηματικότητα) συμμετέχουν κυρίως ενδιαφερόμενοι φορείς και όχι το σύνολο των πολιτών. Θεωρητικά όλοι οι πολίτες μπορούν να συμμετάσχουν ενεργά. Στην πράξη, όμως, παρατηρούνται εμπόδια όπως είναι η περιορισμένη ενημέρωση, καθώς δε γνωρίζουν όλοι οι πολίτες πότε και πώς μπορούν να συμμετάσχουν, η χαμηλή εμπιστοσύνη στις διαδικασίες, καθώς πολλοί απ' αυτούς δεν πιστεύουν ότι η συμμετοχή τους θα έχει αντίκτυπο, και, τέλος, οι κοινωνικές ανισότητες, δεδομένου ότι ευάλωτες ομάδες (ηλικιωμένοι, μετανάστες, άτομα με αναπηρίες) συχνά αποκλείονται λόγω πρακτικών δυσκολιών.

Οπότε, συμπεραίνει κανείς πως αν και δεν υπάρχουν αυστηρά κριτήρια αποκλεισμού, στην πράξη η συμμετοχή δεν είναι πάντα πραγματικά ισότιμη. Για να ενισχυθεί η συμπερίληψη, θα πρέπει να βελτιωθεί η προσβασιμότητα, να ενισχυθεί η ενημέρωση και να δημιουργηθούν περισσότεροι μηχανισμοί που θα ενθαρρύνουν την εμπλοκή όλων των κοινωνικών ομάδων.

Η Ε.7 λέει αυτολεξεί:

«Η συμπερίληψη.. Αυτό αφορά κατά κύριο λόγο τη δική μου Αντιδημαρχία, ειδικά σε ό,τι αφορά τις ευαίσθητες και ευάλωτες κοινωνικές ομάδες. Αλλά και αυτό που θέλω να πω είναι ότι όλοι οι πολίτες στον δήμο ανεξαρτήτου κοινωνικής και οικονομικής κατάστασης έχουν σίγουρα ίση πρόσβαση στις διαδικασίες συμμετοχής».

Στις διαβουλεύσεις, στις ανοικτές συνεδριάσεις, στις διαδικτυακές πλατφόρμες, όλες αυτές οι διαδικασίες είναι ανοικτές προς όλους και έχουν όλοι την ίδια δυνατότητα ώστε να συμμετέχουν ενεργά, να καταθέσουν προτάσεις, να σχολιάσουν για όποια ζητήματα μπορεί να τους απασχολεί ή να τους αφορούν. Σίγουρα υπάρχει συνεργασία και με διάφορους κοινωνικούς φορείς και οργανώσεις, ώστε να εξασφαλιστεί ότι οι πολίτες έχουν ίσο δικαίωμα σε ό,τι αφορά τον Δήμο Τρικκαίων, ενώ συμπεριλαμβάνονται και οι ευάλωτες ομάδες. Οπότε, για τη Δημοτική Αρχή γενικότερα η ενεργή συμμετοχή όλων των πολιτών είναι κρίσιμη ώστε να

λαμβάνονται σοβαρά υπόψη διάφορα θέματα και ό,τι απασχολεί τους πολίτες και να εξετάζονται οι τρόποι βελτίωσης της γενικότερης συμμετοχής της Δημοτικής Αρχής.

Επιπρόσθετα, ο **E.8** αναφέρει κάτι πολύ σημαντικό λέγοντας:

«Αν με ρωτάτε αν πρέπει να θεσμοθετηθούν και άλλα όργανα που να παίρνουν αποφάσεις και οι οποίες να είναι συμβουλευτικές, θα έλεγα ναι. Για παράδειγμα και μέσα από τα ΚΑΠΗ, μέσα από την τρίτη ηλικία, μέσα από την εμπειρία και τη γνώση θα μπορούσε να δημιουργηθεί ένας φορέας συμβούλων οι οποίοι θα μπορούσαν να είχαν αυτό το ρόλο. Αλλά δεν γίνεται αποκλεισμός. Αποκλεισμός δεν υπάρχει, δεν τίθενται κριτήρια».

Ερώτηση 8: Ποιοι είναι οι παράγοντες που επηρεάζουν τη συμμετοχή – ή μη – των πολιτών του Δήμου Τρικκαίων στη λήψη αποφάσεων;

Εδώ τονίστηκαν κυρίως ως αποτρεπτικοί παράγοντες η απογοήτευση από τη μη άμεση ανταπόκριση του Δήμου στην υλοποίηση κάποιων προτάσεων / επίλυση ορισμένων ζητημάτων, η έλλειψη εμπιστοσύνης στη δημόσια διοίκηση, οι γραφειοκρατικές διαδικασίες, και τα προβλήματα της καθημερινότητας. Ως βασικές ομάδες παραγόντων αναφέρθηκαν οι θεσμικοί, κοινωνικοί, οικονομικοί και ψυχολογικοί.

Ο **E.1** emphatically τονίζει το εξής:

«Θεωρώ ότι είναι η απογοήτευση των πολιτών από τη μη υλοποίηση προτάσεων. Και εδώ ακριβώς βρίσκεται η απάντηση για τη συμμετοχή: όσο περισσότερο λαμβάνονται υπόψη οι προτάσεις τους, τόσο θα συμμετέχουν στη διαμόρφωση πολιτικών για την πόλη».

Και ο **E.5** δίνει έμφαση στο ότι ο σημαντικότερος παράγοντας για τη μη συμμετοχή

«είναι η μη πίστη στην δυνατότητα της συλλογικής επεξεργασίας και της συλλογικής διεκδίκησης».

Ο Ε.2 συμφωνεί προσθέτοντας πως

«νομίζω πως είναι γενικότερα η έλλειψη εμπιστοσύνης και η αποστροφή των πολιτών από τα κοινά, όταν βλέπουν πράγματα τα οποία δεν τους γεμίζουν, τους απογοητεύουν, όταν βλέπουν μια δημόσια διοίκηση η οποία δεν ανταποκρίνεται».

Και σε αυτό ακριβώς έγινε προσπάθεια, αξιοποιώντας και έναν άλλο τρόπο, αυτόν της πολύ άμεσης επικοινωνίας του πολίτη με τον Δήμο, που αποτέλεσε αρχή του, με μια γραμμή εξυπηρέτησης του δημότη που διέθετε ένα εύκολο τηλεφωνικό νούμερο και με μια εφαρμογή, η λειτουργία της οποίας περιελάμβανε το γεγονός ότι ο δημότης μπορούσε να δηλώσει τα προβλήματα του και ο Δήμος προσπαθούσε να ιχνηλατήσει στα πρότυπα του ISO το ποιος παρέλαβε το αίτημα, ποιος το διαχειρίστηκε, πότε το διαχειρίστηκε και αν το αίτημα αυτό ικανοποιήθηκε ή όχι. Με τη συγκεκριμένη τηλεφωνική γραμμή έγινε προσπάθεια επανάκτησης της εμπιστοσύνης των πολιτών. Ωστόσο αν οι δημότες ενημερώσουν ή εκφράσουν την άποψή τους περισσότερες από μία φορά και αυτή τελικά δε ληφθεί υπόψη, είναι πολύ πιθανό να μην ξανασχοληθούν. Αντίθετα, αν νιώσουν ότι εισακούονται από την πόλη, τη Δημοτική Αρχή, και ότι αυτή λαμβάνει σοβαρά υπόψη της τις παρατηρήσεις τους, και αν δουν ότι πραγματοποιούνται όλα όσα έχουν προτείνει, τότε σίγουρα θα συμμετέχουν περισσότερο.

Άρα η απάθεια και η έλλειψη επικοινωνίας είναι προϊόντα έλλειψης εμπιστοσύνης. Όσο οι δημοτικές αρχές προσπαθούν περισσότερο να είναι κοντά στους πολίτες, να τους ακούν και να τους παίρνουν με το μέρος τους, τόσο περισσότερο αυτή η επικοινωνία είναι ζωντανή και βοηθάει στον κοινό σχεδιασμό έργων και στις μικρές και στις μεγαλύτερες κοινωνίες. Αυτό το οποίο πραγματικά πρέπει να γίνει και για το οποίο πρέπει να εντείνουν τις προσπάθειές τους οι δημοτικές αρχές είναι να ενεργοποιούν κάθε υγιές, δημιουργικό κέντρο των κοινωνιών τους.

Με παραπλήσιο τρόπο απάντησε στην εν λόγω ερώτηση και ο **Ε.10**.

Ο **Ε.8** απαντά, θα έλεγε κανείς, με μεγαλύτερη αυστηρότητα στην εν λόγω ερώτηση αναλύοντας τους παράγοντες μη συμμετοχής των πολιτών λέγοντας πως οι παράγοντες που δεν ευνοούν τη συμμετοχικότητα των πολιτών είναι κοινωνικοί. Βέβαια, υπάρχει έμμεση συμμετοχή, η οποία όμως αγγίζει τα όρια της κριτικής, συγκεκριμένα της σκληρής κριτικής, από την οποία δεν απέχει πολλές φορές η

συμμετοχή στην απαξίωση των έργων που πραγματοποιείται στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Δηλαδή, ο «τηλε-εισαγγελέας», ή ο «εισαγγελέας των μέσων κοινωνικής δικτύωσης», είναι ένα φαινόμενο που άρχισε πια να εμφανίζεται και να παίρνει μερίδιο από τη δημιουργική συμμετοχή. Εκεί που θα έπρεπε να υπάρχουν προτάσεις, συμμετοχικότητα και ένας καλός διάλογος για να προωθήσει διάφορα ζητήματα, υπάρχει η αυστηρή, μη δημιουργική, υπερβολική και κακοπροαίρετη κριτική.

Ο Ε.3 από την πλευρά του συζητά πως η καθημερινότητα και τα προβλήματα αυτής είναι παράγοντες που επηρεάζουν τη συμμετοχή ή μη των πολιτών στη λήψη αποφάσεων. Δηλαδή, εάν ο πολίτης είναι ευχαριστημένος από τον τρόπο με τον οποίο η Δημοτική Αρχή έχει καταφέρει να κάνει την καθημερινότητα του πιο εύκολη, πιο φιλική, τότε αυτή γίνεται και περισσότερο συμμετοχική. Προβλήματα της καθημερινότητας δεν είναι μόνο, για παράδειγμα, οι λακκούβες, αλλά γενικότερα. Δηλαδή, όταν ένας πολίτης αντιλαμβάνεται ότι τα προβλήματά του κατά κάποιο τρόπο επιλύονται ή αντιμετωπίζονται ή τελούν υπό σωστή διαχείριση, τότε ακόμα και αν ένα πρόβλημα δεν έχει αντιμετωπιστεί ή η επίλυσή του δεν έχει ολοκληρωθεί, αντιλαμβάνεται την προσπάθεια που γίνεται, γεγονός που τον κάνει περισσότερο συμμετοχικό, ακόμα και αν αφορά την κατάθεση προτάσεων επίλυσης. Αλλά υπάρχουν και άνθρωποι που δεν ασχολούνται, καθώς για κάποιους είναι λιγοστός ο ελεύθερος χρόνος, γεγονός απαγορευτικό (για τη συμμετοχή τους).

Η Δημοτική Αρχή έχει καταφέρει όλα αυτά τα χρόνια λίγο πολύ, χωρίς να είναι κάτι απόλυτο, να προσεγγίσει οργανωμένες οντότητες, σωματεία, συλλόγους και κατηγορίες πολιτών, ενώ πολύ σημαντικό και χαρούμενο γεγονός είναι και η συμμετοχή πλέον και της νέας γενιάς, των μαθητών και των παιδιών. Γι' αυτό καθιερώθηκε και το Δημοτικό Συμβούλιο Νέων, για να συμβάλλει στην όλη κατάσταση.

Ο Ε.4 τονίζει:

«Η συμμετοχή των πολιτών στη λήψη αποφάσεων στους Δήμους επηρεάζεται από πολλούς παράγοντες, που σχετίζονται τόσο με την τοπική αυτοδιοίκηση όσο και με τα ίδια τα κοινωνικά και ατομικά χαρακτηριστικά των πολιτών. Οι βασικοί παράγοντες διακρίνονται σε θεσμικούς, κοινωνικούς, οικονομικούς και

ψυχολογικούς».

Σε ό,τι αφορά τους *θεσμικούς παράγοντες*, υπάρχουν και θετικοί και αρνητικοί. Στους θετικούς περιλαμβάνονται η διαφάνεια και αξιοπιστία του Δήμου, καθώς ό αν οι πολίτες πιστεύουν ότι οι διαδικασίες είναι διαφανείς και δίκαιες, συμμετέχουν περισσότερο, η ύπαρξη εργαλείων όπως η Διαύγεια και οι δημόσιες διαβουλεύσεις που ενισχύουν τη συμμετοχή, η ύπαρξη καναλιών συμμετοχής, καθώς αν υπάρχουν ευέλικτοι και προσβάσιμοι τρόποι συμμετοχής (δια ζώσης, ηλεκτρονικά, μέσω Μ.Κ.Ο.), περισσότεροι πολίτες μπορούν να εμπλακούν. Τέλος, οι ψηφιακές πλατφόρμες μπορούν να μειώσουν εμπόδια φυσικής παρουσίας.

Στους αρνητικούς *θεσμικούς παράγοντες* περιλαμβάνονται η γραφειοκρατία και οι χρονοβόρες διαδικασίες, καθώς αν η συμμετοχή απαιτεί πολύπλοκες διαδικασίες, αποθαρρύνει τους πολίτες, και η έλλειψη ενημέρωσης, δεδομένου ότι πολλοί δημότες δε γνωρίζουν ότι μπορούν να συμμετέχουν ή πώς να το κάνουν.

Υπάρχουν επίσης και θετικοί και αρνητικοί *κοινωνικοί παράγοντες*. Οι θετικοί περιλαμβάνουν την κοινωνική συνοχή και την κουλτούρα συμμετοχής, όπου σε κοινότητες με έντονη παράδοση συλλογικότητας (π.χ. συνεταιρισμοί, πολιτιστικοί σύλλογοι), η συμμετοχή είναι υψηλότερη, και η ενεργοποίηση των Μ.Κ.Ο. και των τοπικών ομάδων, καθώς οι οργανωμένοι φορείς (Μ.Κ.Ο., επιμελητήρια, ενώσεις πολιτών) βοηθούν στη συμμετοχή περισσότερων ατόμων. Οι αρνητικοί περιλαμβάνουν την έλλειψη εμπιστοσύνης στην τοπική αυτοδιοίκηση, καθώς κάποιοι πολίτες νιώθουν ότι οι απόψεις τους δε λαμβάνονται υπόψη και σταματούν να συμμετέχουν, και οι ανισότητες και ο κοινωνικός αποκλεισμός, καθώς οι ευάλωτες ομάδες (ηλικιωμένοι, μετανάστες, άτομα με αναπηρία) αντιμετωπίζουν εμπόδια πρόσβασης και αποκλείονται συχνά από τη διαδικασία. Με τη συγκεκριμένη απάντηση συμφωνεί κυρίως και ο **Ε.9**.

Στους *οικονομικούς παράγοντες*, συγκαταλέγονται θετικοί όπως η χρηματοδότηση συμμετοχικών διαδικασιών, καθώς όταν Δήμος επενδύει σε εκπαίδευση, ενημέρωση και υποστήριξη συμμετοχικών δράσεων, η συμμετοχή αυξάνεται, και αρνητικοί, όπως το χαμηλό εισόδημα και οι κοινωνικές προτεραιότητες, στο πλαίσιο των οποίων οι πολίτες με οικονομικά προβλήματα συχνά δίνουν προτεραιότητα στην επιβίωση και

όχι στη συμμετοχή στα κοινά, αισθανόμενοι ότι δεν υποστηρίζουν τις ανάγκες τους και δεν βλέπουν λόγο για να συμμετάσχουν.

Τέλος, υπάρχουν και *ψυχολογικοί παράγοντες*, εκ των οποίων οι θετικοί είναι η εμπειρία και το προσωπικό ενδιαφέρον, καθώς όσοι έχουν προηγούμενη θετική εμπειρία συμμετοχής (π.χ. σε μια πετυχημένη διαβούλευση) είναι πιθανότερο να συμμετέχουν ξανά, ενώ οι αρνητικοί περιλαμβάνουν την αίσθηση ανικανότητας, δηλαδή το γεγονός ότι αν οι πολίτες πιστεύουν ότι η γνώμη τους δε θα αλλάξει τίποτα, αποθαρρύνονται, το οποίο απαντά συχνά σε περιπτώσεις όπου οι αποφάσεις φαίνονται προκαθορισμένες, και η αδιαφορία και η έλλειψη χρόνου, καθώς πολλοί πολίτες δε δίνουν προτεραιότητα στα κοινά, είτε λόγω έλλειψης χρόνου είτε λόγω αδιαφορίας.

Από την παραπάνω ανάλυση συμπεραίνει κανείς ότι η συμμετοχή των πολιτών στη λήψη αποφάσεων εξαρτάται από την ενημέρωση, τη δυνατότητα ουσιαστικής επιρροής, τη διαφάνεια και την κοινωνική κουλτούρα. Οπότε για να ενισχυθεί η συμμετοχή, οι Δήμοι, και εν προκειμένω ο Δήμος Τρικκαίων, πρέπει να ενισχύσουν τη διαφάνεια και τη λογοδοσία, διευκολύνουν τη συμμετοχή μέσω ψηφιακών και φυσικών μέσων, δώσουν κίνητρα σε διαφορετικές κοινωνικές ομάδες να συμμετάσχουν, δημιουργήσουν ένα περιβάλλον όπου οι πολίτες νιώθουν ότι η φωνή τους μετράει. Για όλα τα προαναφερθέντα υπερθεματίζει και ο **E.6**.

Τέλος, η **E.7**, αναφέρει πως είναι αρκετοί οι παράγοντες που καθορίζουν την ένταση και τη συμμετοχή των πολιτών. Πρωτίστως, θα πρέπει να υπάρχει ένα αίσθημα εμπιστοσύνης, οι πολίτες να πιστεύουν ότι η συμμετοχή τους θα έχει όφελος, αλλά και ότι θα εισακουστούν από τη δημοτική αρχή, και έτσι θα γίνουν πιο θετικοί. Επίσης, εξαρτάται από το πόσο εύκολο θεωρούν και πόση πρόσβαση έχουν σε όλες αυτές τις διαδικασίες, αν μπορούν να συμμετάσχουν και άμεσα με όλους στη Δημοτική Αρχή, αλλά και στις ψηφιακές πλατφόρμες. Εν κατακλείδι, η σωστή πληροφόρηση και ενημέρωση είναι παράγοντες που μπορούν να επηρεάσουν τη συμμετοχή ή μη. Δηλαδή, συνεχίζει η ίδια,

«όταν κάποιος έχει σωστή πληροφόρηση, θεωρεί ότι έχει ένα αίσθημα εμπιστοσύνης, ότι έχει εύκολη πρόσβαση ως προς όλους εμάς, όταν έχει και την

εμπειρία ως πολίτης, ως απλός ενεργός πολίτης και ξέρει ότι υπάρχει μια πολιτική σταθερότητα και στρατηγική συνεργασίας, θεωρώ ότι είναι πολύ πιο εύκολη η συμμετοχή των πολιτών για τη λήψη αποφάσεων».

Ερώτηση 9: *Η συμμετοχή – ή μη – των πολιτών του Δήμου Τρικκαίων στη λήψη αποφάσεων επηρεάζει τον Δήμο γενικότερα;*

Σε αυτήν την ερώτηση οι απαντήσεις των ερωτώμενων ήταν απόλυτα καταφατικές τη στιγμή που αμφότερες η συμμετοχή ή η μη συμμετοχή των πολιτών στη λήψη αποφάσεων έχουν μεγάλο αντίκτυπο στον Δήμο, αφού στην πρώτη περίπτωση ο τελευταίος γίνεται βιώσιμος και αποτελεσματικός και στη δεύτερη αναξιόπιστος και αδιαφανής.

Ο **E.1** αναφέρει χαρακτηριστικά:

«Βεβαίως, διότι η ανατροφοδότηση είναι αναγκαία, δίνει στοιχεία περισσότερα και φωτίζει πλευρές που ίσως ο Δήμος δε διέβλεψε. Ταυτόχρονα, προσφέρει και δεδομένα για την κατάσταση των πολιτών, τις ανάγκες και τα οράματά τους»,

με τον **E.9** να συμφωνεί ουσιαστικά απαντώντας παρεμφερώς.

Ο **E.2** αναφέρει πως είναι προφανές ότι η επίλυση των ανοικτών ζητημάτων δεν μπορεί να προχωρήσει χωρίς ηρεμία. Αντίθετα, η άμεση πρόοδος και η υλοποίηση πρωτοβουλιών απαιτούν μια κατάσταση που χαρακτηρίζεται από κοινωνική ηρεμία, συμμετοχή, ώστε να επιλύονται τα προβλήματα σε επίπεδο Δήμου, όχι όμως προβλήματα τα οποία προκύπτουν από κοινωνικές ομάδες, οι οποίες, δικαίως ή αδικώς, μπορούν να διαμαρτύρονται. Επομένως μια τέτοια συμμετοχική διαδικασία θεωρείται αυτονόητη και άκρως απαραίτητη. Ενώ, η **E.3** απαντά ενθουσιωδώς πως

«ναι! Τη θέλουμε τη συμμετοχή! Και επιδίωξή μας είναι να υπάρχει έτσι ώστε να έχουμε και εμείς μια πιο περισσότερο ολοκληρωμένη γνώμη για τον τρόπο τον οποίο διοικούμε, λειτουργούμε και για το ότι προγραμματίζουμε ενδεχομένως τι πρέπει να κάνουμε μελλοντικά ή τι θα έπρεπε ακόμα να κάνουμε».

Και ο **E.6** απαντά σχεδόν απόλυτα:

«Βέβαια! Είναι πάρα πολύ σημαντική η συμμετοχή των πολιτών στον Δήμο Τρικκαίων. Για μένα είναι η μέγιστη και βέλτιστη διαδικασία».

Με τον **E.5** να συμπληρώνει πως

«η οποιαδήποτε συλλογική κίνηση, δράση, διεκδίκηση, απαίτηση με όρους κινήματος, με όρους δηλαδή συλλογικών διαδικασιών, είναι κάτι το οποίο είναι επιδιωκόμενο, πρέπει να γίνει και θα έχει καλά αποτελέσματα με την έννοια ότι η σχετική πίεση που θα δημιουργείται θα δημιουργεί και προϋποθέσεις καλύτερων και πιο καλών λαϊκών βέλτιστων λύσεων».

Σε ανάλυσή του ο **E.4** τονίζει πως η συμμετοχή ή η απουσία των πολιτών από τη λήψη αποφάσεων έχει σημαντικό αντίκτυπο στον Δήμο, επηρεάζοντας τη διακυβέρνηση, την αποτελεσματικότητα των πολιτικών, την κοινωνική συνοχή και την ανάπτυξη της τοπικής κοινότητας. Όταν η συμμετοχή των πολιτών είναι ενεργή βελτιώνεται η ποιότητα των αποφάσεων. Όταν οι πολίτες εκφράζουν τις ανάγκες και τις προτάσεις τους, οι αποφάσεις του Δήμου ανταποκρίνονται καλύτερα στην πραγματικότητα της τοπικής κοινωνίας. Αποφεύγονται, επίσης, εσφαλμένες πολιτικές που δεν καλύπτουν τις πραγματικές προτεραιότητες των δημοτών. Ενισχύεται, ακόμη, η διαφάνεια και η λογοδοσία. Οι συμμετοχικές διαδικασίες αναγκάζουν τη Δημοτική Αρχή να λειτουργεί με μεγαλύτερη διαφάνεια και να λογοδοτεί για τις αποφάσεις της. Οι πολίτες μπορούν να παρακολουθούν τη διαχείριση πόρων, μειώνοντας τον κίνδυνο κακοδιαχείρισης ή διαφθοράς.

Επιπλέον, δημιουργείται πνεύμα συνεργασίας και κοινωνικής συνοχής. Όταν οι πολίτες συμμετέχουν, αναπτύσσουν αίσθημα συλλογικής ευθύνης, γεγονός που μειώνει τις κοινωνικές εντάσεις και ενισχύει τη συνεργασία μεταξύ διαφορετικών ομάδων (πολίτες, τοπικές επιχειρήσεις, Μ.Κ.Ο.). Οι αποφάσεις γίνονται πιο αποδεκτές, μειώνοντας τις αντιπαραθέσεις και τις αντιδράσεις. Τέλος, ενισχύεται η τοπική ανάπτυξη και η καινοτομία. Μέσα από τη συμμετοχή, προωθούνται νέες ιδέες για την τοπική οικονομία, την κοινωνική πολιτική και τη βιώσιμη ανάπτυξη. Οι

πολίτες και οι τοπικοί φορείς συμβάλλουν στην προσέλκυση χρηματοδοτήσεων και επενδύσεων, ενισχύοντας την τοπική οικονομία.

Από την άλλη, όταν οι πολίτες *δεν συμμετέχουν*, ο Δήμος λειτουργεί με μικρότερη αποτελεσματικότητα. Αν οι πολίτες δεν εμπλέκονται, οι αποφάσεις λαμβάνονται αποκλειστικά από τη Δημοτική Αρχή, χωρίς άμεση γνώση των αναγκών της τοπικής κοινωνίας. Αυτό, πιθανά θα οδηγήσει σε πολιτικές που δεν ανταποκρίνονται στις πραγματικές ανάγκες των δημοτών. Επίσης, αυξάνεται η δυσπιστία προς τη Δημοτική Αρχή. Η απουσία συμμετοχής ενισχύει το αίσθημα ότι οι αποφάσεις λαμβάνονται πίσω από κλειστές πόρτες. Οι πολίτες μπορεί να αισθάνονται παραγκωνισμένοι και να αναπτύσσουν δυσπιστία προς τη Δημοτική Διοίκηση. Επιπλέον, περιορίζεται η κοινωνική συνοχή και αυξάνονται οι συγκρούσεις. Όταν οι αποφάσεις δε λαμβάνουν υπόψη τις διαφορετικές απόψεις και ανάγκες, δημιουργούνται κοινωνικές αντιδράσεις (π.χ. αντιπαραθέσεις για έργα υποδομών, περιβαλλοντικές αποφάσεις). Ο Δήμος μπορεί να αντιμετωπίζει πολιτικές πιέσεις και διαμαρτυρίες, που καθυστερούν την υλοποίηση έργων. Τέλος, χάνονται ευκαιρίες χρηματοδότησης και ανάπτυξης. Οι Δήμοι που δεν ενσωματώνουν τη συμμετοχή των πολιτών στις στρατηγικές τους συχνά δυσκολεύονται να εξασφαλίσουν κονδύλια από ευρωπαϊκά και εθνικά προγράμματα που απαιτούν δημόσια διαβούλευση. Επιπλέον, χωρίς τη συνεργασία των τοπικών επιχειρήσεων και φορέων, η οικονομική ανάπτυξη του Δήμου παραμένει στάσιμη.

«Εν κατακλείδι, η συμμετοχή των πολιτών δεν είναι απλώς ένας τυπικός θεσμός είναι βασικός παράγοντας για τη λειτουργία ενός σύγχρονου και αποδοτικού Δήμου. Όταν οι δημότες εμπλέκονται, ο Δήμος γίνεται πιο αποτελεσματικός, διαφανής και βιώσιμος. Αντίθετα, η απουσία συμμετοχής οδηγεί σε αναποτελεσματικές πολιτικές, δυσπιστία και κοινωνική αποξένωση».

Επομένως, για να ενισχυθεί η συμμετοχή, ο Δήμος Τρικκαίων θα πρέπει να ενημερώνει συστηματικά τους πολίτες του για τις δυνατότητες εμπλοκής τους, να δημιουργεί ευέλικτες και εύκολα προσβάσιμες διαδικασίες συμμετοχής (δια ζώσης & ψηφιακά) και, τέλος, να διασφαλίζει ότι οι απόψεις των πολιτών έχουν πραγματικό αντίκτυπο στις αποφάσεις.

Η Ε.7 υπογραμμίζει ρητά πως η συμμετοχή ή μη των πολιτών στη λήψη αποφάσεων επηρεάζει τον Δήμο. Όταν οι πολίτες συμμετέχουν ενεργά, φαίνεται ότι οι αποφάσεις λαμβάνονται με βάση τις πραγματικές ανάγκες και τις επιθυμίες όλου του Δήμου. Όταν οι πολίτες νιώθουν ότι οι απόψεις τους εισακούονται, όπως προαναφέρθηκε, και μπορεί να επηρεάζουν τις αποφάσεις μιας Δημοτικής Αρχής, σίγουρα αυτό ενισχύει αυτό το αίσθημα εμπιστοσύνης, διαφάνειας και αλληλεγγύης και μεταξύ των αιρετών, δηλαδή του Δημάρχου και της Δημοτικής Αρχής, και των πολιτών. Σίγουρα η ενεργή συμμετοχή των πολιτών είναι πάντα επιθυμητή, καθώς πρέπει και αυτοί να ενημερώνονται, δεδομένου ότι όλοι οι αιρετοί σε μια Δημοτική Αρχή δεν μπορούν να γνωρίζουν όλα τα προβλήματα, όλους τους προβληματισμούς που υπάρχουν από το τελευταίο, το πιο απομακρυσμένο χωριό μέχρι το κέντρο της πόλης. Επίσης, πρέπει να ενημερώνονται και για τον τρόπο επίλυσης των ζητημάτων της καθημερινότητας, γιατί κατά κύριο λόγο εκεί χρειάζεται η συμμετοχή των πολιτών, εκτός των μεγάλων έργων και των λοιπών αποφάσεων που πρέπει να πάρει ένας δήμος. Βέβαια, η επίλυση των μικρών καθημερινών ζητημάτων εξαρτάται και από τους πολίτες, καθώς οι πολίτες που συμμετέχουν ενεργά συμβάλλουν καλύτερα σε ορισμένες περιπτώσεις λήψης αποφάσεων.

Αντίθετα, η μη συμμετοχή των πολιτών μπορεί να έχει γενικότερα και αρνητικές συνέπειες. Δηλαδή, μπορεί να δημιουργεί ένα αίσθημα απογοήτευσης και έλλειψης εμπιστοσύνης. Γενικώς, όμως, η συμμετοχή των πολιτών είναι καθοριστικής σημασίας για την εύρυθμη λειτουργία ενός Δήμου και για την ανάπτυξη μιας κοινότητας που θα μπορεί να ανταποκρίνεται στις ανάγκες και στις προσδοκίες όλων των πολιτών.

Τέλος, ο Ε.8 απαντά:

«Μπορεί να μην τον επηρεάζει γιατί είναι έτσι δομημένο το σύστημα από τις τελικές αποφάσεις και ό,τι θα γίνει, γίνεται μέσα από τα συλλογικά όργανα, το Δημοτικό Συμβούλιο και τις αντίστοιχες επιτροπές, αλλά θα έπρεπε να τον επηρεάζει».

Ενώ ο Ε.10 τονίζει ότι

«η ενεργή συμμετοχή των δημοτών είναι καθοριστική για την ανάπτυξη και την εξέλιξη του Δήμου. Όταν οι πολίτες εμπλέκονται στη λήψη αποφάσεων, δημιουργείται ένα περιβάλλον ομοφωνίας και συνεργασίας που καθοδηγεί τη μελλοντική πορεία της πόλης, διαμορφώνοντας ένα κοινωνικό σύνολο που ανταποκρίνεται στις ανάγκες και τα όνειρα όλων».

4.2.3 Ερευνητικό ερώτημα 3ο

Ο Δήμος Τρικκαίων δίνει κίνητρα και ολοκληρωμένη πληροφόρηση στους πολίτες για τη συμμετοχή τους στη λήψη των αποφάσεων;

Οι ερωτήσεις στις οποίες κλήθηκαν να απαντήσουν οι συμμετέχοντες στη συνέντευξη και που νοηματοδοτούν την απάντηση στο συγκεκριμένο ερευνητικό ερώτημα είναι οι 4, 5 και 7 του Οδηγού Συνέντευξης.

Ερώτηση 4: *Η πληροφορία διαμοιράζεται ισότιμα σε όλα τα εμπλεκόμενα μέρη στη συμμετοχική διαδικασία λήψης απόφασης;*

Οι ερωτώμενοι απάντησαν καταφατικά και πως αυτό αποτελεί αναγκαιότητα διαφορετικά θα γινόταν διακρίσεις και ο χαρακτήρας της δεν θα ήταν αντιπροσωπευτικός. Βέβαια, τόνισαν πως ο διαμοιρασμός της πληροφορίας επιτυγχάνεται ευκολότερα και πιο άμεσα μέσω του Διαδικτύου και των Κοινωνικών Μέσων Δικτύωσης, οπότε οι πολίτες που αγνοούν τη χρήση τους ή δυσκολεύονται πολύ, αργούν να γίνουν κοινωνοί της πληροφορίας.

Ο Ε.1 δηλώνει πως

«είναι ικανή και αναγκαία συνθήκη η ισότητα αυτή, διότι σε διαφορετική περίπτωση θα υφίστανται διακρίσεις».

Ενώ οι **Ε.3** και **Ε.9** συμφωνώντας απαντούν πως

«φυσικά και μοιράζεται ισότιμα σε όλους. Σε διαφορετική περίπτωση δεν θα είχε και αντιπροσωπευτικό χαρακτήρα και το αποτέλεσμα δεν θα ήταν και

ικανοποιητικό».

Με τον **E.5** να προσθέτει πως

«[η πληροφορία] διαμοιράζεται ισότιμα σε όλα τα εμπλεκόμενα μέρη, μόνο από την κλασική μέθοδο της ανάρτησης των αποφάσεων σε συγκεκριμένες διαδικασίες, όπως είναι η Διαύγεια και ό,τι υπάρχει σε μέσα μαζικής επικοινωνίας».

Ο **E.2** αναφέρει πως αντικειμενικά, οι άνθρωποι οι οποίοι χρησιμοποιούν σύγχρονα μέσα (διαδίκτυο, Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης) έχουν ένα πλεονέκτημα γιατί όντως δεν υπάρχει μόνο μία πλατφόρμα την οποία μπορεί κανείς να χρησιμοποιήσει για να έχει άμεση πρόσβαση στην πληροφορία. Ζώντας πλέον σε μια κοινωνία της πληροφορίας, σε μια κοινωνία όπου αναμφισβήτητα οι πληροφορίες διαχέονται πάρα πολύ γρήγορα, θα ήταν ευχής έργον να υπήρχε κι άλλος τρόπος διαμοιρασμού της πληροφορίας, διαφορετικά δεν είναι εύκολο. Συνεπώς, χρειάζεται προσπάθεια με όλους τους διαθέσιμους τρόπους για την ανάπτυξη μιας σχέσης εμπιστοσύνης.

Από την πλευρά του ο **E.4** τονίζει πως ιδανικά, η πληροφορία θα έπρεπε να διαμοιράζεται ισότιμα σε όλα τα εμπλεκόμενα μέρη στη συμμετοχική διαδικασία λήψης απόφασης. Ωστόσο, στην πράξη, αυτό δεν συμβαίνει πάντα για διάφορους λόγους. Η πληροφορία διαμοιράζεται ισότιμα όταν ισχύουν ορισμένοι παράγοντες, στους οποίους συγκαταλέγεται, αρχικά, η διαφάνεια μέσω των επίσημων καναλιών επικοινωνίας. Η χρήση της διαδικτυακής πλατφόρμας διαβούλευσης διασφαλίζει ότι η πληροφόρηση είναι προσβάσιμη σε όλους τους stakeholders. Οι αποφάσεις και τα πρακτικά των συνεδριάσεων δημοσιεύονται σε δημόσια προσβάσιμες βάσεις δεδομένων (π.χ. Διαύγεια). Σημαντικές είναι επίσης οι διαβουλεύσεις και οι ανοιχτές συνεδριάσεις. Σε συμμετοχικές διαδικασίες, όπως η Δημοτική Επιτροπή Διαβούλευσης, όλοι οι συμμετέχοντες λαμβάνουν τις ίδιες πληροφορίες πριν από τις συνεδριάσεις. Τέλος, στον Δήμο οργανώνονται δημόσιες ενημερωτικές εκδηλώσεις, ώστε οι πολίτες να έχουν πρόσβαση στις ίδιες πληροφορίες με τους θεσμικούς φορείς. Αντίθετα, η πληροφορία δεν διαμοιράζεται ισότιμα, πρώτον, όταν υπάρχουν ανισότητες στην πρόσβαση στην πληροφορία, καθώς ορισμένα εμπλεκόμενα μέρη (π.χ. μεγάλες επιχειρήσεις, σωματεία) έχουν άμεση πρόσβαση στους αιρετούς και τις

υπηρεσίες του Δήμου, σε αντίθεση με τους απλούς πολίτες ή μικρότερες ομάδες. Δεύτερον, όταν οι πληροφορίες κάποιες φορές πιθανόν διακινούνται μέσα από άτυπα δίκτυα εξουσίας, αφήνοντας εκτός συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες. Τρίτον, όταν υπάρχουν καθυστερήσεις στη διάχυση της πληροφορίας. Η υπερβολική γραφειοκρατία και οι περίπλοκες διαδικασίες καθιστούν δύσκολη την πρόσβαση σε κρίσιμα δεδομένα. Τέταρτον, όταν υπάρχει ψηφιακό χάσμα και χαμηλή συμμετοχή, καθώς αν και οι πληροφορίες μπορεί να είναι διαθέσιμες σε διαδικτυακές πλατφόρμες, δεν έχουν όλοι οι πολίτες την ίδια ψηφιακή επάρκεια ή πρόσβαση στο διαδίκτυο. Τέλος, όταν υπάρχουν κάποιες ομάδες, όπως ηλικιωμένοι ή άτομα με χαμηλότερο μορφωτικό επίπεδο, που μπορεί να αποκλείονται πρακτικά από τη διαδικασία.

«Συμπερασματικά, επομένως, η ισότιμη διανομή της πληροφορίας στη συμμετοχική λήψη αποφάσεων εξαρτάται από τον βαθμό διαφάνειας και προσβασιμότητας που επιδιώκει ο κάθε Δήμος. Παρόλο που υπάρχουν θετικά παραδείγματα, παραμένουν προκλήσεις όπως η άνιση πρόσβαση και το ψηφιακό χάσμα, που επηρεάζουν την ποιότητα της συμμετοχής των πολιτών».

Ο Ε. 6 (με τον Ε.10 να δίνει μια παρεμφερή απάντηση) μοιραζόμενος ανοιχτά τις σκέψεις του επί του θέματος τονίζει πως η αλήθεια είναι ότι μέσω της χρήσης του διαδικτύου συνήθως συμμετέχουν άνθρωποι οι οποίοι μπορούν και έχουν δυνατότητα να παρακολουθήσουν το διαδίκτυο, δηλαδή ηλικιακά νέα άτομα ή άτομα τα οποία ξέρουν να το χρησιμοποιούν πάρα πολύ καλά. Δεν είναι ωστόσο σαφής η πλήρης εικόνα καθώς ο Δήμος διαθέτει και πάρα πολλά χωριά, ενώ υπάρχουν δημότες που βρίσκονται σε μεγαλύτερες ηλικίες, κυρίως στα χωριά του, δημιουργώντας ένα ζήτημα το οποίο πρέπει να αντιμετωπιστεί. Το ζήτημα αυτό αφορά το κατά πόσον αυτοί οι άνθρωποι που ανήκουν στον Δήμο Τρικκαίων λαμβάνουν ισότιμα την πληροφορία με αυτούς που κατοικούν στο κέντρο της πόλης ή με νέους ανθρώπους οι οποίοι μπορούν και παρακολουθούν τις διαδικασίες μέσω του διαδικτύου. Αναφέρει ακόμη ότι ίσως πρέπει να υπάρξει μια διαδικασία εκπαίδευσης τόσο των Προέδρων όσο και των φορέων που βρίσκονται στα χωριά, για να μπορέσουν να αναδείξουν αυτή τη διαδικασία, η οποία δεν μπορεί να αλλάξει, γιατί υπάρχει πλέον εξάρτηση από την εξέλιξη της τεχνολογίας.

Η Ε.7 υπογραμμίζει πως η πληροφορία διαμοιράζεται ισότιμα στον Δήμο Τρικκαίων

σε όλα τα εμπλεκόμενα μέρη, εφαρμόζοντας διάφορες πρακτικές, στις οποίες περιλαμβάνονται κάποιες διαδικτυακές πλατφόρμες, επίσημοι πίνακες ανακοινώσεων και τα τοπικά μέσα ενημέρωσης, απ' όπου οι πολίτες μπορούν να ενημερώνονται άμεσα με δελτία τύπου. Ο Δήμος συνεχίζει να ενισχύει όλη αυτήν την κατάσταση και επιθυμεί αυτόν τον διαμοιρασμό σε όλους τους πολίτες του. Με όλες αυτές τις διαδικασίες, ο Δήμος εξασφαλίζει ότι όντως υπάρχει ίση δυνατότητα πρόσβασης των πολιτών στις πληροφορίες και πλήρους συμμετοχής τους σε οποιαδήποτε διαδικασία θέλουν, είτε αφορά τη λήψη αποφάσεων είτε την πληροφόρηση με τον κατάλληλο τρόπο.

Και ο **E.8** συμφωνεί τονίζοντας πως τα δεδομένα είναι ανοιχτά (*open data*), πως υπάρχουν πληροφορίες διαθέσιμες σε όλους, τίποτα κρυφό. Όταν υπάρχει μια θεματολογία προς συζήτηση, όλοι οι συμμετέχοντες θα πρέπει να έχουν κοινές πληροφορίες. Η πληροφόρηση παρέχεται χωρίς να αποκρύπτεται κάτι, και αν ζητηθεί, θα δοθεί, ενώ αν χρειαστούν ακόμη περισσότερες πληροφορίες, οι υπηρεσίες είναι πάντα στη διάθεση των πολιτών ή των εμπλεκόμενων φορέων για να τις παράσχουν, καθώς υπάρχουν και ορισμένα θέματα τα οποία δεν είναι γνωστά σε όλους τους ανθρώπους και πιθανόν τότε να χρειάζεται μια επιπλέον ενημέρωση για να υπάρχει ένα πιο καθαρό τοπίο.

Ερώτηση 5: *Λαμβάνει ο Δήμος Τρικκαίων feedback (ανατροφοδότηση) από τους πολίτες του και πως το διαχειρίζεται; Οι τυχόν προτάσεις εισακούονται / λαμβάνονται υπόψη; Αν ναι με ποιόν μηχανισμό;*

Οι ερωτώμενοι με τις απαντήσεις τους τόνισαν ότι ο Δήμος Τρικκαίων αποτέλεσε μια από τις πρώτες «έξυπνες» / ψηφιακές πόλεις και χρησιμοποιεί διάφορους τρόπους επικοινωνίας με τους πολίτες του, όπως οι δημόσιες διαβουλεύσεις, οι ψηφιακές πλατφόρμες καθώς και το κέντρο εξυπηρέτησης πολιτών. Επιπρόσθετα, πολλοί ερωτώμενοι αναφέρθηκαν και στην ύπαρξη του τηλεφωνικού κέντρου 20.000.

Ειδικότερα, ο **E.1** απαντά λέγοντας:

«Λαμβάνει, είτε μέσω του Γραφείου Εξυπηρέτησης Αιτημάτων Πολιτών είτε μέσω των σχολιασμών στα social media, είτε με αυτοπρόσωπη παρουσία, είτε

με επιστολές – αιτήματα».

Ουσιαστικά, όλα τα διαθέσιμα κανάλια επικοινωνίας είναι ανοιχτά για τους πολίτες και με τον τρόπο αυτόν συζητούνται ξανά ή προκύπτουν πιθανές βελτιώσεις σε έργα, δράσεις και πρωτοβουλίες.

Ο **E.2** αναφέρει πως σε μια μικρή επαρχιακή πόλη όπως τα Τρίκαλα υπάρχει η ροπή στα social media που πραγματικά, παρά τις δυσκολίες που επιφέρουν, αποτελούν ελκυστικό τρόπο λήψης feedback (ανατροφοδότησης). Το μικρό μέγεθος της πόλης επιτρέπει την εύκολη γνώση του τι συμβαίνει και μπορεί η ανατροφοδότηση να επιτευχθεί με επιστολές και email, μέσα που χρησιμοποιούν πολύ συχνά οι πολίτες.

Ο **E.4** (με τον **E.10** να απαντά στο ίδιο ύφος) τονίζει πως ο Δήμος λαμβάνει feedback (ανατροφοδότηση) από τους πολίτες μέσω διαφόρων μηχανισμών. Ο τρόπος διαχείρισής του και το αν οι προτάσεις λαμβάνονται υπόψη εξαρτάται από τη διαθεσιμότητα πόρων και τη γενική κουλτούρα συμμετοχής. Και ο Δήμος διαχειρίζεται την ανατροφοδότηση με άμεση ανταπόκριση σε καθημερινά ζητήματα.

Και συμπληρώνει ότι

«για παράδειγμα, στα πρακτικά προβλήματα (π.χ. βλάβες, καθαριότητα), ο Δήμος έχει πιο γρήγορη ανταπόκριση μέσω της ηλεκτρονικής εφαρμογής και του τηλεφωνικού κέντρου 20.000».

Το ίδιο επιβεβαιώνουν οι **E.6** και **E. 9** καθώς και η **E.3**, συμπληρώνοντας πως

«έχουμε [σαν Δήμος] έναν πιο safe, ναι, πιο ασφαλή μηχανισμό που είναι το 20.000, όπου μέσω αυτού έρχονται τα αιτήματα των πολιτών και υπάρχει feedback από την ίδια υπηρεσία όταν ένα αίτημα φαίνεται ότι έχει κλείσει για τον πολίτη, για επιβεβαίωση».

Συνεχίζοντας, ο **E.4**, αναφέρει πως ο Δήμος στοχεύει στη συμπερίληψη προτάσεων σε στρατηγικές αποφάσεις. Σε αρκετές περιπτώσεις, οι προτάσεις των πολιτών ενσωματώνονται σε τοπικά σχέδια ανάπτυξης ή δράσεις κοινωνικής πολιτικής.

Ωστόσο, η εφαρμογή τους δεν είναι πάντα άμεση λόγω γραφειοκρατικών ή οικονομικών περιορισμών. Βέβαια, υπάρχει έλλειψη δομημένου μηχανισμού αξιολόγησης feedback. Παρά την ύπαρξη καναλιών επικοινωνίας, δεν υπάρχει επαρκής μηχανισμός που να διασφαλίζει ότι οι προτάσεις των πολιτών εξετάζονται συστηματικά και γρήγορα. Επιπλέον, σε κάποιες περιπτώσεις, το feedback καθυστερεί να ενσωματωθεί κυρίως λόγω έλλειψης πόρων.

Οπότε, η ανατροφοδότηση από τους πολίτες λαμβάνεται μέσω πολλαπλών καναλιών, αλλά η αποτελεσματικότητα της διαχείρισής της ποικίλλει. Ενώ ο Δήμος ανταποκρίνεται πιο γρήγορα σε καθημερινά αιτήματα, οι πιο στρατηγικές προτάσεις συχνά αντιμετωπίζουν καθυστερήσεις ή δεν ενσωματώνονται λόγω θεσμικών και οικονομικών εμποδίων. Για να βελτιωθεί η κατάσταση, θα ήταν χρήσιμη η καθιέρωση ενός πιο αποτελεσματικού και μετρήσιμου συστήματος αξιολόγησης των προτάσεων των πολιτών.

Σαν παράδειγμα υπερθεμάτισης της συγκεκριμένης παρατήρησης, ο **E.5** αναφέρει το εξής παράδειγμα, πως πριν χρόνια, υπήρχε μια απαίτηση του κόσμου για την αντιπλημμυρική θωράκιση της πόλης, καθώς ήταν ένα ζήτημα για το οποίο για χρόνια δεν υπήρχε αισιοδοξία. Ωστόσο, η εκάστοτε Δημοτική Αρχή δεν το λάμβανε ουσιαστικά υπόψη της, υπό την έννοια ότι ήταν γνωστό πρόβλημα, αλλά δε γινόταν καμία προσπάθεια να υιοθετηθεί έστω και ένα κομμάτι των προβληματισμών, οι οποίοι τελικά επιβεβαιώθηκαν με το πλημμύρισμα τόσο του κέντρου της πόλης όσο και μεγάλων περιοχών του Δήμου. Λοιπόν, θεωρώντας ότι το ζήτημα υποβαθμίστηκε σε επίπεδο διοίκησης, η τρέχουσα Δημοτική Αρχή προώθησε ως αναγκαιότητα την υλοποίηση βασικών έργων υποδομών για την αντιπλημμυρική θωράκιση της πόλης, τα οποία αν και έπρεπε να πραγματοποιηθούν άμεσα, δεν πραγματοποιήθηκαν ποτέ, γιατί ακριβώς δεν είχαν ιεραρχηθεί ποτέ από τη διοίκηση ως πρωτεύουσας, ύψιστης σημασίας ενέργειες.

Τέλος, η **E.7** αναφέρει πως ο Δήμος Τρικκαίων εφαρμόζει διάφορους μηχανισμούς για τη συλλογή των απόψεων των πολιτών, τόσο μέσω της άμεσης επαφής αλλά και ψηφιακά. Άλλωστε, ο εν λόγω Δήμος ήταν από τις πρώτες ψηφιακές πόλεις και έχει κατά κάποιον τρόπο θεσπίσει διάφορους τρόπους επικοινωνίας, δημόσιες διαβουλεύσεις, ψηφιακές πλατφόρμες και το κέντρο εξυπηρέτησης των πολιτών, όπου εκεί οι πολίτες μπορούν να καταθέσουν τις προτάσεις, τα σχόλιά τους, κ.λπ.

Ενώ, ο **E.8** συμφωνεί μεν αλλά δεν είναι ιδιαίτερα σίγουρος ότι ο εν λόγω τομέας έχει αναπτυχθεί τόσο όσο θα έπρεπε, και ότι η ανατροφοδότηση φιλτράρεται με τον καλύτερο δυνατό τρόπο ώστε να γυρνά με θετικό πρόσημο στους πολίτες του Δήμου.

Ερώτηση 7: *Γίνεται προσπάθεια από πλευράς Δήμου Τρικκαίων να κατανεμηθούν πόροι σε διαφορετικά projects, για διαφορετικούς σκοπούς, με συμμετοχή διαφορετικών φορέων και παραγόντων, λαμβάνοντας υπόψη τις ανάγκες και τις προσδοκίες των πολιτών;*

Οι ερωτώμενοι εστίασαν στο γεγονός ότι κάτι τέτοιο δεν είναι πάντα εφικτό καθότι οι πολίτες δεν έχουν τη γνώση και όλα τα δεδομένα για πλήρη συμμετοχή και λήψη αποφάσεων αναφορικά με τα projects, δεύτερον, οι χρηματοδοτήσεις από το κράτος ή την ΕΕ είναι ελάχιστες και για συγκεκριμένο σκοπό, τρίτον, υπάρχει αναγκαιότητα προτεραιοποίησης των ελλείψεων και αναγκών εντός Δήμου και τέταρτον πρέπει πρώτα να αποπληρώνονται οι οικονομικές υποχρεώσεις του Δήμου και μετά να γίνονται επενδύσεις σε κάποια projects.

Ο **E.1** απαντά πως πρόκειται για μια ευκαία κατάσταση, καθώς τα χρηματοδοτικά εργαλεία και προγράμματα του κράτους ή της ΕΕ διαθέτουν συγκεκριμένο πλαίσιο αλλά και περιορισμούς. Όμως, αν μια πρόταση δεν είναι δυνατόν να υλοποιηθεί άμεσα, αυτή παραμένει ως ιδέα και πρόταση στον Δήμο, προκειμένου και σε συνδυασμό με την οραματική πολιτική που ασκεί η Δημοτική Αρχή να μπορέσει να γίνει πραγματικότητα σε επόμενο διάστημα.

Ενώ ο **E.5** απαντά ξεκάθαρα πως

«δεν το έχω υπόψη μου αυτό. Μέχρι τώρα δεν νομίζω ότι υπάρχει κάποια τέτοιου είδους χρηματοδότηση σε αυτά τα ζητήματα».

Ο **E.2** υποστήριξε ότι

«θα είχε πολύ ενδιαφέρον ένα τέτοιο project συμμετοχικού προϋπολογισμού, αλλά δεν είμαι σίγουρος ότι πρακτικά θα μπορούσε να δουλέψει γιατί οι πολίτες

δεν έχουν στο μυαλό τους όλα αυτά τα δεδομένα της κατάρτισης ενός προϋπολογισμού ή ενός τεχνικού προγράμματος».

Από την άλλη, κάθε χρόνο ένα τεχνικό πρόγραμμα διαμορφωνόταν εμμέσως με παρόμοιο τρόπο, δηλαδή για παράδειγμα, γνωστοποιούνταν στον Δήμο οι ανάγκες των σχολείων ή των συνοικισμών ή των χωριών και ο Δήμος, με γνώμονα και το πολιτικό κριτήριο, προσπαθούσε να τις σταθεροποιήσει και να τις αξιολογήσει, αλλά και να κάνει την καλύτερη δυνατή χρήση των διαθέσιμων χρηματικών πόρων, διαμοιράζοντάς τους στους τομείς τις πρόνοιας, του πολιτισμού και των υποδομών. Όμως, οι περισσότερες ή όλες αυτές οι πρωτοβουλίες δεν προέκυπταν από μόνο πρωτοβουλία του Δημάρχου ή των Αντιδημάρχων, αλλά και από τις ανάγκες που γνωστοποιούνταν με διάφορους τρόπους στη Δημοτική Αρχή. Προφανώς, είναι αναμενόμενη η ύπαρξη και πιο σύγχρονων εργαλείων, αλλά είναι αναμφισβήτητο ότι σε μικρές κοινωνίες κάθε πολίτης θεωρεί μείζον ένα θέμα που απασχολεί, για παράδειγμα, τη γειτονιά του ή το σχολείο του παιδιού του, χωρίς να έχει πρόσβαση στην ολότητα και τη μεγάλη εικόνα των πραγματικών αναγκών που υπάρχουν σε μια πόλη. Ο ίδιος ολοκληρώνει με ένα παράδειγμα:

«Πιθανώς, η έλλειψη τουαλετών σε ένα σχολείο να προτεραιοποιείται από τους γονείς των παιδιών ως μείζον θέμα αλλά μπορεί να υπάρχει ένα άλλο σχολείο, στο οποίο, ας πούμε, η θέρμανση να πρέπει οπωσδήποτε να αλλαχθεί, οπότε θα πρέπει να προτεραιοποιήσουμε κάτι άλλο, πολύ σημαντικότερο».

Η Ε.3 αναφέρει με τη σειρά της πως οι όποιες ανάγκες λαμβάνονται υπόψη καταρχήν από την ψήφιση του προϋπολογισμού για το επόμενο έτος, δηλαδή στο κάθε τέλος της χρονιάς και με βάση την υπάρχουσα εμπειρία και τα όποια αιτήματα προκύπτουν κατά τη διάρκεια του έτους, τα οποία αποτελούν ανάγκες των πολιτών για συγκεκριμένες παρεμβάσεις, όπως ενδεχομένως η ενίσχυση συγκεκριμένων δομών του Δήμου που αφορούν την κοινωνική μέριμνα. Μετά τη συμπερίληψή τους κατά την ψήφιση του προϋπολογισμού, πραγματοποιείται η κατανομή τους σε αντίστοιχους κωδικούς έτσι ώστε να υλοποιηθεί το πρόγραμμα της επόμενης χρονιάς, πάντα σε συμφωνία με τα παρεχόμενα κονδύλια και τους διαθέσιμους πόρους. Έπειτα, υπάρχει και η δυνατότητα των αναμορφώσεων, δηλαδή σε περίπτωση αστοχίας ή αποτυχίας μιας μέτρησης πραγματοποιείται αναμόρφωση, με την αύξηση σε συγκεκριμένο

κωδικό που φέρει μείωση σε ένα άλλον και το αντίστροφο. Όλα τα δεδομένα λαμβάνονται υπόψη, συμπεριλαμβανομένου του feedback (ανατροφοδότηση) των πολιτών της κοινωνίας.

Άλλωστε, ο στόχος της Δημοτικής Αρχής είναι να διασφαλίζει κάθε φορά τη βιωσιμότητα, τη λειτουργικότητα και την ανάπτυξη ενός Δήμου που θα είναι φιλικός προς τον πολίτη, αλλά πάντα με γνώμονα την οικονομική πτυχή.

Ο Ε.4 υποστηρίζει πως γίνεται προσπάθεια να κατανεμηθούν πόροι σε διαφορετικά projects, με τη συμμετοχή διαφορετικών φορέων, λαμβάνοντας υπόψη τις ανάγκες και τις προσδοκίες των πολιτών. Ωστόσο, ο βαθμός επιτυχίας αυτής της προσπάθειας διαφέρει, ανάλογα με τη συμμετοχικότητα και τους διαθέσιμους πόρους. Η κατανομή των πόρων πραγματοποιείται με διάφορους τρόπους. Πρώτον, γίνεται διαβούλευση με τους τοπικούς φορείς. Δηλαδή, ο Δήμος συνεργάζεται με Μ.Κ.Ο., επιχειρήσεις, πανεπιστήμια, πολιτιστικούς και κοινωνικούς φορείς για την ανάπτυξη έργων που καλύπτουν διαφορετικές ανάγκες (π.χ. κοινωνική πολιτική, περιβάλλον, εκπαίδευση). Οι προτάσεις συζητούνται στις Δημοτικές Επιτροπές και σε ανοιχτές διαβουλεύσεις. Δεύτερον, επιχειρείται στόχευση σε ευάλωτες ομάδες, με ένα σημαντικό μέρος των πόρων κατευθύνεται σε δράσεις για ευάλωτες ομάδες (π.χ. συσσίτια, κοινωνικά παντοπωλεία, προγράμματα υποστήριξης ανέργων). Τέλος, υλοποιούνται έργα υποδομών και βιώσιμης ανάπτυξης, με τους πόρους συχνά να κατανέμονται σε projects που αφορούν αναπλάσεις, ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, αναβάθμιση κοινόχρηστων χώρων, λαμβάνοντας υπόψη τις ανάγκες των δημοτών.

Ωστόσο, δεν έχουν πάντα ικανοποιητική συμμετοχή στη διαμόρφωση αυτών των έργων όλοι οι πολίτες, καθώς συχνά η τελική απόφαση λαμβάνεται από την Δημοτική Αρχή. Κι αυτό συμβαίνει επίσης για διάφορους λόγους. Ειδικότερα, πρώτον, παρατηρείται έλλειψη διαφάνειας, γιατί δεν είναι πάντα ξεκάθαρο με ποια κριτήρια κατανέμονται οι πόροι και αν οι αποφάσεις λαμβάνουν υπόψη όλες τις κοινωνικές ομάδες. Έπειτα, υπάρχουν και πολιτικές σκοπιμότητες, καθώς σε κάποιες περιπτώσεις, η κατανομή των πόρων εξαρτάται από πολιτικές προτεραιότητες. Τέλος, υπάρχουν περιορισμένοι οικονομικοί πόροι, δεδομένου ότι δεν υπάρχουν αρκετά κονδύλια για να ικανοποιηθούν όλες τις ανάγκες.

Συμπερασματικά, λοιπόν, υπάρχει πρόθεση κατανομής πόρων σε διαφορετικά projects και εμπλοκής διαφορετικών φορέων, αλλά η αποτελεσματικότητα αυτής της προσπάθειας ποικίλλει. Η προσπάθεια καθιέρωσης διαφανών διαδικασιών και ενεργής συμμετοχής των πολιτών, βοηθά σημαντικά η κατανομή των πόρων να γίνεται πιο δίκαια και να ανταποκρίνεται καλύτερα στις ανάγκες της τοπικής κοινωνίας.

Ο **E.6** δίνει σημαντικές πληροφορίες επί του θέματος αναλύοντας ότι Δήμος Τρικκαίων ανήκει στους πιο πρωτοπόρους στην Ελλάδα σε αυτό το πλαίσιο. Τονίζει ότι έχουν γίνει πάρα πολλά βήματα και υπάρχει ανάλογη εξέλιξη, αναφέροντας ως παράδειγμα τη δημιουργία ενός ειδικού χώρου καινοτομίας και νεωτερισμών με την ονομασία GiSeMi Hub, το οποίο προσεγγίζει ΜΚΟ ή έξυπνες προτάσεις για να κάνουν την παρουσίαση τους ή να παρουσιαστούν χρησιμοποιώντας τον χώρο για έρευνα. Έπειτα, μέσω αυτών των διαδικασιών, οι φορείς αυτοί μπορούν να οδηγηθούν σε συμπεράσματα αλλά και να έρθουν σε μια επικοινωνία με τον Δήμο, ώστε αυτές οι προτάσεις τους να μπορέσουν να υλοποιηθούν μέσω της e-Trikala, ουσιαστικά να λάβουν επιχορήγηση, αν η ιδέα είναι καινοτόμα.

Επισήμανε ακόμη ότι ο Δήμος Τρικκαίων είναι υπερήφανος για το γεγονός ότι για αρκετούς πόρους για τα διάφορα projects τα οποία προτάθηκαν, όπως είναι για παράδειγμα οι δημόσιες τοιχογραφίες που πρότειναν δημότες της όλης που τη θεωρούσαν άχρωμη ή που είχαν την ικανότητα δημιουργίας αρκετών έργων murals (τοιχογραφιών), μπόρεσε να βρεθεί χρηματοδότηση, ώστε αυτοί οι άνθρωποι που τα πρότειναν να μπορέσουν εν τέλει και να τα υλοποιήσουν. Τέλος, ανέφερε ότι υπάρχει ανοιχτή επικοινωνία με τους πολίτες, με τους ανθρώπους που εργάζονται στην πόλη και κυρίως με όσους έρχονται και κάνουν start-up επιχειρήσεις, νέα προγράμματα, ζητήματα τα οποία μπορούν να αναδειχτούν όντας σε πιλοτική ή πλήρη εφαρμογή.

Αξίζει να σημειωθεί πως στο ίδιο παράδειγμα αναφέρθηκε και ο **E.10** κατά την ανάπτυξη της απάντησής του στην εν λόγω ερώτηση.

Η **E.7** απαντά πως στην κατανομή των πόρων λαμβάνονται υπόψη οι προτεραιότητες. Αυτό είναι ένα βασικό ζήτημα που απασχολεί τους δημότες και αφορά τις ανάγκες που προκύπτουν και από διάφορες συνεργασίες με τους τοπικούς φορείς, όπως προαναφέρθηκε. Η ίδια συμπληρώνει με ένα παράδειγμα ως εξής:

«Οπότε να δώσω ένα παράδειγμα, όταν συνεργαζόμαστε με κοινωνικές οργανώσεις, όπως και τοπικές επιχειρήσεις, τοπικά σωματεία ή οποιουσδήποτε άλλους φορείς, δομές και τα λοιπά, εντοπίζουμε ας πούμε ανάγκες που θα μπορούσαμε να σχεδιάσουμε έργα που θα ωφελήσουν όλους τους πολίτες».

Η συνεργασία αυτή διασφαλίζει ότι οι πόροι διατίθενται εκεί όπου υπάρχει μεγαλύτερη ανάγκη. Φυσικά, η συμμετοχή των πολιτών είναι καθοριστική σε όλη αυτή τη διαδικασία, όπως προαναφέρθηκε, και σίγουρα λαμβάνονται σοβαρά υπόψη, αλλά γενικότερα ο Δήμος Τρικκαίων προσπαθεί να κατανεμηθούν οι πόροι σε έργα, είτε είναι οικονομικά, είτε κοινωνικά, είτε περιβαλλοντολογικά, ούτως ώστε να διασφαλίσει πρωτίστως ότι η όλη κατανομή προάγει τη διαφάνεια, την ισότητα, την αλληλεγγύη, λαμβάνοντας υπόψη φυσικά και τις ανάγκες των πολιτών, πάντα όμως με σειρά προτεραιότητας.

Επί του παρόντος ζητήματος, συμφωνεί με την απάντηση και ο **E.8**.

Τελειώνοντας, ο **E.9** αναφέρει κάτι εξαιρετικά σημαντικό επί της παρούσας ερώτησης. Λέει πως φυσικά και γίνεται προσπάθεια από την πλευρά του Δήμου Τρικκαίων να κατανεμηθούν πόροι σε διάφορα projects αλλά ότι υπάρχουν πάρα πολύ λίγες οικονομικές δυνατότητες, εξηγώντας ότι ο Δήμος Τρικκαίων είναι ένας υπερχρεωμένος Δήμος, με αποτέλεσμα οι ίδιοι πόροι να καταλήγουν σε ποσοστό 70-80% στην κάλυψη των δανειακών υποχρεώσεων, και ότι πιθανόν χρειάζονται ακόμη 3-4 χρόνια για να τελειώσει αυτή η υποχρέωση και να μπορέσει πλέον μετά ο Δήμος να διαθέτει έστω 3-4 εκατομμύρια από ίδιους πόρους κάθε χρόνο, κατανέμοντάς τους σε πολύ περισσότερες δράσεις και τομείς της τοπικής κοινωνίας. Τονίζει, δε, ότι τη δεδομένη στιγμή και με δεδομένους τους οικονομικούς περιορισμούς, ο Δήμος αναγκαστικά υλοποιεί κυρίως προγράμματα που αφορούν αστικές αναπλάσεις, ενώ αδυνατεί να διερευνήσει την πιθανότητα ανάληψης τρεχόντων προγραμμάτων και δημοσίευσης πρόσκλησης για συμμετοχή σε κάποιο πρόγραμμα, όντας υπερχρεωμένος σε αυτό των αναπλάσεων.

Εν ολίγοις, επισημαίνει ότι ο Δήμος ούτε μπορεί να υποβάλλει προτάσεις προς χρηματοδότηση ούτε να επιλέξει τους τομείς και τις δράσεις, τα οποία επιλέγονται από την κεντρική εξουσία. Καταλήγει με τη διαπίστωση ότι όταν υπάρχουν ίδιοι πόροι υπάρχει και η δυνατότητα επιλογής του πεδίου κατανομής των διαθέσιμων χρημάτων.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ & ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

5.1 Συμπεράσματα

Στην παρούσα εργασία πραγματοποιήθηκε μία προσπάθεια εννοιολογικής διευκρίνισης σημαντικών όρων που αφορούν στη συμμετοχή των πολιτών στην Τοπική Αυτοδιοίκηση και διακυβέρνηση και ειδικότερα στη λήψη σημαντικών αποφάσεων επ' αυτών.

Τα συμπεράσματα στις τρεις πιο γενικής φύσεως ερωτήσεις (1, 8 και 9) έχουν ως ακολούθως:

***Ερώτηση 1:** Με βάση την εμπειρία σας ακολουθείται κάποια διαδικασία στον Δήμο Τρικκαίων που να ενθαρρύνει τη συμμετοχή των πολιτών στη λήψη αποφάσεων την τελευταία δεκαετία και αν ναι ποια; Εάν όχι, γιατί;*

Η εν λόγω ερώτηση βοηθά στην απάντηση του πρώτου ερευνητικού ερωτήματος. Μετά από την μελέτη της βιβλιογραφίας και τη συρραφή των καίριων πληροφοριών που καλύπτουν το γίνεσθαι σφαιρικά και ολιστικά διαπιστώθηκε πως, ενώ παρέχονται από την Ευρώπη και υφίστανται στον Δήμο Τρικκαίων τα βασικά εργαλεία και οι θεσμοί για τη διευκόλυνση της συμμετοχής των πολιτών στη λήψη, όπως η δημόσια διαβούλευση, η ψηφιακή δημοκρατία (χρήση πλατφορμών και ψηφιακών μέσων για συμμετοχή των πολιτών), οι τοπικές οργανώσεις πολιτών και τα τοπικά Δημοτικά Συμβούλια, αυτά δεν χρησιμοποιούνται επαρκώς ή/και πάντα επιτυχώς, ώστε το πρόσημο της όλης προσπάθειας να είναι αμιγώς θετικό. Υπάρχει, δηλαδή, ακόμη αρκετός χώρος για βελτιώσεις και συμπερίληψη όλων των ενδιαφερόμενων μερών. Αξίζει να αναφερθεί, επί της παρούσης, και η σύσταση του Δημοτικού Συμβουλίου Νέων που έχει ανοίξει τον δρόμο για την ένταξη των νεότερων σε ηλικία πολιτών του Δήμου στα ζητήματα της κοινότητας και στην επικοινωνία τους με την εκάστοτε Δημοτική Αρχή.

Άλλωστε, όπως τονίζει και ο Γκέκας (2023) μία μεσαία λύση ανάμεσα στη λειτουργική παράλυση και την τυπική συμμετοχή των πολιτών στη λήψη αποφάσεων ή την έλλειψη αυτής μπορεί να αποδειχτεί αποτελεσματική. Άλλωστε, υπάρχει πια μια πληθώρα εργαλείων τα οποία μπορούν να αξιοποιήσουν οι Δήμοι στις

προσπάθειές τους για την αύξηση της δημοκρατικής συμμετοχής. Ωστόσο, ο τύπος τους και ο τρόπος εφαρμογής τους καθορίζεται από τις ιδιαιτερότητες που χαρακτηρίζουν κάθε περιοχή.

Ερώτηση 8: Ποιοι είναι οι παράγοντες που επηρεάζουν τη συμμετοχή – ή μη – των πολιτών του Δήμου Τρικκαίων στη λήψη αποφάσεων;

Η εν λόγω ερώτηση βοηθά στην απάντηση του δεύτερου ερευνητικού ερωτήματος. Όσον αφορά τους παράγοντες που επηρεάζουν τη συμμετοχή (ή μη) των πολιτών στη λήψη αποφάσεων, η δημιουργία μιας στρατηγικής που θα στοχεύει στη διαχείριση των αρνητικών στάσεων που επιδεικνύουν στελέχη της δημόσιας διοίκησης έχει καταστεί πλέον απαραίτητη για να αναδειχτούν οι θετικές στάσεις που έχουν όσον αφορά τη δημοκρατική συμμετοχή. Πρόκειται για ένα εγχείρημα που μπορεί να διευκολυνθεί μέσα από την επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση, την ύπαρξη διαφάνειας, την παροχή ίσων ευκαιριών και την ενίσχυση των προοπτικών που έχουν οι πολίτες στην επαγγελματική τους ανέλιξη. Άλλωστε, έχει ήδη αναφερθεί ότι η δημοκρατική συμμετοχή των πολιτών προσφέρει σημαντικά οφέλη, ενώ ενισχύει και την υιοθέτηση δημοκρατικών ιδανικών. Ωστόσο, η δημοκρατική συμμετοχή μπορεί να εμφανίζει και ορισμένα διοικητικά και πολιτικά μειονεκτήματα, εν γνώσει των αιρετών, οι οποίοι μπορεί να προωθήσουν τη δημόσια συμμετοχή σε συμβολικό επίπεδο όπου θεωρείται λιγότερο αποτελεσματική (Γκέκας, 2023).

Ακόμη, η συμμετοχική διαδικασία που είναι αποτέλεσμα ορθού σχεδιασμού κρίνεται επιτυχημένη όταν οδηγεί με πολλούς τρόπους στην ενίσχυση της δημοκρατίας σε τοπικό επίπεδο. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα των φορέων χάραξης πολιτικής, οι οποίοι όταν έχουν πρόσβαση σε τοπικές γνώσεις, συμβάλλουν στην ενίσχυση της τοπικής δέσμευσης εντός των δήμων και στη μείωση των εντάσεων. Ωστόσο, η ασάφεια που εντοπίζεται στην αντιπροσωπευτικότητα των συμμετεχόντων καθώς και οι αυτοσχεδιασμοί οδηγούν στην καλλιέργεια ενός αισθήματος απογοήτευσης και στους διοργανωτές και στους συμμετέχοντες, εγείροντας ερωτήματα για το εάν αυτό το είδος διαλόγου με τους δημότες για την αντιπροσώπευσή τους είναι εν τέλει χρήσιμο και βιώσιμο πολιτικά. Είναι σημαντικό να τονιστεί επί της παρούσης πως παρεμφερές συμπέρασμα βγήκε και από τις απαντήσεις των ερωτώμενων αιρετών που συμμετείχαν στην πρωτογενή έρευνα για τον Δήμο Τρικκαίων, με ιδιαίτερη έμφαση στην απογοήτευση των πολιτών από την αργή ανταπόκριση των αιρετών

στην επίλυση σημαντικών ζητημάτων που τους απασχολούν, στη γενικότερη έλλειψη εμπιστοσύνης στο πρόσωπο των αιρετών και της πολιτικής αρχής της χώρας, καθώς και στη μεγάλη γραφειοκρατία που ακόμη υφίσταται αλλά και στην εστίαση των πολιτών στην προσπάθειά τους να επιβιώσουν σε μια έντονη καθημερινότητα, μη δίνοντας τη σημασία που χρειάζεται για τη συμμετοχή τους στα κοινά.

Ερώτηση 9: *Η συμμετοχή – ή μη – των πολιτών του Δήμου Τρικκαίων στη λήψη αποφάσεων επηρεάζει τον Δήμο γενικότερα;*

Ομοίως, και η εν λόγω ερώτηση βοηθά στην απάντηση του *δεύτερου ερευνητικού ερωτήματος*. Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία (βλ. Γκέκας, 2023) έχει παρατηρηθεί θετική επιρροή στο αποτέλεσμα των εκλογών που πραγματοποιούνται σε βάση Δήμου όταν η συμμετοχή των πολιτών είναι ουσιαστική. Σε όλη την τετραετία, το γεγονός ότι οι πολίτες συμμετείχαν στις δημοκρατικές διαδικασίες τοπικά δε συνεπάγεται και την διεύρυνση της εκλογικής βάσης των αιρετών. Ωστόσο, συμβάλλει στην ανάδειξη ιδεών και προτάσεων, στην παροχή πληροφόρησης και από τις δύο μεριές και πιθανόν στη διάδραση, πτυχές με ιδιαίτερη σημασία σε μια πολιτική σχέση. Απόρροια των εν λόγω σχέσεων είναι και η βελτίωση στην ποιότητα τόσο των υποψηφίων όσο και των αιρετών, η διεύρυνση της εκλογικής βάσης, η απομόνωση των lobbies σε πολιτικό επίπεδο και τέλος η αναβάθμιση των υπηρεσιών που προσφέρει ο εκάστοτε Δήμος.

Εντούτοις, υπάρχουν και μειονεκτήματα ή κίνδυνοι που συνοδεύουν τη δημοκρατική συμμετοχή, όχι αποκλειστικά ως απόρροια της γραφειοκρατίας και της αδράνειας τοπικά. Πρόκειται για κινδύνους που χρήζουν εξαρχής πρόληψης και αντιμετώπισης πρωτίστως μέσα από τον ορθό σχεδιασμό αλλά και την επίδειξη σύνεσης και υπομονής. Πιο λεπτομερώς, από τους πιο σημαντικούς κινδύνους για έναν Δήμο είναι να μετατραπεί σε μια λέσχη συζητήσεων. Συνταγματικά, η Τοπική Αυτοδιοίκηση οφείλει να χαρακτηρίζεται από τη λειτουργικότητά της και την προσφορά έργου, χωρίς όμως αυτή της η αποστολή να αποτελέσει άλλοθι ούτε για την τυπική της παρουσία, ούτε για την απουσία δημοκρατικής συμμετοχής, ανάλογης των περιπτώσεων «υποχρεωτικής» διαβούλευσης, όπως γίνεται με τα Κοινοτικά Επιχειρησιακά Προγράμματα. Η εμπειρία είναι ο καθοριστικός παράγοντας που αναδεικνύει την αντίθεση σε τυπικές διεκπεραιωτικές προσεγγίσεις, παρά ο

οποιοσδήποτε πολιτικός δογματισμός. Όταν ένας Δήμος καταβάλλει προσπάθειες, επενδύει χρόνο και χρήματα και προωθεί δράσεις συμμετοχής μόνο γιατί αυτό πρέπει να γίνεται, τότε τα αποτελέσματα που λαμβάνει είναι αρκετά πιο περιορισμένα συγκριτικά με την ανάληψη ουσιαστικών διαβουλεύσεων που μπορεί να γίνονται από κάποιον άλλον Δήμο.

Τα προαναφερθέντα έρχονται να επιβεβαιώσουν σε μεγάλο βαθμό και οι ερωτώμενοι στην πρωτογενή έρευνα της παρούσας εργασίας, αφού υποστηρίζουν πως ο Δήμος Τρικκαίων γίνεται αποτελεσματικός και βιώσιμος μόνο στην περίπτωση που οι πολίτες του επιλέγουν να παίρνουν ενεργό μέρος στις συμμετοχικές διαδικασίες και στη λήψη αποφάσεων επί των ζητημάτων που τους αφορούν. Μάλιστα, στην περίπτωση αυτή υπάρχει μεγαλύτερη κοινωνική συνοχή, ποιοτικότερες και ευρέως αποδεκτές αποφάσεις, μεγαλύτερη διαφάνεια και λογοδοσία (έλεγχος), καλύτερη διαχείριση των πόρων – ίδιων ή εισερχόμενων από ΕΕ – και πνεύμα συνεργασίας και αποδοχής.

5.2 Συνδυαστικά συμπεράσματα από τη χρήση του Μοντέλου των Barbera et al. (2016) και την πρωτογενή έρευνα

Η ανάλυση στο άρθρο των Barbera et al. (2016) δείχνει ότι τέσσερις τύποι πολιτών συμμετέχουν στις αποφάσεις προϋπολογισμού, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που υποστηρίζουν σε θεωρητική βάση, αλλά αμφιβάλλουν για την εκτέλεση στην πράξη, εκείνων που ανησυχούν για το συμβιβασμό μεταξύ επικρατούσας άποψης και δημιουργικότητας, εκείνων που υποστηρίζουν μια κοινοτική προσέγγιση, και εκείνων που (ανα)γνωρίζουν τη σημασία που έχουν ως πολίτες. Με βάση αυτά τα αποτελέσματα, οι ερευνητές προτείνουν το μοντέλο “Double R and double I” («Διπλό R και διπλό I»), το οποίο μπορεί να αποδειχθεί χρήσιμο για τη βελτίωση της υλοποίησης του συμμετοχικού προϋπολογισμού. Στον πυρήνα αυτού του μοντέλου βρίσκονται δύο τύποι σχέσεων που πρέπει να ληφθούν υπόψη: η σχέση μεταξύ των πολιτών και η σχέση μεταξύ της διοίκησης και των πολιτών. Το πρώτο θα πρέπει να βασίζεται σε δύο χαρακτηριστικά, με την ένδειξη «δύο R» (*εκπροσώπηση / representation* και *ανταπόκριση / responsiveness*), ενώ το δεύτερο θα πρέπει να βασίζεται στα «δύο I» (*αλληλεπίδραση / interaction* και *συμπερίληψη / inclusiveness*). Η προώθηση των «δύο R» στη σχέση μεταξύ των πολιτών συνεπάγεται τη δημιουργία μηχανισμών που επιτρέπουν στους πολίτες να συνεργάζονται για να αποφύγουν την

επικράτηση συγκεκριμένων συμφερόντων (π.χ. μέσω της υιοθέτησης ενός μοντέλου για την επικρατούσα άποψη κατά τη διαβούλευση που βασίζεται στη συλλογή ψήφων σε βάρος μιας πιο συνεργατικής και ανοιχτής προσέγγισης) και να καθορίσουν ένα σύνολο κανόνων, κριτηρίων και διαδικασιών που εξασφαλίζουν την έκφραση διαφορετικών συμφερόντων, απόψεων και θέσεων εξουσίας στη διαδικασία. Η διαμόρφωση της σχέσης μεταξύ Διοίκησης και πολιτών σύμφωνα με τα «δύο Ι» απαιτεί από τη διοίκηση να οικοδομήσει έναν ηθικό, αμφίδρομο διάλογο με τους πολίτες κατά τη διάρκεια της διαδικασίας και να εγγυηθεί υψηλό βαθμό διαφάνειας και συμμετοχής.

Είναι σημαντικό να τονιστεί, επίσης, το γεγονός ότι η χρήση του μοντέλου του συγκεκριμένου άρθρου, στην παρούσα εργασία που διερευνά τη στάση μεν των πολιτών του Δήμου Τρικκαίων μέσα από τη ματιά δε των αιρετών του, έγινε με την εξής προϋπόθεση: Οι αιρετοί ψηφίζονται από τους πολίτες, κι έτσι οι τελευταίοι μέσω των πρώτων συμμετέχουν ουσιαστικά στις τελικές αποφάσεις. Άρα, οι αιρετοί είναι οι πολίτες, αφού τους εκπροσωπούν όντας δημοκρατικά εκλεγμένοι, και είναι και οι ίδιοι πολίτες φυσικά (έχουν διττή ταυτότητα αιρετοί & πολίτες ταυτόχρονα). Άλλωστε, οι αιρετοί θεωρούνται *stakeholders* και η άποψή τους εκ των πραγμάτων έχει μεγάλο βάρος.

Πιο συγκεκριμένα, στον Πίνακα που ακολουθεί δίνονται τα βασικά συμπεράσματα με βάση το Μοντέλο των Barbera et al. (2016) και τα αποτελέσματα της πρωτογενούς έρευνας.

1^ο ερευνητικό ερώτημα: Υφίσταται η συμμετοχή των πολιτών στη λήψη αποφάσεων του Δήμου Τρικκαίων και σε ποιο βαθμό; Θα επιχειρηθεί να μελετηθεί η τελευταία δεκαετία.	
ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ	ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ
Ερώτηση 2: Κατά τη γνώμη σας, η πιο ενεργή συμμετοχή των πολιτών στα κοινά του Δήμου επιτρέπει την ανάπτυξη πνεύματος συνεργασίας μεταξύ των εμπλεκόμενων μερών; (<i>stakeholders</i> – π.χ. αιρετοί, συνδικάτα, Μ.Κ.Ο., τοπικές επιχειρήσεις, προμηθευτές κ.λπ.);	Αφορά το τεταρτημόριο της εκπροσώπησης – <i>representation</i> . Έγινε προσπάθεια, επομένως, από την πλευρά της παρούσας έρευνας να διερευνηθεί εάν πράγματι οι αποφάσεις για διαχείριση δημόσιων ζητημάτων λαμβάνονται – το κατά δύναμιν – μέσω ανοιχτών συζητήσεων για να επιτυγχάνεται η έκφραση των πολιτών, να ακούγεται η φωνή τους, και να μειώνονται όσο γίνεται οι συγκρούσεις. Οι ερωτώμενοι τόνισαν τη σημαντικότητα της συμμετοχής των πολιτών, ώστε να είναι όσο το δυνατόν πιο διασφαλισμένη και έγκυρη η εκπροσώπησή τους.

Ερώτηση 3: <i>Σε περιπτώσεις που στον Δήμο χρησιμοποιήθηκαν συμμετοχικές διαδικασίες, εκτιμάτε ότι αναπτύχθηκε πνεύμα συναίνεσης και συνεργασίας μεταξύ των εμπλεκόμενων μερών; Αν ναι, με ποιόν τρόπο;</i>	Αφορά το τεταρτημόριο της αλληλεπίδρασης – <i>interaction</i>. Διερευνήθηκε, δηλαδή μέσω αυτής, το κατά πόσο το κανάλι επικοινωνίας μεταξύ των διαφόρων παραγόντων της δημόσιας διοίκησης και των πολιτών του Δήμου Τρικκαίων, είναι συνεχές, αμφίδρομο και προσαρμοσμένο στις εκάστοτε συνθήκες και απαιτήσεις της εποχής. Η αλήθεια είναι πως τα Τρίκαλα αποτελούν μία από τις «έξυπνες» πόλεις στην Ελλάδα και είναι από τις πρώτες που έδωσαν μεγάλη έμφαση στη χρήση εφαρμογών, των social media αλλά και συμβατικών τρόπων (τηλέφωνο 20.000, απλή αποστολή emails κοκ) διευκόλυνσης εμπλοκής των πολιτών τους σε συμμετοχικές διαδικασίες. Και σύμφωνα με τους ερωτώμενους στην πρωτογενή έρευνα, ο Δήμος κάνει σημαντική προσπάθεια, ειδικά την τελευταία δεκαετία, να επικοινωνεί με τους πολίτες του με διαδραστικό τρόπο, ώστε να «ακούει» τη γνώμη τους και να λαμβάνει υπόψη τις ανάγκες τους.
2^ο ερευνητικό ερώτημα: <i>Ποιοι είναι οι παράγοντες που επηρεάζουν τη συμμετοχή ή μη των Τρικαλινών;</i>	
Ερώτηση 6: <i>Έχει ορίσει ο Δήμος Τρικκαίων συγκεκριμένα κριτήρια (π.χ. κοινωνικά ή δημογραφικά κ.ο.κ.) που να καθορίζουν το δικαίωμα συμμετοχής των πολιτών του στη λήψη αποφάσεων επί σημαντικών ζητημάτων; Έχουν το δικαίωμα όλοι οι πολίτες να συμμετάσχουν ενεργά;</i>	Αφορά το τεταρτημόριο της συμπερίληψης – <i>inclusiveness</i>. Η συμπερίληψη αποτελεί καίρια προϋπόθεση για να εξασφαλίζεται ότι η κατανομή των δημοτικών πόρων γίνεται ισότιμα και ότι υπάρχουν σωστοί μηχανισμοί που να επιτρέπουν τη συμμετοχή των πολιτών. Τα κυριότερα εμπόδια για τη συμμετοχή των πολιτών, σύμφωνα με αμφότερες τη βιβλιογραφική και την πρωτογενή έρευνα, είναι η απροθυμία ή η αδυναμία τους να συμμετάσχουν λόγω έντονης καθημερινότητας – εστίασης στην επιβίωση, απαξίωσης της πολιτικής και των πολιτικών θεσμών καθώς και η μη ικανότητα κάποιων ομάδων, όπως οι ηλικιωμένοι, οι μαθητές και οι ευπαθείς, να εμπλακούν άμεσα στα στάδια επιλογής, διαβούλευσης και λήψης αποφάσεων.
3^ο ερευνητικό ερώτημα: <i>Ο Δήμος Τρικκαίων δίνει κίνητρα και ολοκληρωμένη πληροφόρηση στους πολίτες για τη συμμετοχή τους στη λήψη των αποφάσεων;</i>	
Ερώτηση 4: <i>Η πληροφορία διαμοιράζεται ισότιμα σε όλα τα εμπλεκόμενα μέρη στη συμμετοχική διαδικασία λήψης απόφασης;</i>	Αφορά το τεταρτημόριο της ανταπόκρισης – <i>responsiveness</i>. Ουσιαστικά, έχει να κάνει με το να δίνεται συνεχής προσοχή, όχι περιστασιακή, στις ανάγκες που έχουν οι πολίτες καθώς και με την ικανότητα του εκάστοτε Δήμου – κι επί της παρούσης του Δήμου Τρικκαίων – να χρησιμοποιεί σωστά τις συμμετοχικές διαδικασίες για τον εντοπισμό και την ανταπόκριση στις ανάγκες αυτές. Είτε οι ανάγκες εντοπίζονται σε ατομικό / κοινοτικό είτε σε συλλογικό επίπεδο, πράγμα που όπως φάνηκε και από την πρωτογενή έρευνα δεν θεωρείται αυτονόητο, ούτε μπορεί να πραγματοποιηθεί εύκολα και μέσα σε μικρό χρονικό διάστημα. Οι διαδικτυακές πλατφόρμες, τα open data, οι ανοιχτές συνεδριάσεις του Δημοτικού

	Συμβουλίου και η δημοσίευση των πρακτικών, αποτελούν ένα τεράστιο βήμα προς τον ισότιμο διαμοιρασμό της πληροφορίας στο Δήμο Τρικκαίων. Όπως βέβαια τονίζουν οι ερωτώμενοι στην πρωτογενή έρευνα υφίσταται ακόμη ψηφιακό χάσμα και οι άνθρωποι που δεν έχουν καμία σχέση με την τεχνολογία δυσκολεύονται να ακολουθήσουν τους πιο ενημερωμένους, γίνονται όμως προσπάθειες προς εύρεση τρόπων γεφύρωσης του χάσματος αυτού από τους αιρετούς.
Ερώτηση 5: <i>Λαμβάνει ο Δήμος Τρικκαίων feedback (ανατροφοδότηση) από τους πολίτες του και πως το διαχειρίζεται; Οι τυχόν προτάσεις εισακούονται / λαμβάνονται υπόψη; Αν ναι με ποιόν μηχανισμό;</i>	Αφορά, επίσης, το τεταρτημόριο της ανταπόκρισης – <i>responsiveness</i>. Και η λέξη-κλειδί στην παρούσα ερώτηση είναι το feedback, ήτοι η ανατροφοδότηση κι εάν αυτή λαμβάνεται από τον Δήμο Τρικκαίων και πως επιτυγχάνεται η διαχείρισή της. Σε αυτή την περίπτωση, θα ήταν περισσότερο βοηθητικό – σύμφωνα και με τους Barbera et al. (2016) – να μη στοχεύουν οι συμμετοχικές διαδικασίες μόνο στην προώθηση των συζητήσεων για τα διάφορα ζητήματα και στην επιλογή του σχεδίου αντιμετώπισης, αλλά να επιδιώκουν την πραγματοποίηση περισσότερης εμπλοκής / συμμετοχής των πολιτών, μέσω ενίσχυσης των διαδικασιών ψηφοφορίας και ανεύρεσης τρόπων λήψης feedback, ακόμη και από πολίτες πολύ απομακρυσμένων περιοχών του Δήμου, ώστε να επιτευχθούν αφενός η διαθέσιμη πληροφόρηση και αφετέρου η βελτίωση της ποιότητας των τελικών αποφάσεων.
Ερώτηση 7: <i>Γίνεται προσπάθεια από πλευράς Δήμου Τρικκαίων να καταναμηθούν πόροι σε διαφορετικά projects, για διαφορετικούς σκοπούς, με συμμετοχή διαφορετικών φορέων και παραγόντων, λαμβάνοντας υπόψη τις ανάγκες και τις προσδοκίες των πολιτών;</i>	Αφορά το τεταρτημόριο της συμπερίληψης – <i>inclusiveness</i>, και εστιάζει στην προσπάθεια του Δήμου Τρικκαίων για κατανομή των πόρων του σε διάφορα projects, με τη συμμετοχή των διαφόρων φορέων του, παίρνοντας πάντα υπόψη τις ανάγκες των πολιτών. Όσον αφορά τις συμμετοχικές διαδικασίες και ειδικά τη διαδικασία διαβούλευσης, το σημαντικό ερώτημα είναι εάν ο εκάστοτε Δήμος ορίζει ανοιχτές διαδικασίες, διευκολύνει τη συλλογή πληροφοριών από τους διάφορους stakeholders και αυξάνει τη διαφάνεια της διαδικασίας σε κάθε στάδιο. Σύμφωνα με τις απαντήσεις των ερωτώμενων στην πρωτογενή έρευνα, ο Δήμος Τρικκαίων πράγματι υποστηρίζει τη διαφάνεια των διαδικασιών, αλλά δεν είναι πάντα εφικτό οι πολίτες να έχουν σφαιρική γνώση όλων των δεδομένων, και άρα να λαμβάνουν πάντα πλήρως συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων, ούτε είναι εφικτό να υλοποιούνται όλα τα έργα, επειδή πρέπει να γίνεται προτεραιοποίηση αυτών λόγω περιορισμένου προϋπολογισμού.

Πίνακας 2: Συμπεράσματα (Ίδια επεξεργασία)

Επομένως, το εν λόγω Μοντέλο δύναται να εφαρμοστεί, όχι μόνο στον Συμμετοχικό Προϋπολογισμό όπως στο άρθρο των Barbera et al. (2016) αλλά και σε όλες τις συμμετοχικές διαδικασίες. Προς υποστήριξη, εν κατακλείδι, των προαναφερθέντων έρχονται και επιβεβαιώνουν αφενός την εγκυρότητα και αφετέρου τη δυνατότητα

εφαρμογής του Μοντέλου “Double R and double I” και από την πλευρά των αιρετών, και τα άρθρα των Jukić et al. (2022), Migchelbrink & Van de Walle (2021), Gallego et al. (2021), Hržica et al. (2021), Manes-Rossi et al. (2023) και Uddin et al. (2017), μέσω μελετών περίπτωσης σε άλλες χώρες, όπως η Ιαπωνία, η Γερμανία, η Ιταλία, η Ισπανία, η Σλοβενία και η Κροατία, με εφαρμογή και σε Δημόσιους Οργανισμούς και Φορείς.

5.3 Προτάσεις

Οι προτάσεις που ακολουθούν βασίζονται – φυσικά σε όλη την προηγηθείσα ανάλυση, αλλά και στη σημαντικότητα της εκμετάλλευσης και χρήσης των νέων τεχνολογιών ως έναυσμα για πιο επιτυχή και συνεχή αύξηση της συμμετοχής των πολιτών (τόσο στον Δήμο Τρικκαίων όσο και σε όλους τους υπόλοιπους) με πλήρως δημοκρατικές διαδικασίες και διαφάνεια.

Η διαρκής αύξηση στη δυσaráσκεια που υπάρχει ανάμεσα στους πολίτες, όπως επίσης και το έλλειμμα δημοκρατίας οδηγεί διεθνώς τις κεντρικές και τις τοπικές κυβερνήσεις στην ανάγκη εύρεσης νέων τρόπων για την ενδυνάμωση και τη συμπερίληψη των πολιτών. Σημαντικός αρωγός στην εν λόγω προσπάθεια είναι οι νέες τεχνολογίες και για τον λόγο αυτό γίνεται μια συνοπτική αναφορά στη συνέχεια σε εφαρμογές που συμβάλλουν στην εξυπηρέτηση των αναγκών αυτών (Γκέκας, 2023). Μερικά σημαίνοντα παραδείγματα αναλύονται παρακάτω:

A) Ψηφιακή Δημοκρατική Καινοτομία (D.D.I. – Digital Democratic Innovation)

Η Ψηφιακή Δημοκρατική Καινοτομία (D.D.I.) αναφέρεται στην αξιοποίηση των ψηφιακών τεχνολογιών με σκοπό τη βελτίωση της δημοκρατίας, η οποία μπορεί να επιτευχθεί διευκολύνοντας την ενίσχυση της συμμετοχής των πολιτών, την αύξηση της διαφάνειας και της λογοδοσίας της τοπικής εξουσίας και την ενίσχυση της προστασίας των δημοκρατικών δικαιωμάτων.

Αρκετά είναι τα παραδείγματα ψηφιακών καινοτομιών, η εφαρμογή των οποίων έχει οδηγήσει τοπικά σε βελτίωση της δημοκρατίας, με χαρακτηριστικά τα παραδείγματα της αξιοποίησης α) των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, με σκοπό την κινητοποίηση των πολιτών και την πληροφόρηση για πολιτικά ζητήματα, β) των ηλεκτρονικών ψηφοφοριών με σκοπό τη διευκόλυνση της ψηφοφορίας για πολίτες με αναπηρία ή για πολίτες που βρίσκονται απομακρυσμένοι από τα εκλογικά κέντρα, γ) των

ψηφιακών πλατφορμών με σκοπό τη διεξαγωγή δημόσιων διαβουλεύσεων για ζητήματα με ιδιαίτερη σημασία και, τέλος, δ) των ψηφιακών τεχνολογιών γενικότερα με σκοπό τόσο την παρακολούθηση της διαφθοράς και της κακοδιαχείρισης από πλευράς των αρχών όσο και την προστασία της ελεύθερης έκφρασης, της ιδιωτικότητας και λοιπών δημοκρατικών δικαιωμάτων.

Η DDI αποτελεί ένα διαρκώς εξελισσόμενο και δυναμικό πεδίο που μπορεί να χρησιμοποιηθεί έχοντας πρακτικά οφέλη αλλά και προκαλώντας το ενδιαφέρον της επιστημονικής κοινότητας. Μάλιστα, η σχετικά πρόσφατη έρευνα των Gianola et al. (2023) είναι χαρακτηριστική, κατά την οποία οι ερευνητές εξέτασαν τις δυνατότητες που έχουν οι εν λόγω ψηφιακές καινοτομίες για να επηρεάσουν τη δημοκρατική συμμετοχή των πολιτών αναπτύσσοντας μια εξ αυτών σε έναν Δήμο στην Ελβετία. Εκεί, 1.079 δημότες του συνέβαλαν από κοινού στη δημιουργία ενός ερωτηματολογίου που είχε ως αντικείμενο διερεύνησης τις «συμβουλές» για υποψηφίους και ψηφοφόρους στις τοπικές εκλογές. Με την ολοκλήρωσή του πραγματοποιήθηκε ταξινόμηση των αποτελεσμάτων με βάση την ηλικία, το φύλο, την κατοικία σε αγροτικές/αστικές περιοχές, το πολιτικό φάσμα, την κομματική προτίμηση, το ενδιαφέρον για την πολιτική, την πολιτική εμπιστοσύνη, την ικανοποίηση από τη δημοκρατία και τον λαϊκισμό, ενώ τα ευρήματα επιβεβαίωσαν ότι αν οι ψηφιακές καινοτομίες είναι αποτέλεσμα προσεκτικού σχεδιασμού, τότε έχουν τη δυνατότητα να συμβάλλουν στη συμμετοχή των πολιτών στην πολιτική διαδικασία πιο αποτελεσματικά. Επιπρόσθετα, η έρευνα έδειξε ότι οι DDIs αποτελούν έναν οικονομικά πιο αποδοτικό εναλλακτικό τρόπο πολιτικής επικοινωνίας σε σχέση με παραδοσιακούς τρόπους της face-to-face επικοινωνίας. Τέλος, από την έρευνα προέκυψε ότι είναι σημαντικό ο σχεδιασμός των ψηφιακών καινοτομιών να πραγματοποιείται, έτσι ώστε να συμβάλλει στην ένταξη ομάδων πολιτών που παραδοσιακά υποεκπροσωπούνται, αλλά και των πολιτών που νιώθουν απογοητευμένοι.

Ο Δήμος Τρικκαίων διαφαίνεται πως στο συγκεκριμένο κομμάτι έχει επιδείξει πολύ μεγάλη πρόοδο την τελευταία δεκαπενταετία, σύμφωνα πάντα και με την πρωτογενή έρευνα που πραγματοποιήθηκε. Χρειάζεται όμως καλύτερη εκπαίδευση των αιρετών και κατά τόπους Συμβουλίων στο πώς να εισάγουν και να χρησιμοποιήσουν, ει δυνατόν καλύτερα, τις DDIs σε πιο απομακρυσμένες και μικρότερης έκτασης περιοχές, ενσωματώνοντας και τις πιο ευαίσθητες και ευάλωτες ομάδες πολιτών.

B) Crowdsourcing

Η προσέγγιση «crowdsourcing» για την επίλυση προβλημάτων αναφέρεται στην «κατανομή» μιας εργασίας σε ένα μεγάλο και «ανοιχτό» πλήθος ανθρώπων.

Την προσέγγιση αυτή μπορούν να εφαρμόσουν με άνεση και οι Δήμοι για πολλούς λόγους, όπως:

- ✓ η ενίσχυση της δημοκρατικής συμμετοχής των πολιτών. Χρησιμοποιώντας το crowdsourcing, οι Δήμοι μπορούν να ενθαρρύνουν τη συμμετοχή των πολιτών τους στη διαδικασία λήψης αποφάσεων. Επί παραδείγματι, ένας Δήμος έχει τη δυνατότητα να υποβάλλει προς ψήφιση στους πολίτες τον σχεδιασμό ενός νέου κτιρίου ή να τους παρακινήσει να συμμετάσχουν σε μια διαβούλευση που αφορά ένα νέο πρόγραμμα κοινωνικών υπηρεσιών. Ο Δήμος Τρικκαίων βρίσκεται σχετικά κοντά στην εν λόγω προσέγγιση, οπότε θα μπορούσε με άνεση να την εφαρμόσει, στην αρχή πιλοτικά και κατόπιν σε πιο ευρεία κλίμακα.
- ✓ Η συλλογή δεδομένων και πληροφοριών. Με την προσέγγιση αυτή οι Δήμοι έχουν τη δυνατότητα συλλογής δεδομένων και πληροφοριών για πολλά θέματα που απασχολούν τους πολίτες, για παράδειγμα το επίπεδο της ποιότητας ζωής, οι ανάγκες της κοινότητας, η αποτελεσματικότητα των δημοτικών υπηρεσιών, κ.λπ., από τους ίδιους τους πολίτες. Μπορεί κανείς να πει πως εμμέσως χρησιμοποιήθηκε στον Δήμο Τρικκαίων για την περίπτωση της επίλυσης του ζητήματος της διεξαγωγής της λαϊκής αγοράς ή της πεζοδρόμησης της οδού Φειδίου.
- ✓ Η βελτίωση της αποτελεσματικότητας των δημοτικών υπηρεσιών. Με το crowdsourcing οι Δήμοι μπορούν να βελτιώσουν την αποτελεσματικότητα των υπηρεσιών τους. Ένας Δήμος, λόγω χάριν, μπορεί να ανακαλύψει τρόπους για την καλύτερη εξοικονόμηση ενέργειας, για την αύξηση της ασφάλειας των πολιτών, κ.λπ.

Επιπλέον, είναι γεγονός η επέκταση της χρήσης του crowdsourcing πέρα από την Τοπική Αυτοδιοίκηση στις «αναπτυγμένες» χώρες. Ενδεικτική είναι η σχετική έρευνα για τη χρήση ψηφιακών εργαλείων όσον αφορά τη συμμετοχή των πολιτών στην παρακολούθηση των τοπικών εκλογών στην Τανζανία (Shayo, 2021). Από τα ευρήματα της εν λόγω έρευνας προέκυψε ανάδειξη των προκλήσεων που υπάρχουν

στη συμμετοχή των πολιτών, στις οποίες συγκαταλέγονται η έλλειψη εμπιστοσύνης, το μεγάλο κόστος, η ελλιπής προετοιμασία, ο κακός σχεδιασμός / προγραμματισμός του crowdsourcing, το ψηφιακό χάσμα και, τέλος, η έλλειψη καλής υποδομής. Άριστο παράδειγμα θα έλεγε κανείς για να ακολουθηθεί – με κατάλληλες προσαρμογές φυσικά – από τον Δήμο Τρικκαίων.

Γ) Peer-to-Peer (P2P)

Η προσέγγιση P2P αναφέρεται σε μια διαδικασία κατά την οποία τόσο τα άτομα όσο και οι Δήμοι μπορούν να αλληλεπιδρούν και να συνεργάζονται άμεσα μεταξύ τους, χωρίς κάποιον ενδιάμεσο. Με την παρούσα προσέγγιση οι υπηρεσιών των Δήμων έχουν τη δυνατότητα να γίνουν πιο αποδοτικές και αποτελεσματικές. Παραδείγματα χρήσης της προσέγγισης αυτής από τους Δήμους είναι:

- η συλλογή πληροφοριών από τους πολίτες σχετικά με τις ανάγκες που έχουν,
- η συνεργασία με τους πολίτες που επιτρέπει τόσο την ανάπτυξη όσο και την υλοποίηση νέων πολιτικών και προγραμμάτων,
- η διαχείριση περιουσιακών στοιχείων που θεωρούνται κοινόχρηστα, όπως είναι τα γήπεδα και τα πάρκα.

Οι P2P προσεγγίσεις που μπορούν να ακολουθήσουν οι Δήμοι περιλαμβάνουν τη χρήση των ακόλουθων μέσων:

✍ Εφαρμογές για κινητά τηλέφωνα.

Με τη δημιουργία εφαρμογών για κινητά τηλέφωνα οι Δήμοι προσφέρουν τη δυνατότητα στους πολίτες τους να πραγματοποιούν αναφορές προβλημάτων, υποβολές αιτήσεων και λήψεις ειδοποιήσεων που αφορούν τη λειτουργία των δημοτικών υπηρεσιών.

✍ Πλατφόρμες στο διαδίκτυο.

Με τη δημιουργία διαδικτυακών πλατφορμών οι Δήμοι προσφέρουν τη δυνατότητα αλληλεπίδρασης με τους πολίτες τους καθώς και συνεργασίας ανάμεσά τους για κοινά έργα.

✍ Συναντήσεις σε φυσικό χώρο.

Με τη διοργάνωση συναντήσεων με φυσική παρουσία των πολιτών και εκπροσώπων της Δημοτικής Αρχής, οι Δήμοι προσφέρουν τη δυνατότητα συζήτησης των κατά τόπους προβλημάτων αλλά και ανάπτυξης νέων ιδεών.

Με την P2P προσέγγιση οι Δήμοι είναι ωφελημένοι ποικιλοτρόπως με την ενίσχυση της συμμετοχής των πολιτών, τη βελτίωση στην κατανόηση των αναγκών των πολιτών και τη βελτίωση στον συντονισμό μεταξύ των δημοτικών υπηρεσιών.

Παρά το γεγονός ότι η Peer-to-Peer αποτελεί μια εξελισσόμενη προσέγγιση, η αποτελεσματικότητά της για Δήμους είναι αποδεδειγμένη και σε διεθνές επίπεδο. Μάλιστα, πραγματοποιήθηκε έρευνα από την Lindsey Cormack (2019) με αντικείμενο την αυξανόμενη δυσκολία που αντιμετωπίζουν οι πολιτικοί «μικρής κλίμακας» στην πραγματοποίηση αποτελεσματικών εκστρατειών για την εκλογή τους, οι οποίες ακολουθούν παραδοσιακές μεθόδους προσέγγισης που έχουν αυξημένο κόστος. Η ανάλυση και τα ευρήματα της έρευνας παρουσιάζονται με τρόπο που αναδεικνύεται το αποτέλεσμα που επιφέρει η P2P προσέγγιση στους ψηφοφόρους, απ' όπου προκύπτει ότι αν οι ψηφοφόροι προσεγγίζονται από συμπολίτες τους με τους οποίους μοιράζονται οικονομικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά τότε η χρήση της P2P προσέγγισης αυξάνει τη συμμετοχή τους, ούσα μια αποτελεσματική και αποδοτική οικονομικά μέθοδος γι' αυτόν τον σκοπό. Ως εκ τούτου, η έρευνα έδειξε, από τη μία, ότι ο «αγγελιαφόρος» του μηνύματος αποδεικνύεται περισσότερο σημαντικός για τους ψηφοφόρους σε σχέση με το μέσο προσέγγισής τους και, από την άλλη, τη μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα που έχουν οι προσωπικές διασυνδέσεις και σχέσεις στην αύξηση της συμμετοχής των ψηφοφόρων στην εκλογική διαδικασία συγκριτικά με άλλες, απρόσωπες μεθόδους προσέγγισής τους.

Εστίαση, επομένως, πρέπει να γίνεται πρωτίστως στα «νέα» ψηφιακά εργαλεία, η χρήση των οποίων δεν πρέπει να είναι αυτοσκοπός, αλλά όντως προσφέρουν ορισμένες λύσεις και έχουν χαμηλότερο κόστος. Ωστόσο, ερευνητικά δεν έχει αποδειχτεί ότι μπορούν είτε να υποκαταστήσουν είτε να αντικαταστήσουν την άμεση επαφή, τη διαπροσωπική σχέση με τρόπο αποτελεσματικό. Έτσι, η χρήση των ψηφιακών εργαλείων θα πρέπει να είναι συμπληρωματική και να αποσκοπεί στη διαφοροποίηση των πολιτικών μέσων προσέγγισης των ψηφοφόρων (Γκέκας, 2023).

Εν κατακλείδι, ο Δήμος Τρικκαίων, διαφαίνεται από τη δευτερογενή, βιβλιογραφική έρευνα αλλά και από την πρωτογενή, ότι χρησιμοποιεί την Peer-to-Peer διαδικασία σε κάποιο βαθμό (χρήση τηλεφωνικού κέντρου 20.000, e-Dialogos, Διαύγεια, το πρόγραμμα NET-EUCEN, e-Trikala, e-KEΠ). Οπότε, το σημαντικό είναι πρωτίστως να επικοινωνήσει όλες τις προαναφερθείσες προσεγγίσεις πιο ευρέως προς όλους τους πολίτες του, δεύτερον, να τις βελτιώσει και να τις επικαιροποιήσει, και τρίτον, να

μελετήσει καλύτερα τις βέλτιστες πρακτικές Δήμων σε Ευρωπαϊκό και παγκόσμιο επίπεδο.

5.4 Περιορισμοί & προτάσεις για περαιτέρω μελλοντική έρευνα

Εν κατακλείδι, θα πρέπει να γίνει αναφορά και σε κάποιους περιορισμούς που υπήρχαν εκ των πραγμάτων κατά την πραγματοποίηση της παρούσας εργασίας. Ένας βασικός περιορισμός ήταν ο χρόνος. Πιο λεπτομερώς, επειδή η εργασία έλαβε χώρα περίπου έναν χρόνο αφότου έγιναν οι δημοτικές εκλογές, υπήρξε μια αναγκαστική αναμονή μιας και οι αιρετοί χρειαζόταν και κάποιο περιθώριο για να γνωρίσουν αφενός τις υποχρεώσεις της θέσης τους και αφετέρου το χαρτοφυλάκιό τους, όπερ σημαίνει πως οι συνεντεύξεις του καινούργιου Δημάρχου, Αντιδημάρχων και Συμβούλων ξεκίνησαν προς τα μέσα Φεβρουαρίου, ώστε να μπορούν να απαντήσουν μεστά και ουσιαστικά στις ερωτήσεις της συνέντευξης. Επίσης, υπήρχε μια γενικότερη δυσκολία λόγω της έλλειψης χρόνου και του πολύ στενού και πιεσμένου καθημερινού τους προγράμματος, αλλά ευτυχώς ανταποκρίθηκαν όλοι με ευγένεια, προθυμία και σχετική αμεσότητα. Το ίδιο, βέβαια, ισχύει και για την ίδια τη συγγραφέα της εργασίας, η οποία δεδομένης της περιορισμένης χρονικής διάρκειας της εν λόγω εργασίας, των προσωπικών, οικογενειακών και επαγγελματικών της υποχρεώσεων, έκανε μεγάλη και ειλικρινή προσπάθεια για να ανταποκριθεί επαρκώς στη διαδικασία.

Σχετικά με τα περιθώρια για μελλοντική περαιτέρω έρευνα, φυσικά και υπάρχουν για κάποιον που πιθανώς ενδιαφερθεί να εστιάσει στη συμμετοχή των πολιτών στη λήψη αποφάσεων στους ΟΤΑ. Πρώτον, θα μπορούσε η ίδια ή παρεμφερής έρευνα να πραγματοποιηθεί για οποιονδήποτε άλλο Δήμο της χώρας (παίρνοντας και ως καλή πρακτική τον Δήμο Τρικκαίων). Επιπροσθέτως, θα μπορούσε να γίνει εστίαση περισσότερο σε άλλους stakeholders, όπως λόγου χάριν οι τοπικές Μ.Κ.Ο., Συνδικάτα ή κάποιες σημαντικές για την τοπική κοινωνία Επιχειρήσεις. Τέλος, υπάρχει σίγουρα χώρος για περαιτέρω έρευνα σε αμφότερες τις συμβατικές και τις ψηφιακές πλατφόρμες διαβούλευσης, οι οποίες θα μπορούσαν να προσαρμοστούν στις ανάγκες και επιθυμίες των πολιτών, σε συνδυασμό με την εστίαση και σε πιο ευπαθείς ομάδες, όπως οι ηλικιωμένοι, τα ΑμεΑ, οι πρόσφυγες, κ.ο.κ., ή στους πολύ νεότερους, λόγου χάριν, στους μαθητές. Η κάθε μια από αυτές τις ομάδες έχει πολλά να προσφέρει από πλευράς απόψεων, γνώσεων, εμπειριών και στάσεων, προς όφελος του εκάστοτε Δήμου, εντός ή εκτός συνόρων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Ackermann, K. (2019). Predisposed to volunteer? Personality traits and different forms of volunteering. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 48, 1119-1142.
- Allegretti, G. (2010). Ο συμμετοχικός προϋπολογισμός – 10 ερωτήσεις και οι απαντήσεις τους [Online]. Ανακτήθηκε από:
<https://iliosporoi.net/%CF%83%CF%85%CE%BC%CE%BC%CE%B5%CF%84%CE%BF%CF%87%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CF%82-%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%8B%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82/>
- Anthopoulos, L., & Fitsilis, P. (2010). *From Digital to Ubiquitous Cities: Defining a Common Architecture for Urban Development*. Sixth International Conference on Intelligent Environments, 301-306.
- Ariely, D. (2010). *Upside of irrationality: The unexpected benefits of defying logic at work and at home*. New York: Harper Collins.
- Arnstein, S.R. (1969). A Ladder Of Citizen Participation. *Journal of the American Institute of Planners*, 35(4), 216-224.
- Barber, B. (2007). *Ισχυρή Δημοκρατία: Συμμετοχική Πολιτική για μια Νέα Εποχή*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Barbera, C., Sicilia, M.F., & Steccolini, I. (2016). What Mr. Rossi wants in Participatory Budgeting: Two R's (Responsiveness and Representation) and two I's (Inclusiveness and Interaction). *International Journal of Public Administration*, Taylor & Francis Journals, 39(13), 1088-1100.
- Bartocci, L., Grossi, G., & Mauro, S.G. (2019). Towards a hybrid logic of participatory budgeting. *International Journal of Public Sector Management*, 32, 65-79.
- Bartocci, L., Grossi, G., Mauro, S.G., & Ebdon, C. (2022). The journey of participatory budgeting: a systematic literature review and future research directions. *International Review of Administrative Sciences*, 0(0), 1-18.
- Βασενχόβεν & Σαπουτζάκη (2005). *Πρακτικές Διακυβέρνησης στο Μητροπολιτικό Σχεδιασμό της Αθήνας: Βελτιώνουν τις Προοπτικές Υλοποίησης Χωρικών Παρεμβάσεων Μεγάλης Κλίμακας; Στο 1^ο Συνέδριο «Γεωγραφίες της Μητρόπολης – Όψεις του φαινομένου στον Ελληνικό χώρο», ΑΠΘ, 21-23 Οκτωβρίου 2005, Θεσσαλονίκη, 78-86.*
- Βασιλοπούλου, Αν. (2023). Συμμετοχική Δημοκρατία και παθητικότητα πολιτών. Μελέτη περίπτωσης: Συμμετοχικές πολιτικές και στάση των πολιτών στον Δήμο Αθηναίων. Διπλωματική εργασία στο Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, στο ΠΜΣ Κοινωνική Καινοτομία και Στρατηγικές Ανάπτυξης.

- Blanco, I., & Ballester, M. (2010). The experience of participatory budgeting in the province of Barcelona. *Management and Policy Analysis*, 5, 117-144. [Original article: ¿Participar para transformar? La experiencia de los Presupuestos Participativos en la provincia de Barcelona. GAPP, Revista Gestión y Análisis de Políticas Públicas. *Nueva Época*, n°5, January-June]. Available from: https://www.researchgate.net/publication/237031982_Participar_para_transformar_La_experiencia_de_los_Presupuestos_Participativos_en_la_provincia_de_Barcelona
- Cabannes, Y. (2004). Participatory budgeting: A significant contribution to participatory democracy. *Environment and Urbanization*, 16, 27-46.
- Cagé, J. (2020). Media competition, information provision and political participation: Evidence from French local newspapers and elections, 1944–2014. *Journal of Public Economics*, Elsevier, 185(C), e104077.
- Γαλάνη, Α. (2017). *Η συμμετοχή των ενδιαφερομένων μερών ως βασική αρχή της βιωσιμότητας των πόλεων*. Παρουσίαση στην εκδήλωση για την παγκόσμια ημέρα προτύπων: «Πρότυπα για βιώσιμες και έξυπνες πόλεις». Αθήνα: Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών. Ανακτήθηκε από: <https://helios-eie.ekt.gr/EIE/bitstream/10442/15603/2/Galani.pdf>
- Γκέκας, Ρ. (2018). Ίδια έσοδα ή επιχορηγήσεις στους ΟΤΑ; [Online]. Ανακτήθηκε από: LOCALIT, <https://kede.gr/idia-esoda-i-epichorigiseis-stous-ota/>
- Γκέκας, Ρ. (2023). Η δημοκρατική συμμετοχή των πολιτών και οι δημοτικές εκλογές [Online]. Ανακτήθηκε από: <https://kede.gr/i-dimokratiki-symmetochi-ton-politon-kai-oi-dimotikes-ekloges/>
- Cormack, L. (2019). Leveraging Peer-to-Peer connections to increase voter participation in local elections. *Politics and Policy*, 47(2), 248-266.
- Γραμμενίδου, Ζ., & Κοντούσιας, Α. (2008). *Η συμμετοχή στην τοπική κοινωνία και το μοντέλο του Συμμετοχικού Προϋπολογισμού: Οι στάσεις των κατοίκων του Δήμου Πατρέων*. Πτυχιακή εργασία στο ΑΤΕΙ Πάτρας, στο Τμήμα Κοινωνικής Εργασίας.
- Creswell, J. (2014). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*. 4th Edition, Thousand Oaks, California: Sage Publications.
- Curry, R., Barry, J., & McClenaghan, A. (2013). Northern visions? Applying Q methodology to understand stakeholder views on the environmental and resource dimensions of sustainability. *Journal of Environmental Planning and Management*, 56(5), 624-649.
- Διαμαντόπουλος, Χ. (2007). *Συμμετοχική Δημοκρατία* [Online]. Ανακτήθηκε από: <https://akrivopoulouchristina.wordpress.com/2010/03/14/%CE%B4%CE%B9%CE%B1%CE%BC%CE%B1%CE%BD%CF%84%CF%8C%CF%80%CE%BF%CF%85%CE%BB%CE%BF%CF%82->

[%CF%83%CF%85%CE%BC%CE%BC%CE%B5%CF%84%CE%BF%CF%87%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%B4%CE%B7%CE%BC%CE%BF%CE%BA%CF%81%CE%B1/](#)

- Dror, M., & Zehavi, A. (2022). Delimiting citizen participation: how Israeli mayors get the most out of the process. *Local Government Studies, Taylor & Francis Journals*, 48(1), 68-86.
- EC – European Commission (2019). The future of cities. *JRC Publications Repository*, by Alberti et al. Available from: <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC116711>
- Economist Intelligence (2022). Democracy Index 2022: Frontline democracy and the battle for Ukraine. Available from: <https://www.protagon.gr/wp-content/uploads/2023/02/Democracy-Index-2022-final.pdf>
- Ellingsen, I.T., Størksen, I., & Stephens, P. (2010). Q methodology in social work research. *International Journal of Social Research Methodology*, 13(5), 395-409.
- Etzioni, A. (1993). *The Spirit of Community*. New York: Crown Publishers.
- Ευαγγέλου, Χρ. (2016). *Αξιολόγηση της Δημόσιας Διαβούλευσης ως μέσο Συμμετοχικής Διακυβέρνησης στην Ελληνική Τοπική Αυτοδιοίκηση. Ο ρόλος των σύγχρονων Τεχνολογιών*. Διπλωματική εργασία, στην Τοπική και Περιφερειακή Ανάπτυξη και Αυτοδιοίκηση, της Ε.Ε.Τ.Α.Α. Α.Ε. και Πανεπιστημίων Αριστοτέλειου, Πειραιώς, και Πελοποννήσου.
- Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο (2019). «Πείτε την άποψή σας!»: Οι δημόσιες διαβουλεύσεις της Επιτροπής κινητοποιούν τη συμμετοχή των πολιτών, υπολείπονται όμως δραστηριοτήτων επικοινωνιακής προσέγγισης. Ειδική έκθεση, ανακτήθηκε από: https://www.eca.europa.eu/lists/ecadocuments/sr19_14/sr_public_participation_el.pdf
- Ferreira, P.D., & Menezes, Is. (2021). Editorial: The civic and political participation of young people: Current changes and educational consequences. *Front. Polit. Sci.*, 3, 751589.
- Gallego, A., Schöll, N., & Le Mens, G. (2021). Politician-citizen interactions and dynamic representation: Evidence from Twitter. *Economics Working Papers 1769*, Department of Economics and Business, Universitat Pompeu Fabra.
- Gianola, G., Wyss, D., Bächtiger, A., & Gerber, M. (2024). Empowering local citizens: assessing the inclusiveness of a digital democratic innovation for co-creating a Voting Advice Application. *Local Government Studies*, 50(1), Taylor & Francis Journals, p.174-203.

- Gilman, H., & Wampler, B. (2019). The Difference in Design: Participatory Budgeting in Brazil and the United States. *Journal of Deliberative Democracy*, 15, 1-30.
- Goldfrank, B. (2012). The World Bank and the Globalization of Participatory Budgeting. *Journal of Public Deliberation*, 8(2), 7-27.
- Große, K. (2013). E-participation: the Swiss army knife of politics? *CeDEM13 Conference for E-Democracy and Open Government*, 45-59. Available from: <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:660884/FULLTEXT01.pdf>
- Habermas, J. (1996). *Between facts and norms: Contributions to a discourse theory of law and democracy*. New York: MIT.
- Hood, C. (1998). *The Art of the State*. Oxford: Clarendon Press.
- Hržica, R., Pluchinotta, I., Kovač, P., Vrbek, S. & Jukić, T. (2021). Organizational Readiness for Co-Creation of Public Services in the Central and Eastern European Administrative Tradition: Development of the Conceptual Multi-Attribute Decision Support Model. *NISPAcee Journal of Public Administration and Policy*, 14(1), 169-214.
- Iyengar, S. (2010). *The art of choosing*. London: Hachette.
- Jukić, T., Pluchinotta, I., Hržica, R., & Vrbek, S. (2022). Organizational maturity for co-creation: Towards a multi-attribute decision support model for public organizations. *Government Information Quarterly*, 39(1), 101623.
- Karageorgou, K., Madoglou, A., & Kalamaras, D. (2018). Social representations of “apolitical people” among different citizenship styles of Greek youth. *Papers on Social Representations*, 27(1), 5.1-5.22. Available from: https://www.researchgate.net/publication/327963635_Social_representations_of_apolitical_people_among_different_citizenship_styles_of_Greek_youth
- Καραγιάννης, Χρ. (2024). *Εξυπνες πόλεις και η συνεισφορά τους στη βελτίωση της ποιότητας διαβίωσης των πολιτών: Η περίπτωση του Δήμου Λαρισαίων*. Διπλωματική εργασία στο Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής, στο Τμήμα Λογιστικής & Χρηματοοικονομικής.
- Κεδράκα, Κ. (2008). *Μεθοδολογία λήψης συνέντευξης*. Ανακτήθηκε από: https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/62202218/methodologia_lipsis_synenteuxis20200226-87517-i3akdl-libre.pdf?1582713162=&response-content-disposition=attachment%3B+filename%3D62202218.pdf&Expires=1718216618&Signature=WaHpNUJk0MfQEfcvr6ImaAG0iQ8woVeXKazfVtDsiw6Us~psCDzuTvNup-zukbEbvemVZiuobiPsU6jUFWXC73TrNzyo6s2oRlrgaZjWVbVyliZmlYxy3ByEpbUX-m-CDEiCLiWZfYD0LJT-AIsiUyUuwIwWtOql3vy2tBRB6G1CiPdRfWFI0XFFtrpaAgWoW7T8CrJsLo-FhiXoJxL-W10QXcvdDWYbiUIjvUkoX5P42u0PCDrVmPB15Lariw4rTLh5klzWx4pKg

[Xe8F8B6nQm~ZZu~6SSy-B9JoiqCmhTvd31xt~bdgwgghd3xAtXqxwdtItttPwKPnXHHNI5uTdg__&Key-Pair-Id=APKAJLOHF5GGSLRBV4ZA](https://www.efsyn.gr/arheio/gia-kalo/194967_i-poli-tis-dimokratikis-symmetohis)

- Κέφαλον, Καλ. (2022). Ηλεκτρονική διακυβέρνηση & τοπική αυτοδιοίκηση. Η περίπτωση του Δήμου Τρικκαίων. Διπλωματική εργασία στο Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, στο Διαπανεπιστημιακό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών σπουδών «Τεχνο-οικονομικά συστήματα».
- King, C.S., Kathryn, M.F., & Susel, B.O. (1998). The question of participation: Toward authentic public participation in public administration. *Public Administration Review*, 58(4), 317-326.
- Király, G., Köves, A., Pataki, G., & Kiss, G. (2016). Assessing the participatory potential of systems mapping. *Systems Research*, 33, 496-514.
- Kiss, G. (2014). Why should the public participate in environmental decision-making? Theoretical arguments for public participation. *Periodica Polytechnica Social and Management Sciences*, 22(1), 13-20.
- Κούκη, Χ. (2019). *Η πόλη της δημοκρατικής συμμετοχής* [Online]. Ανακτήθηκε από: https://www.efsyn.gr/arheio/gia-kalo/194967_i-poli-tis-dimokratikis-symmetohis
- Λαδής, Σ. (2015). Συμμετοχή των πολιτών στη δημόσια πολιτική: από τη θεωρία στην πράξη. *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, 24, 79-98.
- Laird, F.N. (1993). Participatory analysis, democracy, and technological decision making. *Science, Technology and Human Values*, 18(3), 341-361.
- Lappie, J., & Marschall, M. (2018). Place and participation in local elections. *Political Geography (ELSEVIER)*, 64, 33-42.
- Lidén, G. (2012). Is e-democracy more than democratic? An examination of the implementation of suitable values in e-democratic processes. *Electronic Journal of e-Government*, 10(1), 84-94.
- Lund, P., Lidén, G., & Nyhlén, S. (2021). Who talks and who listens? A qualitative analysis of citizen dialogues in rural Sweden. *Local Government Studies*, 48(1), 129-149.
- Macq, H., & Jacquet, V. (2020). *The Politics of Citizens' Assemblies: Why political leaders establish participatory and deliberative institutions*. Paper presented at the workshop: "One year of Permanent Citizens' Dialogue in the German speaking Community of Belgium", 21 September. Available from: https://orbi.uliege.be/bitstream/2268/251857/2/Macq%26Jacquet_PBDOneYe ar.pptx

- Manes-Rossi, F., Brusca, F., Levy Orelli, R., Lorson, P.C., & Haustein, E. (2023). Features and drivers of citizen participation: Insights from participatory budgeting in three European cities. *Public Management Review*, 25(2), 201-223.
- Mattei, G., Santolamazza, V., & Grandis, F.G. (2022). Design of the participatory budget: How to turn citizens into process protagonists. *International Journal of Public Sector Management*, 35, 294-316.
- Μηλιώνη, Β. (2018). *Μέθοδοι και Πρακτικές Ενίσχυσης της Ηλεκτρονικής Δημοκρατίας με Στόχο την Εμβάθυνση και Θωράκιση των Δημοκρατικών Θεσμών*. Τελική εργασία στην Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης (ΕΚΔΔΑ).
- Michels, A., & DeGraaf, L. (2010). Examining citizen participation: Local participatory policy making and democracy. *Local Government Studies*, 36(4), 477-491.
- Migchelbrink, K., & Van de Walle, S. (2021). Serving Multiple Masters? Public managers' role perceptions in participatory budgeting. *Administration & Society*, 54(3), 339-365.
- Migchelbrink, K., & Van de Walle, S. (2022). A systematic review of the literature on determinants of public managers' attitudes toward public participation. *Local Government Studies*, 48(1), 1-22.
- Milosavljević, M., Spasenić, Ž., & Krivokapić, J. (2023). Bibliometric Review of Participatory Budgeting: Current Status and Future Research Agenda. *International Journal of Financial Studies*, 11(3), 104-118.
- Μιχαήλ, Δόμ. (2015). *Μεθοδολογία ποιοτικής έρευνας – Μέρος 1^ο. Μέθοδοι και τεχνικές ανάλυσης στην ποιοτική κοινωνική έρευνα*. Ανακτήθηκε από: <https://eclass.uowm.gr/modules/document/index.php?course=NURED412&download=/5c5317e92WAA/5c531827D3OK.pptx>
- Μιχαλοπούλου, Ελ. (2023). *Εμπειρική μελέτη αντίληψης και στάσεις δημοτών για την ηλεκτρονική ψηφοφορία (e-voting)*. Διπλωματική εργασία, στο Διεθνές Πανεπιστήμιο της Ελλάδας, στο Διατμηματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών στη Δημόσια Διοίκηση.
- Moir, E., & Leyshon, M. (2013). The design of decision-making: Participatory budgeting and the production of localism. *Local Environment*, 18, 1002-23.
- Murray Svidroňová, M., Benzoni Baláž, M., Klimovský, D., & Kaščáková, A. (2023). Determinants of sustainability of participatory budgeting: Slovak perspective. *Journal of Public Budgeting, Accounting & Financial Management*, Emerald Group Publishing Limited, 36(1), 60-80.
- opengov.gr. (2013). Διαδικτυακός Τόπος Διαβουλεύσεων: Σχέδιο Δράσης. Ελληνική Δημοκρατία, ανακτήθηκε από: <http://www.opengov.gr/ogp/?p=124>

- opengov.gr. (2024). Ανοιχτή Διακυβέρνηση: Στατιστικά OpenGov. Ανακτήθηκε από: <http://www.opengov.gr/home/%ce%bfpengov-statistics>
- Oross, D., & Kiss, G. (2021). More than just an experiment? Politicians arguments behind introducing participatory budgeting in Budapest. *Acta Politica*, 58, 552-572.
- Παγιαβλά, Γ. (2020). *Συμμετοχικός Προϋπολογισμός: Για μια πόλη από εμάς για εμάς* [Online]. Ανακτήθηκε από: <https://www.offlinepost.gr/2020/07/17/%CF%83%CF%85%CE%BC%CE%BC%CE%B5%CF%84%CE%BF%CF%87%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CF%82-%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%8B%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82-%CE%B3%CE%B9%CE%B1-%CE%BC%CE%B9%CE%B1/>
- Παγκάκης, Τ. (2020). *Η συμμετοχή των πολιτών στα κοινά είναι απαραίτητη στην ψηφιακή εποχή* [Online]. Ανακτήθηκε από: <https://www.2045.gr/apopseis/citizen-participation-in-the-digital-age/>
- Παζινού, Σπ. (2019). Η ικανοποίηση των πολιτών από μια έξυπνη πόλη: Η περίπτωση των Τρικάλων. Διπλωματική εργασία στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, στην Πολυτεχνική Σχολή.
- Parsons, W. (1995). *Public Policy*. Cheltenham and Lyme: Edward Elgar.
- Peters, B. (2001). *The Future of Governing*. Lawrence: University Press of Kansas.
- Πλατφόρμα «Συμμετοχή» (2014). *Τι σημαίνει Δημόσια Συμμετοχή*; Ανακτήθηκε από: <https://gr.boell.org/el>
- Przebylłowicz, Er., Cunha, M.A., Geertman, St., Leleux, Ch., Michels, A., Tomor, Z., Webster, W.R., & Meijer, A. (2022). Citizen participation in the smart city: findings from an international comparative study. *Local Government Studies, Taylor & Francis Journals*, 48(1), 23-47.
- Ramlo, S.E., & Newmann, I. (2011). Q methodology and its position in the mixed methods continuum. *Operant Subjectivity: The International Journal of Q Methodology*, 34(3), 172-191.
- Sandel, M.J. (2003). *Ο Φιλελευθερισμός και τα Όρια της Δικαιοσύνης*. Αθήνα: Πόλις.
- Schröder, J.M., & Neumayr, M. (2023). How socio-economic inequality affects individuals' civic engagement: a systematic literature review of empirical findings and theoretical explanations. *Socio-Economic Review*, 21(1), 665-694.
- Schutt, R. (2016). *Understanding the social world: Research Methods for the 21st Century*. Boston: SAGE publications.

- Shah, A. (2007). *Participatory Budgeting*. Washington, DC: World Bank.
- Shayo, D.P. (2021). Citizen participation in Local Government elections in the age of crowdsourcing: Explorations and considerations in Tanzania (2021). Program on Governance and Local Development, *Social Science Research Network*, No. 47.
- Smith, B.C. (1985). *Decentralization. The Territorial Dimension of the State*. Allen and Unwin: London.
- Social Development Team (2006). *Participatory Budgeting Toolkit for Local Governments in Albania*. Europe and Central Asia Region, World Bank (December).
- Σταθόπουλος Α.Π. (1998). *Κοινοτική εργασία θεωρία και πράξη*. Αθήνα, Εκδόσεις Έλλην.
- Stephenson, W. (1953). *The study of behavior: Q-technique and its methodology*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Στρατηγέα, Α. (2015). Θεωρία και μέθοδοι Συμμετοχικού Σχεδιασμού. Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, ανάκτηση e-Book: https://www.researchgate.net/publication/287814846_Theoria_kai_Methodoi_Symmetochikou_Schediasmou
- Συμβούλιο της Ευρώπης (2009). *Κώδικας ορθών πρακτικών για τη συμμετοχή των πολιτών στη διαδικασία λήψης αποφάσεων*. CONF/PLE(2009)CODE1. Ανακτήθηκε από: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168045bc9c>
- Συμβούλιο της Ευρώπης (2017). *Κατευθυντήριες γραμμές σχετικά με τη συμμετοχή των πολιτών στις διαδικασίες λήψης πολιτικών αποφάσεων*. CM(2017)83-Final. Ανακτήθηκε από: <https://rm.coe.int/0900001680786ac5>
- Talpin, J. (2011). *Schools of democracy. How ordinary citizens (sometimes) become competent in participatory budgeting institutions*. Colchester: ECPR Press.
- Τσαρχόπουλος, Π. (2013). *Ευφρείς Πόλεις. Τεχνολογίες, Αρχιτεκτονικές και Διακυβέρνηση του Ψηφιακού Χώρου*. Διδακτορική Διατριβή στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη.
- Trtovac Šabović, M., Milosavljević, M., & Benkovic, S. (2021). Participation of Citizens in Public Financial Decision-Making in Serbia. *Slovak Journal of Political Sciences*, 21, 209-29.
- Uddin, S., Mori, Y., & Adhikari, P. (2017). Participatory budgeting in a local government in a vertical society: A Japanese story. *International Review of Administrative Sciences*, 85(3), 490-505.

Yin, R.K. (2018). *Case Study Research and Applications: Design and Methods* (6th Ed). USA: SAGE Publications, Inc.

Young, C.E. (2008). *The advertising research handbook*. 2nd Ed., Seattle, W.A.: Ideas in Flight.

Υπουργείο Εσωτερικών, Αποκέντρωσης & Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης (2010). *Κανονισμοί λειτουργίας δημοτικής επιτροπής διαβούλευσης*. Ελληνική εταιρεία τοπικής ανάπτυξης και αυτοδιοίκησης Α.Ε.

Wike, R., Silver, L., Fetterolf, J., Huang, Ch., Austin, S., Clancy, L., & Gubbala, Sh. (2022). Social Media Seen as Mostly Good for Democracy Across Many Nations, But U.S. is a Major Outlier. Available from:
<https://www.pewresearch.org/global/2022/12/06/social-media-seen-as-mostly-good-for-democracy-across-many-nations-but-u-s-is-a-major-outlier/>

Wilcox, D. (1994). *Guide to effective participation*. Joseph Rowntree Foundation.

Winthrop, R. & Heubeck, M. (2019). The bucket list for involved citizens: 76 things you can do to boost civic engagement [Online]. Available from:
<https://www.brookings.edu/articles/the-bucket-list-for-involved-citizens-76-things-you-can-do-to-boost-civic-engagement/>

Χριστοφιλόπουλος, Γ.Δ. (1987). Συμμετοχή των πολιτών στον πολεοδομικό σχεδιασμό – Μία κοινωνικοπολιτική προσέγγιση. *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 67, 135-174, Αθήνα.

Ηλεκτρονικές πηγές:

Δήμος Τρικκαίων (2024). *Επίσημη ιστοσελίδα* [Online]. Ανακτήθηκε από:
<https://trikalacity.gr/>.

Δημοτική Επιτροπή Διαβούλευσης (2019). *Πρόσκληση σε φορείς για τη Δημοτική Επιτροπή Διαβούλευσης* [Online]. Ανακτήθηκε από:
<https://trikalacity.gr/prosklisi-se-foreis-gia-ti-dimotiki-epitropi-diavoyleysis/>.

HIGGS (2022). *Η κοινωνία των Πολιτών στο Δήμο Τρικκαίων* [Online]. Ανακτήθηκε από: <https://higgs3.org/i-koinonia-ton-politon-ston-dimo-trikkaion/>.

Κοι.Σ.Π.Ε. Τρικάλων (2018). *Η κοινωνική μέριμνα σε πρώτο πλάνο* [Online]. Ανακτήθηκε από: <https://cooptrikala.gr/>.

Taxheaven.gr (2023). 94548/06-11-2023: Γνωστοποίηση διατάξεων του ν. 5056/2023 (Α'163) για την αναμόρφωση του συστήματος διακυβέρνησης των δήμων και την κατάργηση των δημοτικών ν.π.δ.δ. [Online]. Ανακτήθηκε από:
<https://www.taxheaven.gr/circulars/45223/94548-06-11-2023>

Trikalacity.gr (2024). *Δημοτικό Συμβούλιο Νέων* [Online]. Ανακτήθηκε από:
<https://trikalacity.gr/category/dimotiko-symvoylio-neon/>.

Trikalavoice.gr (2024). Ερωτηματολόγιο για τους ποδηλατοδρόμους έβγαλε ο Δήμος Τρικκαίων: “Σας αρέσουν;” [Online]. Ανακτήθηκε από: <https://www.trikalavoice.gr/%cf%84%ce%bf%cf%80%ce%b9%ce%ba%ce%ac/%ce%b5%cf%81%cf%89%cf%84%ce%b7%ce%bc%ce%b1%cf%84%ce%bf%ce%bb%cf%8c%ce%b3%ce%b9%ce%bf-%ce%b3%ce%b9%ce%b1-%cf%84%ce%bf%cf%85%cf%82-%cf%80%ce%bf%ce%b4%ce%b7%ce%bb%ce%b1%cf%84%cf%8c%ce%b4%cf%81%ce%bf/>